

VLADA
REPUBLIKE SRBIJE

TIM
ZA SOCIJALNO UKLJUČIVANJE I
SMANJENJE SIROMAŠTVA

CEVES
CENTAR ZA VISOKE
EKONOMSKE STUDIJE
CENTAR FOR ADVANCED
ECONOMIC STUDIES

ANALIZA DOHOTKA NAJSIROMAŠNIJIH DECILA STANOVNIŠTVA SRBIJE: FOKUS NA POLJOPRIVREDU

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

ANALIZA DOHOTKA NAJSIROMAŠNIJIH DECILA STANOVNIŠTVA SRBIJE: FOKUS NA POLJOPRIVREDU

IZDAVAČ: Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije

AUTORI: Danijela Bobić, Pavle Medić

UREDNIKA: Biljana Mladenović

DIZAJN I PRIPREMA: Miloš Radulović

GODINA IZDANJA: Maj 2020.

ZAHVALNICA: Tim izražava zahvalnost Kori Udovički, predsednici Upravnog odbora i glavnoj ekonomistkinji Centra za visoke ekonomske studije u Beogradu (CEVES), za značajan doprinos u izradi analize.

Takođe, Tim duguje posebnu zahvalnost Nataši Mijakovac, šefici Odseka za statistiku životnog standarda i njenom timu iz Republičkog zavoda za statistiku, koji čine Gordana Cvetinović, Marija Mucić, Nikola Križnik, Milica Bjelobrk, Milica Tanasić, Nevena Pavlović i Jelena Suzić.

PODRŠKA: Izradu ove publikacije omogućila je Vlada Švajcarske u okviru projekta „Podrška unapređenju socijalnog uključivanja u Republici Srbiji“.

NAPOMENA: Ova publikacija ne predstavlja zvaničan stav Vlade Republike Srbije, kao ni Vlade Švajcarske. Svi pojmovi upotrebljeni u publikaciji u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.

Sadržaj

Sažetak	8
Uvod	15
I. Metodologija izveštaja	17
II. Metodologije dva instrumenta (SILC i APD)	20
Razlike između SILC-a i APD-a	20
Razlike u merenju raspoloživog dohotka	22
Razlike u merenju dohotka od poljoprivrede	24
III. Faktori razlike u proceni dohotka u SILC-u i APD-u	29
U fokusu: Nulte i negativne vrednosti dohotka	30
U fokusu: Poljoprivreda	34
Procena poljoprivrede prema SILC-u i APD-u	37
IV. Detaljnije o poljoprivredi	41
U fokusu: struktura poljoprivrednih domaćinstava u Srbiji	41
U fokusu: Obuhvat – obuhvaćene komponente dohotka	45
U fokusu: Veličina – nivo dohotka	49
Petrošnja sopstvene poljoprivredne proizvodnje (PSP)	50
(Novčani) Dohodak od prodaje poljoprivrednih proizvoda (NDP)	53

V. Uobičajena praksa i iskustva odabranih zemalja u EU-SILC-u	55
Praksa sakupljanja podataka o HY170 u EU	55
Metodi sakupljanja podataka o dohotku iz samozaposlenosti (fokus na poljoprivredi)	61
Obrada podataka	71
VI. Preporuke	74
VII. Bibliografija	77
VIII. Dodaci	80
Dodatak 1. Ostali važni metodološki koncepti	80
Dodatak 2. Tipovi poljoprivrednih domaćinstava (APG)	82
Dodatak 3. Potencijalni problem duplog računanja – PSP	85
Dodatak 4. Poljoprivredni proizvodi u vidu poklona	87

Spisak tabela

Tabela 1. SILC i APD: Ukupan raspoloživi dohodak domaćinstva i njegove glavne komponente	23
Tabela 2. SILC and APD: osnovne razlike u proceni dohotka od poljoprivrede	24
Tabela 3. SILC i APD: ključne metodološke razlike u proceni poljoprivrede u Srbiji	27
Tabela 4. Decilna analiza SILC-a i APD-a: prosečan mesečni ukupni ekvivalentni raspoloživi dohodak (RSD, 2016)	29
Tabela 5. SILC and APD: Udeo domaćinstava sa negativnim, nultim ili veoma niskim ukupnim ekvivalentnim raspoloživim dohtkom	31
Tabela 6. SILC i APD: Prosečan mesečni ukupni ekvivalentni raspoloživi dohodak – obrada negativnih i nultih vrednosti (2016, RSD)	32
Tabela 7. SILC i APD: Ključni poljoprivredni indikatori (2016)	37
Tabela 8. APG: Osnovne karakteristike strukture poljoprivrednih domaćinstava (PD)	43
Tabela 9. APG, APD, SILC: Osnovne karakteristike strukture poljoprivrednih domaćinstava	44
Tabela 10. SILC i APD: Prosečan mesečni ukupni ekvivalentni raspoloživi dohodak- razlika u obuhvatu potrošnje sopstvene proizvodnje (2016, RSD)	47
Tabela 11. Izvori podataka o HY170 u različitim zemljama	57
Tabela 12. Primarni izvori podataka o dohotku iz samozaposlenosti	63
Tabela 13. Pregled upitnika za procenu dohotka od poljoprivrede	66
Tabela 14. Pregled upitnika za HY170	70
Tabela 15. Prisustvo nultih i negativnih vrednosti dohotka u glavnim kategorijama dohotka	73
Tabela 16. APG: Strukturne karakteristike tipova poljoprivrednih domaćinstava	83

Spisak grafikona

Grafikon 1. APD i SILC: Raspodela ukupnog ekvivalentnog raspoloživog dohotka (SILC- gornji prikaz, APD- donji prikaz) (mesečno, RSD, 2016)	33
Grafikon 2. Srbija i EU: Značaj poljoprivrede za ekonomiju i prosečno domaćinstvo	34
Grafikon 3. Srbija i EU: Struktura poljoprivrednih domaćinstava na osnovu površine zemljišta	35
Grafikon 4. Srbija i EU: Radna i materijalna produktivnost u poljoprivredi (hiljade evra u PPP)	36
Grafikon 5. SILC i APD: Struktura prosečnog ukupnog ekvivalentnog raspoloživog dohotka poljoprivrednih i nepoljoprivrednih domaćinstava (2016, %)	39
Grafikon 6. SILC i APD1: Udeo domaćinstava (od ukupnog broja domaćinstava) koja imaju bilo kakav nivo potrošnje sopstvene proizvodnje, na osnovu njihove komercijalne orijentacije (2016, %)	40
Grafikon 7. SILC i APD: prosečna mesečna ekvivalentna vrednost potrošnje proizvoda proizvedenih u domaćinstvu (RSD, 2016)	40
Grafikon 8. SILC: Prosečna mesečna ekvivalentna vrednost potrošnje proizvoda proizvedenih u domaćinstvu (HY170), usklađena za inflaciju (RSD)	51
Grafikon 9. SILC i APD: Prosečan dohodak od prodaje poljoprivrednih proizvoda (2016, RSD)	52
Grafikon 10. Udeo domaćinstava koje prijavljuju HY170 (leva skala) i udeo HY170 u URDD (desna skala)	54
Grafikon 11. Udeo HY170 u URDD-u u domaćinstvima koja prijavljuju HY170 i njegov značaj za najsiromašniji kvintil	59
Grafikon 12. SILC: Tipovi domaćinstava koja imaju PSP i njihov udeo u ukupnom broju domaćinstava (%) i prosečna mesečna ekvivalentna vrednost PSP-a (RSD)	60
Grafikon 13. APD: Vrednost prosečnog mesečnog dohotka od poljoprivrednih proizvoda koji dolaze od PPD-a i u vidu poklona (RSD, 2016)	85
Grafikon 14. APD: Vrednost prosečnog mesečnog dohotka od poljoprivrednih proizvoda koji dolaze od PPD-a i u vidu poklona (RSD, 2016)	87

Spisak skraćenica

APD	Anketa o potrošnji domaćinstava
APG	Anketa o strukturi poljoprivrednih gazdinstava
CEVES	Centar za visoke ekonomske studije
EU	Evropska unija
Eurostat	Zavod za statistiku Evropske unije
FAO	Organizacija za hranu i poljoprivredu Ujedinjenih nacija
HY170	Vrednost dobara proizvedenih (isključivo) za sopstvenu potrošnju
NDP	Novčani dohodak od poljoprivrede
OECD	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
PD	Poljoprivredno domaćinstvo (gazdinstvo)
PSP	Potrošnja poljoprivrednih proizvoda iz sopstvene proizvodnje
RSD	Srpski dinar
RZS	Republički zavod za statistiku Srbije
SILC	Anketa o prihodima i uslovima života
SO	Standardni output
TEDI	Ukupni ekvivalentni raspoloživi dohodak (Total equivalised disposable income)
THDI	Ukupan raspoloživi dohodak domaćinstva (Total household disposable income)
UNDP	Program Ujedinjenih nacija za razvoj
URDD	Ukupni (ekvivalizovani) raspoloživi dohodak domaćinstva

Spisak skraćenica zemalja

BG	Bugarska
CY	Kipar
CZ	Češka
DE	Nemačka
EE	Estonija
EL	Grčka
ES	Španija
UK	Ujedinjeno Kraljevstvo
FR	Francuska
HR	Hrvatska
HU	Mađarska
IE	Irska
IT	Italija
LT	Litvanija
LU	Luksemburg
LV	Letonija
NL	Holandija
PL	Poljska
PT	Portugalija
RS	Srbija
SI	Slovenija
SK	Slovačka

SAŽETAK

Cilj ovog izveštaja je da pruži preporuke za unapređenje SILC-a - kao međunarodno uporedivog alata za procenu siromaštva, nejednakosti i socijalne isključenosti. Istraživanje se zasniva na razmatranju dva metodološka pristupa u Anketi o potrošnji domaćinstava (APD), praksama EU-SILC-a i informacijama koje se mogu dobiti iz Anketa o strukturi poljoprivrednih gazdinstava (APG). Za razliku od mnogih zemalja Evropske Unije, Srbija gotovo u potpunosti poštuje metodološke smernice SILC-a. Ipak, detaljnija analiza podataka zaključno sa 2017-om godinom ukazuje da u merenju visine dohotka mogu postojati određeni izazovi. Nadograđujući postojeća znanja, rasvetljavamo kako ova dva metodološka pristupa (razlike u tretmanu nultih i negativnih dohodaka i različite procene dohotka od poljoprivrede) doprinose velikom odstupanju u nivou prihoda između domaćinstava u 1. decilu u SILC-u i APD-u. Imajući u vidu da ova dva instrumenta imaju različite filozofije i ciljeve, određeni nivo odstupanja nije neuobičajen. Ipak, ova razlika u dohocima domaćinstava neobično je velika i ukazuje na potrebu da se sprovede sistematsko poređenje metodologija i rezultata SILC-a i APD-a kako bi se identifikovale eventualne mogućnosti za unapređivanje preciznosti SILC-a. Naime, domaćinstva u prvom decilu u SILC-u u proseku imaju 3,5 puta niži ukupni ekvivalentni raspoloživi dohodak (2.668 RSD) u poređenju sa APD-om (9.224 RSD). Ovo je pitanje posebno važno zbog pravilnog targetiranja pojedinaca kojima je potrebna finansijska socijalna pomoć države. Ukoliko bi trenutna procena SILC-a odgovarala stvarnom stanju, to bi značilo da sistem socijalne pomoći u Srbiji nije adekvatan i da zahteva hitno preispitivanje. Ovom analizom je utvrđeno da je u 2016. godini 39% uočenih odstupanja između SILC-a i APD-a povezano sa pomenutim razlikama u metodološkom pristupu (23p.p. na tretman nultih i negativnih vrednosti dohodaka, 16p.p. na dohodak od poljoprivrede). Ovo predstavlja kumulativni efekat nekoliko faktora, uključujući značajne razlike u udelu domaćinstava sa nultim dohocima, različitu segmentaciju domaćinstava prema karakteristikama, različit obuhvat kod dohotka u naturi i slično. Iako nam utvrđene razlike ne daju precizan osećaj koliko je odstupanje SILC-a od realnosti, postoje elementi koji ukazuju da postoji prostor za metodološka unapređenja. Na primer, pažnju iziskuje činjenica da se u podacima o prvom decilu u SILC-u može naći čak 27% domaćinstava koja imaju dohodak jednak nuli (5% u APD-u), a da istovremeno čak 83% njih nema ni potrošnju iz sopstvene proizvodnje. Dalje, pronađeni rezultati ukazuju da se sve razlike ne mogu pripisati različitim ciljevima i filozofijama i da mogu postojati značajni metodološki problemi u slučaju oba instrumenta. Na primer, APD veoma precenjuje udeo poljoprivrednih domaćinstava u ukupnom broju domaćinstava (29%), dok ga SILC potcenjuje (19%, nasuprot 23% na osnovu APG-a). Fokusrajući se na ključna unapređenja u metodologiji SILC-a, verujemo da je potrebno sprovesti sledeće analize i eventualne korekcije: reviziju metodologije uzorkovanja i segmentacije domaćinstava; otkrivanje faktora koji utiču na visok udeo domaćinstava sa nultim i vrlo malim dohocima; upoređivanje veličine i karakteristika najsiromašnije populacije u SILC-u sa profilima primalaca socijalne pomoći na osnovu zvaničnih podataka; prelazak na upotrebu registra za prikupljanje podataka gde god je to moguće; poboljšanje kapaciteta za prikupljanje podataka, između ostalog kroz unapređivanje upitnika i uputstava za anketiranje, sve u cilju preciznije procene dohotka.

Cilj ovog izveštaja je da pruži preporuke za unapređenje SILC-a - kao međunarodno uporedivog alata za procenu siromaštva, nejednakosti i socijalne isključenosti. Istraživanje se zasniva na razmatranju dva metodološka pristupa u Anketi o potrošnji domaćinstava (APD), praksama EU-SILC-a i informacijama koje se mogu dobiti iz Anketa o strukturi poljoprivrednih gazdinstava (APG). Prema najnovijem MetaSILC izveštaju Srbija skoro u potpunosti poštuje metodološke smernice SILC-a¹. Ipak, detaljnija analiza podataka zaključno sa 2017. godinom ukazuje da u merenju visine dohotka u Srbiji mogu postojati određeni problemi. Ovaj izveštaj rasvetljava kako dva metodološka aspekta: (1) obrada negativnih i nultih vrednosti dohotka i (2) različite procene dohotka od poljoprivrede utiču na postojanje velike razlike u nivou dohotka u prvom decilu u SILC-u i APD-u. Takođe analiziramo i prakse drugih zemalja unutar EU-SILC sistema, kao i podatke Ankete o strukturi poljoprivrednih gazdinstava kako bismo stekli i dodatne uvide u to koja bi još potencijalna unapređenja bilo moguće napraviti.

Nadograđujući postojeća znanja, rasvetljavamo kako dva metodološka pristupa (razlike u tretmanu nultih i negativnih dohodaka i različite procene dohotka od poljoprivrede) doprinose velikom odstupanju u nivou prihoda među najsiromašnijim domaćinstvima u merenjima koja se sprovode putem SILC-a i APD-a. Prema podacima iz 2016. godine prosečan ekvivalentni raspoloživi dohodak iznosio je 33.263 dinara prema APD-u i 22.751 dinar prema SILC-u. Dok razlika od 12% možda i nije prevelika, razlika koja postoji u najnižim decilima je izuzetno velika. Prvi decil u SILC-u ima 3,5 puta manji ekvivalentni raspoloživi dohodak od prvog decila u APD-u (2.668 dinara naprema 9.224 dinara, respektivno). Štaviše, ovako velika razlika je prisutna tokom celog posmatranog perioda (2013-2016). Zanimljivo je da se odstupanje smanjuje u višim decilima, i da se u najvišem decilu situacija potpuno okreće (dohodak je viši prema SILC-u nego prema APD-u).

Ipak, potrebno je istaći da je određeni nivo razlike očekivan, budući da se radi o konceptijski i metodološki različitim instrumentima koji imaju različite svrhe. Jedna od važnijih razlika krije se u "filozofiji", budući da su SILC-om pokrivene uglavnom samo monetarne komponente dohotka, dok APD uključuje i prirodne komponente. Naime, fokus APD-a leži na potrošnji domaćinstva, dok je merenje dohotka u samoj anketi tek sekundarno po prioritetnosti. Osim što se preko APD-a meri životni standard, njegovi rezultati se takođe koriste za izračunavanje pondera nekih veoma bitnih makroekonomskih varijabli, kao što su nacionalni računi i indeks potrošačkih cena (Eurostat). Ipak, sprovođenje APD-a nije zakonski određena obaveza zemalja EU, niti postoji zajednički propisana obavezujuća metodologija, pa je i uporedivost rezultata među zemljama uglavnom niska. Sa druge strane, jedan od ciljeva sprovođenja SILC-a je da rezultati budu uporedivi među zemljama. Iako se u SILC-u ne propisuje metodologija koja fiksno važi za sve zemlje, propisan je zajednički harmonizovani metodološki okvir. Štaviše, za razliku od APD-a, u SILC-u je primarni zadatak procena dohotka, siromaštva, socijalne isključenosti i uslova života stanovništva.

Međutim, neuobičajeno veliko odstupanje u izmerenim vrednostima dohotka zahteva sistematično poređenje metodologija SILC-a i APD-a, kako bi se identifikovali mogući pravci za unapređivanje SILC-a. Budući da ne bi bilo ispravno koristiti APD za procene dohotka i siromaštva, zbog toga što su APD i SILC konceptijski različiti, sa različitim ciljevima, mi analiziramo razlike u metodima, pitanjima (upitnicima) i procenama dohodaka kako bismo izveli zaključke na koji način je moguće unaprediti SILC.

U fokusu nam se nalazi sposobnost SILC-a da pravilno izmeri nivoe dohotka, budući da je kao instrument ključan u procenama siromaštva i socijalne isključenosti. Ovaj aspekt je izuzetno važan za adekvatno targetiranje svih pojedinaca kojima je socijalna pomoć potrebna. Zapravo, nalazi SILC-a ukazuju da je hitno potrebno povećati pokrivenost

1. Na osnovu MetaSILC izveštaja Srbija ne zadovoljava metodološke smernice jedino u delu koji se odnosi na prikupljanje podataka o dohotku koji proističe iz korišćenja službenog automobila. Međutim, eksperti Republičkog zavoda za statistiku procenjuju da bi ova komponenta dohotka bila zanemarljivo mala, te da prikupljanje ne bi imalo značajan uticaj na ciljne varijable. Sa druge strane, neke od zemalja obuhvaćenih SILC-om ne ispunjavaju metodološke smernice kada su u pitanju penzije (Francuska, Luksemburg, Malta, Holandija, Velika Britanija), dohodak od samozaposlenosti (Bugarska, Hrvatska) itd.

ugroženih domaćinstava programima socijalne pomoći. Prema podacima SILC-a za 2016. godinu čak 10,2% domaćinstava su prijavila nivo dohotka koji je ispod granice za ostvarivanje prava na socijalnu pomoć koju definiše Zakon o socijalnoj zaštiti. Ako bi SILC pružao realnu sliku stvarnosti, to bi značilo da je trenutni sistem socijalne zaštite daleko ispod onoga što je zapravo potrebno da pruža, te da bi hitno bilo potrebno njegovo preispitivanje.

Sproveli smo decilnu analizu ekvivalentnog raspoloživog dohotka u SILC-u i APD-u, i fokusirali smo se na rasvetljavanje načina na koji posmatrani aspekti doprinose razlikama u procenama dohotka ova dva instrumenta, pogotovo u prvom decilu.

Testirali smo kako različiti načini obrade podataka utiču na procene raspoloživog dohotka domaćinstava. Analiza je sprovedena na podacima SILC-a i APD-a za period 2013-2016, sa fokusom na podacima za 2016. godinu (tj. istraživanje SILC 2017 i APD 2016). Takođe, razmatramo i primere praksi drugih zemalja EU. U fokusu su nam zemlje koje sa Srbijom dele slične karakteristike kada je u pitanju poljoprivreda: visoka dodata vrednost u poljoprivredi po stanovniku, veliki udeo poljoprivrednih domaćinstava u ukupnom broju domaćinstava i veoma fragmentisano poljoprivredno zemljište. Po ovom pitanju Srbija deli slične karakteristike sa Rumunijom, Bugarskom, Grčkom i Mađarskom, te sa Poljskom, Slovenijom, Hrvatskom, a donekle i sa Portugalijom.

Ovom analizom se ne teži tome da se preporuke za unapređivanje donose na osnovu direktnog poređenja ova dva instrumenta, već se razmatraju pojedini metodološki aspekti, budući da ne raspolažemo preciznijim informacijama o segmentaciji, zastupljenosti i karakteristikama različitih (poljoprivrednih) domaćinstava.

Ova analiza pokazuje da se razlikama u obradi podataka (nulte i negativne vrednosti) i razlikama u proceni poljoprivrednog dohotka može objasniti 39% odstupanja u prvom decilu za 2016. godinu (23 procentna poena kroz različitu obradu i 16 procentnih poena kroz razlike u merenju dohotka iz poljoprivrede). Ovo odstupanje je kumulativni efekat više faktora koji će u tekstu biti predmet dalje analize. Potrebno je naglasiti da je ova analiza koja pruža osećaj o redovima veličina, budući da sve vrste preciznih kvantifikacija mogu varirati od godine do godine. Međutim, potrebno je naglasiti i da su ove međugodišnje varijacije uglavnom male.

Iako se ne možemo striktno osloniti na procenjeni razliku za donošenje zaključaka o odstupanju SILC-a od stvarne slike (pogotovo u prvom decilu), postoje faktori koji ukazuju na moguća metodološka unapređenja. Na primer, činjenica da 27% domaćinstava u SILC-u u prvom decilu ima dohodak jednak nuli (u APD-u je to 5%) svakako zahteva pažnju. Štaviše, pojedini rezultati ukazuju na to da se ne mogu sva odstupanja pripisati različitim "filozofijama" i da možda postoje fundamentalni metodološki problemi kod oba instrumenta. Na primer, APD značajno precenjuje udeo poljoprivrednih domaćinstava u ukupnom broju domaćinstava (29%), dok SILC ovaj udeo potcenjuje (19%, naprema 23% prema APG-u).

OBRADA NULTIH I NEGATIVNIH VREDNOSTI DOHODAKA

Prisustvo domaćinstava sa nultim i negativnim dohocima može objasniti značajan deo razlike između SILC-a i APD-a i razumevanje ovih domaćinstava trebalo bi da bude jedan od važnijih prioriteta za targetiranje socijalne politike. **Različita obrada negativnih dohodaka i učestalije pojavljivanje domaćinstava sa nultim dohotkom u SILC-u objašnjavaju čak 23% razlike između ukupnog raspoloživog dohotka domaćinstva (URDD) prvog decila u 2016. godini,** kada se on meri prema SILC-u i APD-u. Ovaj procenat se nešto razlikuje

tokom godina. Ranije (tokom 2014–2015) ovaj je efekat, koji stvaraju negativni dohoci u SILC-u, bio nešto izraženiji. Iako se u 2016. godini udeo domaćinstava sa negativnim dohotkom prepolovio, efekat je i dalje relativno izražen.

- **Negativan dohodak.** Pristup obradi negativnih vrednosti dohotka u SILC-u i APD-u se razlikuje. Negativan dohodak može nastati kao posledica negativnog dohotka (gubitaka) iz različitih formi samozaposlenosti. Međutim, za razliku od SILC-a, negativne vrednosti dohotka iz samozaposlenosti se u APD-u ne oduzimaju od URDD-a, već se prevode na nulu. Na taj način, raspoloživi dohodak u APD-u nikada ne može biti negativan, dok u SILC-u može.

- **Nulti dohodak.** U SILC-u veći broj domaćinstava ima nulti dohodak nego što je to slučaj u APD-u (27% domaćinstava prvog decila u SILC-u naspram 5% u APD-u). Ovo nas može navesti na zaključak da ili SILC bolje obuhvata (naj)ugroženiji deo stanovništva, ili je manje uspešan u dobijanju ispravnih odgovora od ispitanika.

Dodatno, u SILC-u postoji i veliki udeo domaćinstava koja imaju izrazito nizak URDD (do 1.000 dinara mesečno). Čak i kada se negativne vrednosti dohotka svedu na nulte, čak 30% domaćinstava prvog decila ima nulti dohodak, dok izrazito nizak dohodak prijavljuje 8% domaćinstava (prema podacima za 2016. godinu). U APD-u ovi udeli iznose 5% i 0,3%, redom.

Oko pitanja nultih i negativnih vrednosti dohotka u sistemu EU-SILC-a i dalje ne postoji konsenzus. Iako postoje slučajevi u kojima domaćinstva koja imaju negativan dohodak odgovara realnosti (na primer veoma deprivirana domaćinstva ili domaćinstva koja po osnovu sopstvenog biznisa pretrpe gubitak), postoje i slučajevi u kojima je to posledica greške (ispitanik ne pruži odgovor, greške u unosu i slično). Postavlja se osnovno pitanje kako je uopšte moguće da članovi domaćinstva prežive celu godinu sa nultim ili negativnim dohotkom, a da pritom ne prijavljuju ni potrošnju iz sopstvene proizvodnje. Svakako postoji mogućnost da se domaćinstvo oslanjalo na pozajmljivanje, ali činjenica da ista domaćinstva tokom više godina prijavljuju nulti dohodak tu mogućnost čine malo verovatnom.

Metodološke smernice po pitanju obrade nultih i negativnih vrednosti dohotka ne propisuju striktne zahteve, već daju preporuke za smanjivanje rizika pravljenja grešaka prilikom prikupljanja podataka. Umesto isključivanja nultih vrednosti iz posmatranja, praksa zemalja EU oslanja se na različite tehnike koje obezbeđuju veću efikasnost u prikupljanju podataka, sa posebnim fokusom na situacije u kojima odgovor izostane, jer domaćinstva odbiju da pruže informacije o visini svog dohotka ili određenoj komponenti. Što se tiče negativnih vrednosti, praksa među zemljama se uglavnom razlikuje. Zapravo, polovina zemalja uključuje negativne vrednosti u posmatranje, dok ih polovina svodi na nulu. Ovo znači da postoji prostor da se u Srbiji razmotri obrada negativnih vrednosti dohotka kako bi se eventualno usaglasila sa praksom APD-a.

PROCENA DOHOTKA OD POLJOPRIVREDE

Razlike u merenju dohotka iz poljoprivrede objašnjavaju 16% razlike između APD-a i SILC-a u prvom decilu. Najveći deo toga odnosi se na razlike u proceni dohotka u naturi (nemonetarni dohodak iz poljoprivrede – 14,8 procentnih poena). Između ostalih faktora, ovoj razlici najviše doprinosi činjenica da APD precenjuje broj poljoprivrednih domaćinstava, uključuje dohodak u naturi po tržišnim cenama i uključuje vrednost drva za ogrev. Sa druge strane, samo 1,2 procentna poena se odnose na razlike u procenama novčanog dohotka iz poljoprivrede.

U slučaju obe ankete dohodak iz poljoprivrede čine dve komponente, jedna novčana (monetarna) i druga nenovčana: (1) Poljoprivredna proizvodnja prodana na tržištu (Novčani dohodak iz poljoprivrede – NDP) i potrošnja iz sopstvene poljoprivredne proizvodnje (PSP). Dok je PSP nešto značajnija za niže decile, NDP postaje važniji u višim. Kao što je i očekivano, nivo PSP-a se ne menja puno kroz različite decile (domaćinstva uglavnom imaju sličan nivo potrošnje iz sopstvene proizvodnje), ali zato NDP značajno raste u višim decilima. Zanimljivo je da u APD-u domaćinstva u višim decilima imaju viši NDP u proseku u odnosu na SILC, što može da ukaže da SILC ne uspeva da uhvati ili uzorkuje bogatija poljoprivredna gazdinstva.

Pri proceni dohotka iz poljoprivrede između SILC-a i APD-a postoje značajne razlike. Procena pomenute dve komponente se razlikuje u sledećim aspektima:

- **Obuhvat.** Novčani dohodak iz poljoprivrede (NDP) uključuje se u URDD u obe ankete na isti način. Sa druge strane, postoje brojne razlike u tretiranju potrošnje iz sopstvene poljoprivredne proizvodnje (PSP). U APD-u je celokupna PSP uključena u URDD u bruto iznosu. Sa druge strane, u SILC-u je uključen samo onaj deo PSP-a koji se odnosi na proizvodnju koja je prevashodno namenjena prodaji, i predstavlja "povlačenje"* iz samozaposlenosti (deo dobara koji je mogao biti prodat, povučen je za potrošnju unutar domaćinstva). Štaviše, ovaj deo koji se odnosi na povlačenja se računa u neto iznosu. Sa druge strane, vrednost poljoprivredne proizvodnje namenjene isključivo za sopstvenu potrošnju se obuhvata varijablom HY170 i ne uključuje se u URDD. Dodatno, u SILC-u se vrednost drva za ogrev ne računa, dok se u APD-u računa.
- **Način procene.** U APD-u se procena vrši detaljno za obe komponente dohotka, dok se u slučaju SILC-a procena vrši agregiranije. U APD-u postoji 28 pitanja koja se odnose na prihode i troškove vezane za prodaju u prethodna tri meseca, što omogućava da se izračunaju i bruto i neto vrednosti dohotka. Za procenu PSP-a u APD-u domaćinstva tokom 15 dana vode detaljan dnevnik o potrošnji (tačne količine utrošenih proizvoda). Sa druge strane, u SILC-u je za ovu namenu opredeljeno svega jedno ili dva pitanja po komponenti. Pri tome, od ispitanika se zahteva da se u trenutku davanja odgovora prisete vrednosti neto dohotka nastalog iz prodaje i povlačenja.

16% razlike u proceni dohotka iz poljoprivrede u prvom decilu nastaje kao kumulativni efekat sledećih aspekata:

- **APD precenjuje dok SILC potcenjuje kako udele poljoprivrednih domaćinstava u ukupnom broju domaćinstava, tako i udele komercijalno orijentisanih gazdinstava.** Prema proceni APG-a u Srbiji postoji 23% poljoprivrednih domaćinstava. Prema SILC-u taj udeo iznosi 19%, dok prema APD-u iznosi 29%. Nadalje, APG procenjuje da je 17,5% domaćinstava komercijalno orijentisano, dok SILC procenjuje svega 8%, a APD procenjuje čak 20%.
- **APD i SILC različito obuhvataju potrošnju sopstvene poljoprivredne proizvodnje (obuhvat novčanog dohotka iz poljoprivrede je isti).** Razlike u obuhvatu se sastoje u sledećem:
 - **Drvo za ogrev.** Drvo za ogrev se u APD-u uključuje u PSP (i vrednost nije zanemarljiva), dok se u SILC-u ne uključuje. U prvom decilu čak 16% domaćinstava se koristi drvima za ogrev, što čini čak 26% njihovog URDD-a.

* Termin "povlačenje" (eng. withdrawals) u ovoj analizi se koristi da označi vrednost onog dela dobara koje je domaćinstvo (odnosno samozaposleno lice) moglo da proda na tržištu, ali je ipak iskoristilo za sopstvene potrebe. Na primer, kod poljoprivrednog proizvođača koji uzgaja i prodaje jabuke povlačenje bi predstavljalo vrednost svih jabuka koje domaćinstvo poljoprivrednog proizvođača konzumira u domaćinstvu.

- *Proizvodnja namenjena isključivo za sopstvenu potrošnju.* U SILC-u se ne uključuje deo PSP-a koji se odnosi na proizvodnju koja je namenjena isključivo sopstvenoj potrošnji (HY170), a ni ovaj deo nije zanemarljiv. Naime, 21% domaćinstava prvog decila prijavljuju HY170 koji bi činio čak 59% njihovog URDD-a kada bi bio uključen (u neto iznosu).
- *Bruto naspram neto vrednosti.* Kao što je napomenuto PSP se u APD-u računa u bruto iznosu, dok se u SILC-u računa u neto iznosu. U URDD je u APD-u uključen celokupan PSP, dok je u SILC-u uključen samo onaj deo koji se odnosi na povlačenja.

• **Čini se da je u SILC-u vrednost potrošnje iz sopstvene proizvodnje značajno precenjena u nižim i višim decilima.** Na ovom mestu uzimamo APD kao referentnu tačku, budući da meri PSP na dosta detaljniji način (dnevnik u toku 15 dana). Kada posmatramo samo domaćinstva koja su prijavila da imaju PSP, u SILC-u je ova vrednost u bruto iznosu dvostruko veća nego u APD-u u prvom decilu, i čak 136% veća u desetom decilu (isključujući vrednost drva za ogrev u APD-u).

Između ostalih problema vezanih za poljoprivredu, o uključivanju HY170 u dohodak često se raspravljalo i na nivou EU. Metodološke smernice ostavljaju prostora zemlji da sama odluči da li će (ili neće) sakupljati podatke o HY170 kroz SILC, ili će ovu vrednost imputirati iz drugih anketa (izvora) kao što je APD. Budući da se radi o nemonetarnom i relativno marginalnom delu dohotka, nijedna zemlja EU osim Hrvatske HY170 ne uključuje u dohodak. Međutim, nakon što je označena kao zemlja "za koju se čini da po ovom pitanju ne sledi metodološke smernice", ni Hrvatska ga više neće uključivati u URDD. Prema tome, eventualno uključivanje bi negativno uticalo na međunarodnu uporedivost. **Ovo je jedan od osnovnih razloga zašto ne možemo preporučiti uključivanje HY170 u URDD.** Pa ipak, HY170 bi mogao da se koristi kao indikator razvoja, pogotovo u zemljama Jugoistočne Evrope u razvoju koje imaju značajan udeo poljoprivredne populacije.

Nadalje, metodološke smernice EU-SILC-a uzimaju u obzir samo neto vrednosti i ne predviđaju uključivanje vrednosti drva za ogrev ni u kakvom iznosu. **Prema tome, ne možemo preporučiti prelazak na računanje PSP-a u bruto iznosu, niti uključivanje vrednosti drva za ogrev u URDD.**

PREPORUKE

Imajući u vidu dva posmatrana aspekta, metodologija sprovođenja SILC-a u Srbiji bi mogla da se unapredi, ali samo u granicama koje definiše harmonizovani metodološki okvir. Prema tome, predlažemo nekoliko pravaca za dalju analizu i potencijalna unapređenja:

1. Razmotriti statističku segmentaciju, uzorkovanje i ponderisanje domaćinstava. Budući da su uzorkovanje i ponderisanje ključni za kvalitetno prikupljanje podataka i analizu, u SILC-u bi ih trebalo detaljno analizirati kako bi se obezbedilo da uzorak na adekvatan način obuhvata strukturne karakteristike domaćinstava u Srbiji. Kao što je ranije napomenuto, ovaj izveštaj ukazuje na postojanje značajnih odstupanja u SILC-u i APD-u kada su u pitanju veličina i struktura poljoprivrednih gazdinstava. Iako ne možemo da tvrdimo da ostale strukturne karakteristike domaćinstava takođe nisu na adekvatan način uzete u obzir, imajući u vidu razlike koje postoje kada je u pitanju poljoprivreda, ne možemo isključiti tu mogućnost. U Srbiji postoje značajne regionalne razlike i različiti ekonomski i demografski trendovi koje bi trebalo uzeti u obzir kada se definiše uzorak i računaju ponderi.

2. Otkriti faktore koji dovode do velikog udela domaćinstava sa nultim ili vrlo niskim dohotkom. Budući da fokus SILC-a takođe leži na siromaštvu i socijalnoj isključenosti, izuzetno je važno da u ovom segmentu bude precizan kako bi mogao da se koristi za ispravno targetiranje socijalne politike. Ovo pre svega uključuje obuhvatanja udela i karakteristika materijalno depri-viranih domaćinstava i pojedinaca kojima je socijalna pomoć potrebna. Oko 23% domaćinstava u prvom decilu koja nemaju ni dohodak ni potrošnju iz sopstvene proizvodnje čini se kao dosta visoko. Čak i u slučaju da je ovaj udeo bio adekvatno procenjivan u SILC-u do sada, pitanje strukture bi ostalo otvoreno. Na primer, trebalo bi analizirati koja domaćinstva koja su prijavila negativni raspoloživi dohodak ne pripadaju zapravo prvom decilu, već zapravo odbijaju da pruže informaciju o svom dohotku. U dokumentima Eurostat-a često se skreće pažnja na činjenicu da su ponekad upravo domaćinstva iz (naj)viših decila ona koja izbegavaju da pruže odgovor na ova pitanja.

3. Analizirati i uporediti broj i karakteristike najsiromašnijeg dela stanovništva u SILC-u i primaoca socijalne pomoći prema zvaničnim izvorima. Ova preporuka je u skladu sa prethodno pomenutom, i odnosi se na oba smera: analiza bi trebalo da pokrije kako kapacitet SILC-a da obuhvati deo populacije koji (bi trebalo da) prima socijalnu pomoć, tako i mogućnost instrumentata socijalne pomoći da pravilno targetiraju odgovarajući deo stanovništva. Dalja analiza bi u ovu svrhu trebalo da prikaže stvarnu tipologiju i karakteristike domaćinstava kojima je socijalna pomoć potrebna i uporedi je sa podacima koji se mogu naći u SILC-u i administrativnim izvorima.

4. Koristiti registre (administrativne izvore) tamo gde je to moguće. Metodološki okvir SILC-a ohrabruje zemlje da koriste registre tamo gde za to postoji prostor. Korišćenje registara poželjno je iz mnogo razloga kao što je manji broj grešaka, smanjena pristrasnost i smanjivanje opterećenja ispitanika. U Srbiji bi se moglo razmotriti korišćenje administrativnih izvora kada su u pitanju socijalna pomoć, dohodak od zaposlenja, penzije, poljoprivredne subvencije i slično. Zemlje Evropske unije se i dalje u najvećoj meri oslanjaju na anketu (50% zemalja), 38% kombinuje anketu sa registrima, dok se 12% zemalja služi gotovo isključivo registrima. Međutim, postoje i određene prepreke prilikom korišćenja registara kao što su zakonske barijere, razlike u definicijama, blagovremenost podataka i slično. Posebnu prepreku predstavlja činjenica da ispitanik ima pravo da zaštiti i ne otkrije lične podatke prilikom intervjuisanja.

5. Unaprediti kapacitet za prikupljanje podataka. Ovo uključuje unapređene upitnike, instrukcije i obuke za anketare. Upitnike bi trebalo prilagoditi tako da za procenu dohotka iz poljoprivrede imaju pitanja koja su jasna i nedvosmislena (na primer jasna razlika između povlačenja iz samozaposlenosti i potrošnje iz sopstvene proizvodnje). Budući da SILC za procenu dohotka u svakoj od kategorija ima samo po jedno pitanje, još važnije je da anketari budu obučeni i informisani tako da pruže odgovarajuće objašnjenje i uključe sve potkomponente. Na primer, dohodak od poljoprivrede bi trebalo da uključuje i poljoprivredne subvencije. Budući da takva napomena ne postoji u samom upitniku, ta informacija bi trebalo da postoji u priručnicima (instrukcijama), kako bi anketari znali koja komponenta dohotka šta uključuje. Kada se unaprede upitnici i priručnici, na anketarima ostaje da obezbede kvalitetno prikupljanje podataka. Imajući u vidu prethodni primer, to bi značilo da u trenutku kada anketar postavi pitanje o dohotku iz poljoprivrede, on/ona istovremeno i podseti ispitanika da taj dohodak uključuje i subvencije. Takođe, anketare bi trebalo obučiti kako da minimalizuju rizik nepružanja odgovora (non-response) i motivišu ispitanika da pruži precizne informacije o dohotku.

Dodatna unapređenja bi se mogla postići sledećim: Razmotriti drugačiju obradu negativnog dohotka iz samozaposlenosti; Razmotriti uvođenje unakrsne provere koja bi uključila instrumente kao što su APG, Anketa o radnoj snazi (ARS) i slično; U procenama dohotka razmotriti prelazak sa neto na bruto vrednosti (prihodi i troškovi) u nekim segmentima SILC upitnika kao što je dobitak ili gubitak iz poljoprivrede; Razmotriti alternativnu upotrebu HY170 kao jednog od indikatora razvoja; Temeljno analizirati i ostale komponente dohotka koje mogu biti izvor razlika između SILC-a i APD-a u nižim decilima.

UVOD

Nejednakost i dohodak stanovništva Srbije meri se putem dva konceptualno različita instrumenta – putem SILC-a (Survey on Income and Living Conditions (eng.), odnosno putem Ankete o prihodima i uslovima života) i APD-a (Anketa o potrošnji domaćinstava). Međutim, između ova dva instrumenta postoje značajne razlike u procenama nejednakosti i izmerenim niovima dohotka. Kada je u pitanju SILC, nejednakost u Srbiji procenjena je kao jedna od najviših u Evropi, dok je prema APD-u nejednakost bliže proseku. Značajan deo razlike objašnjava se činjenicom da SILC meri nejednakost dohotka, dok APD meri nejednakost potrošnje. Prema SILC-u Đini koeficijent nejednakosti iznosi 35,6 (najviše u Evropi posle Turske, Bugarske i Litvanije). Uz određenu dozu rezerve da APD nije sasvim uporediv na nivou EU, izračunati Đini koeficijent nejednakosti u potrošnji od 28,5 Srbiju svrstava bliže proseku EU (SIPRU). Oba koncepta kroz vreme pokazuju vrlo slične rezultate, budući da vrednosti u slučaju SILC-a gravitiraju oko 38 od trenutka uvođenja 2013. godine, dok se u slučaju APD-a vrednosti kreću između 25,5 i 28 u periodu od 2006. do 2018. godine.

Fokus ovog izveštaja leži na analizi nivoa i velikih odstupanja u merenju dohotka prvog decila između SILC-a i APD-a. Izveštaj o ljudskom razvoju za Srbiju (UNDP, 2018) ukazuje na velika odstupanja u ekvivalentnom raspoloživom dohotku u prvom i desetom decilu, uz postojanje očiglednih razlika i među ostalim decilima u ova dva instrumenta. Izveštaj izdvaja nekoliko mogućih razloga za ovu pojavu. Pre svega, APD uključuje dohodak u naturi za razliku od SILC-a. Drugo, negativne i ekstremne vrednosti se drugačije obrađuju u ove dve ankete. Dok ih APD isključuje (neutrališe), SILC to ne čini. Na kraju, podaci se prikupljaju na različite načine, jer se u APD-u koristi detaljan upitnik i vodi se dnevnik o potrošnji koja se odnosi na kraći vremenski period, dok se u SILC-u procene vrše agregatno za period od godinu dana.

Potrebno je naglasiti da je određeni nivo odstupanja očekivan i uobičajen (ali ipak manji u drugim zemljama EU), budući da ova dva instrumenta imaju različite koncepcije, metodologije i donekle različite ciljeve. Naime, fokus APD-a leži na proceni životnog standarda kroz procenu potrošnje domaćinstva, dok je procena dohotka domaćinstva sekundarna. Osim što APD meri životni standard, njegovi rezultati se takođe koriste u izradi važnih makroekonomskih indikatora kao što su nacionalni računi i indeks potrošačkih cena (Eurostat). Ipak, sprovođenje APD-a nije zakonski određena obaveza zemalja EU, niti postoji zajednički propisana obavezujuća metodologija, pa je i uporedivost rezultata među zemljama uglavnom niska. Sa druge strane, jedan od ciljeva sprovođenja SILC-a je da rezultati budu uporedivi među zemljama. Iako se u SILC-u ne propisuje metodologija koja fiksno važi za sve zemlje, propisan je zajednički harmonizovani metodološki okvir. Štaviše, za razliku od APD-a, u SILC-u je primarni zadatak procena dohotka, siromaštva, socijalne isključenosti i uslova života stanovništva.

Međutim, neuobičajeno veliko odstupanje u izmerenim vrednostima dohotka zahteva sistematično poređenje metodologija SILC-a i APD-a, kako bi se identifikovali mogući pravci za unapređivanje SILC-a. Budući da ne bi bilo ispravno koristiti APD za procene dohotka i siromaštva, zbog toga što su APD i SILC konceptijski različiti, sa različitim ciljevima, mi analiziramo razlike u metodima, pitanjima (upitnicima) i procenama dohodaka kako bismo izveli zaključke na koji način je moguće unaprediti SILC.

U fokusu nam se nalazi sposobnost SILC-a da pravilno izmeri nivoe dohotka, budući da je kao instrument ključan u procenama siromaštva i socijalne isključenosti. Ovaj aspekt je izuzetno važan za adekvatno targetiranje svih pojedinaca kojima je socijalna pomoć potrebna. Zapravo, nalazi SILC-a ukazuju da je hitno potrebno povećati pokrivenost ugroženih domaćinstava programima socijalne pomoći. Prema podacima SILC-a za 2016. godinu čak 10,2% domaćinstava su prijavila nivo dohotka koji je ispod granice za ostvarivanje prava na socijalnu pomoć koju definiše Zakon o socijalnoj zaštiti. Ako bi SILC pružao realnu sliku stvarnosti, to bi značilo da je trenutni sistem socijalne zaštite daleko ispod onoga što bi zapravo trebalo da pruži, te da bi hitno bilo potrebno njegovo preispitivanje.

Između ostalih metodoloških aspekata, smatramo da je fokus ovog izveštaja na poljoprivredu opravdan iz još najmanje dva razloga: (1) poljoprivreda predstavlja posebnu temu u statistici Srbije, (2) neuobičajeno veliki broj domaćinstava u Srbiji živi od poljoprivrede u poređenju sa EU. Prema tome, verujemo da bi precizno merenje poljoprivrede značajno uticalo na smanjivanje pomenute razlike u merenju dohodaka. Prvo, poljoprivreda je jedna od oblasti koje se statistički najteže prate i Eurostat konstantno nastoji da unapredi metodologiju i proizvede detaljnije procene (Eurostat, 2020). Dalje, poljoprivreda je češće (i sa većim intenzitetom) prisutna među domaćinstvima u Srbiji u poređenju sa mnogim drugim zemljama EU. U Srbiji se čak 23% domaćinstava može klasifikovati kao poljoprivredno, dok je proseka u EU svega 5%. Jedina zemlja u kojoj je ovaj udeo veći je Rumunija (46%). Uopšte uzev, u zemljama EU ima manje poljoprivrednih domaćinstava, poljoprivreda je koncentrisanija, gazdinstva su krupnija i više specijalizovana. Na kraju, Srbija ima za 27% viši standardni output² u poljoprivredi po domaćinstvu od proseka EU.

Cilj ovog izveštaja je da pruži preporuke za unapređenje SILC-a - kao međunarodno uporedivog alata za procenu siromaštva, nejednakosti i socijalne isključenosti. Istraživanje se zasniva na razmatranju dva metodološka pristupa u Anketi o potrošnji domaćinstava (APD), praksama EU-SILC-a i informacijama koje se mogu dobiti iz Anketa o strukturi poljoprivrednih gazdinstava (APG). Ovaj izveštaj razotkriva kako dva metodološka aspekta: (1) obrada negativnih i nultih vrednosti dohotka i (2) različite procene dohotka od poljoprivrede utiču na postojanje velike razlike u nivou dohotka u prvom decilu u SILC-u i APD-u. Takođe analiziramo i prakse drugih zemalja unutar EU-SILC sistema, kao i podatke Ankete o strukturi poljoprivrednih gazdinstava kako bismo stekli i dodatne uvide u to koja bi još potencijalna unapređenja bilo moguće napraviti.

Ovaj izveštaj ima šest poglavlja. U prvom poglavlju se ukratko predstavlja metodologija i metodološka ograničenja analize. U drugom poglavlju predstavljena je detaljna analiza metodoloških razlika u obradi podataka i merenju dohotka, sa posebnim osvrtom na dohodak iz poljoprivrede. U trećem i četvrtom poglavlju nalazi se kvantitativni deo analize koji pruža osećaj o promenama koje nastaju kao posledica razlike u metodologijama. U petom poglavlju predstavljaju se primeri prakse koja se koristi u nekim zemljama EU. Na kraju, u šestom poglavlju dajemo preporuke o načinima na koje je verovatno moguće unaprediti SILC kako bi još preciznije procenjivao dohodak.

I. METODOLOGIJA IZVEŠTAJA

Kao što je već navedeno, cilj ovog izveštaja je da donese preporuke za unapređenja SILC-a, bazirajući se na poređenjima metodoloških razlika u odnosu na Anketu o potrošnji domaćinstava (APD), EU-SILC praksi koje primenjuju druge zemlje i informacijama koje pruža Anketa o strukturi poljoprivrednih gazdinstava (APG).

Ovaj izveštaj sadrži dve analize: kvantitativnu koja se bazira na podacima koje pružaju SILC, APD i APG; i kvalitativnu koja se zasniva kako na propisanim metodološkim smernicama, tako i na praksi koju primenjuju zemlje EU-SILC-a. Fokus kvantitativnog dela jeste procena u kojoj meri različito tretiranje nultih i negativnih vrednosti, kao i različita procena dohotka od poljoprivrede utiču na odstupanja u proceni raspoloživog dohotka između SILC-a i APD-a. Koristimo se decilnom analizom, budući da su nam za analizu posebno značajna najsiromašnija domaćinstva kod kojih je ovo odstupanje i najveće. Takođe, analiziramo i podatke APG-a kako bismo otkrili karakteristike poljoprivrednih domaćinstava u Srbiji, kao i u kojoj meri su te karakteristike obuhvaćene SILC-om i APD-om. Konačno, analiza metodološkog okvira i praksi EU-SILC-a u različitim zemljama EU služi za izvlačenje zaključaka o tome kako se i u čemu SILC može unaprediti, ali na takav način da i dalje zadovoljava postavljena metodološka ograničenja

Za više detalja o metodologiji, konceptima i terminologiji pogledati Apendiks 1.

U ovom izveštaju sprovodimo kvantitativnu analizu ukupnog raspoloživog dohotka domaćinstva prema metodologiji SILC-a i APD-a, kao i analizu njegovih komponenta. Odnosno:

1. Sve podatke za kvantitativnu analizu komponenta dohotka u SILC-u i APD-u za Srbiju pružio je Republički zavod za statistiku (RZS). Ovi podaci su najvećim delom u skladu sa metodološkim smernicama koje postavlja Eurostat (Goedemé, Zardo 2020).
2. Analiza se zasniva na podacima za period 2013-2016, sa posebnim fokusom na podacima za 2016. godinu (odnosno podaci za SILC 2017 i APD 2016).
3. Analiza se zasniva na ekvivalentnom raspoloživom dohotku. U slučaju SILC-a, kao i u slučaju APD-a, korišćena je modifikovana OECD skala ekvivalencije.
4. Svi rezultati u ovoj studiji predstavljeni su u formi ponderisanih proseka. U slučaju SILC-a korišćeni su cross-sectional ponderi, a u slučaju APD-a ponderi za domaćinstvo.

Ovaj izveštaj sadrži **nekoliko metodoloških ograničenja i napomena:**

- **Cilj izveštaja je da pruži osećaj o redovima veličine.** Naime, cilj nam je da kvantifikujemo koji procenat razlike u dohotku između SILC-a i APD-a se može dovesti u vezu sa različitim procenama komponenta dohotka u određenoj godini. Međutim, ove

razlike blago variraju od godine do godine, a na to utiču mnogi faktori. Prema tome, budući da nismo sprovodili statistički rigorozne analize, fokusiramo se, pre svega, na rezultate za jednu godinu i na osnovu njih ilustrujemo red veličina ovih razlika.

• **Kada je u pitanju poljoprivreda, u ovoj analizi fokus stavljamo na uticaj koji različite procene dohotka iz poljoprivrede imaju na razlike u ukupnim dohocima između APD-a i SILC-a, a ne na različite procene poljoprivrede uopšte.** Razlog za to leži u činjenici da različite procene poljoprivrede utiču i na ostale procene koje sa poljoprivredom nisu u direktnoj vezi. Tako, na primer, promene u proceni poljoprivrede uključile bi i drugačije (pravilno) uzorkovanje poljoprivrednih domaćinstava. Jasno je da bi to imalo uticaj ne samo na dohodak iz poljoprivrede, već i na druge komponente dohotka. Na primer, procenjivanje broja poljoprivrednih domaćinstava sa jednim članom starijim od 65 godina moglo bi da dovede do procenjivanja ukupnog broja penzionera, pa tako i penzija kao izvora prihoda, kao i do potencijalnog potcenjivanja dohotka od zaposlenosti (plata). Budući da nismo u mogućnosti da kvantifikujemo uticaj promena u proceni poljoprivrede na ostale komponente dohotka, fokusiramo se u potpunosti na dohodak iz poljoprivrede.

• Konačno, i **kada se u potpunosti koncentrišemo na razjašnjavanje pojedinačnih aspekata procena poljoprivrede, takođe dajemo samo grubu procenu.** Naime, teško je posebno izdvojiti efekat različitih procena drugačijih aspekata poljoprivrede, budući da je svaki aspekt pod uticajem mnogobrojnih faktora (uključujući i one koji nisu direktno vezani za poljoprivredu). Na primer, kada pokušavamo da utvrdimo kako uključivanje ili neuključivanje pojedinih komponentata dohotka utiče na razlike između SILC-a i APD-a, ta razlika je zapravo multiplikovani efekat druga dva posmatrana aspekta (strukture i veličine). Drugim rečima, nedostaje nam egzaktni benčmark kako bismo doneli konačne i preciznije zaključke..

Ova analiza se sastoji iz dva glavna i međusobno povezana segmenta: (1) obrade podataka (negativne i nulte vrednosti dohotka) i (2) procene dohotka od poljoprivrede. U prvom slučaju sprovodimo jednostavan test – analiziramo koliko bi se razlika smanjila kada bi se nulte i negativne vrednosti dohotka obrađivale na isti način u obe metodologije. U slučaju poljoprivrede, analiziramo tri strukturna aspekta (struktura, obuhvat, veličina). U tom smislu, analiziraju se sledeći aspekti:

• OBRADA PODATAKA

Kada su u pitanju razlike u metodologiji obrade podataka, u ovom izveštaju se pre svega fokusiramo na negativne i nulte vrednosti dohotka. Iako bi još neki aspekti poput ekstremnih vrednosti mogli da budu značajni, oni ostaju van obuhvata ove analize.

• PROCENA STRUKTURE I DOHOTKA U POLJOPRIVREDI

Kao što je napomenuto, ova analiza ima za cilj procenu uticaja različitih procena dohotka od poljoprivrede na razlike u dohotku koje postoje između APD-a i SILC-a. Posebnu pažnju usmeravamo na tri aspekta:

1. Struktura. Ovaj aspekt ima za cilj da odgovori na pitanje da li SILC i APD uzorkuju poljoprivredna domaćinstva na takav način da su ovi uzorci po tom pitanju reprezentativni. Ovo podrazumeva udeo poljoprivrednih domaćinstava u ukupnom broju

domaćinstava, kao i druge karakteristike različitih segmenata poljoprivrednih domaćinstava (tržišna orijentacija, ostali izvori prihoda domaćinstava i slično). Ukoliko uzorkovanje nije ispravno, može se desiti da je broj pojedinih tipova domaćinstava precenjen ili potcenjen. Na primer, SILC za 2017. godinu potcenjuje udeo tržišno orijentisanih poljoprivrednih domaćinstava u poređenju sa APG-om iz 2018. godine, i to pogotovo u najnižim decilima (pogledati 38. stranu).

2. Obuhvat. Obuhvat odgovara na pitanje da li su obuhvaćene sve komponente dohotka iz poljoprivrede i kako to utiče na razlike između SILC-a i APD-a. Kao što je ranije napomenuto, SILC u dohodak ne uključuje potrošnju iz sopstvene proizvodnje (HY170), niti u "povlačenja" iz samozaposlenosti (PY050) uključuje vrednost drva za ogrev.

3. Značaj. Pitanje značaja odnosi se na kvalitet upitnika (i ostalih dopunskih materijala koji potpomažu anketare) i mogućnost da se putem njega pravilno utvrdi stvarni nivo dohotka. Osim još nekih faktora, ključnu ulogu igra i način na koji se dohodak procenjuje, kao i tip pitanja koja se postavljaju. Različite zemlje EU primenjuju različitu praksu. Dok se neke oslanjaju na podatke prikupljene iz drugih anketa (kao što je APD) ili zvaničnih registara, neke imaju izrazito detaljne upitnike (kao što su na primer dnevnici), a neke koriste pristup veoma agregirane procene (pogledati stranu 23).

Kao benčmark (referentnu tačku) u ovom istraživanju koristimo Anketu o strukturi poljoprivrednih gazdinstava koju sprovodi RZS, kao i određene elemente APD-a. Obe metodologije, SILC i APD, imaju svoje nedostatke. U najvećem delu analize mogli smo samo da konstatujemo da je dohodak izračunat po APD metodologiji veći od onoga koji je računat prema SILC-u (ili obrnuto). Kako bismo mogli da utvrdimo da li APD ili SILC precenjuju ili potcenjuju neke komponente dohotka, bio nam je potreban pouzdan benčmark (referentna tačka). Naime:

- **Anketa o strukturi poljoprivrednih gazdinstava** (pogledati sledeći paragraf) **nam služi kao benčmark za procenu strukture poljoprivrednih gazdinstava**, budući da se zasniva na detaljnoj metodologiji koja podrazumeva intervjuisanje gotovo četvrtine ukupnog broja poljoprivrednih gazdinstava u Srbiji (22%). Posebno je koristimo kao benčmark prilikom procene udela poljoprivrednih domaćinstava u ukupnom broju domaćinstava.
- **Kao benčmark za dohodak iz poljoprivrede u naturi (naturalni dohodak) koristimo APD**, s obzirom na to da tu komponentu procenjuje na veoma detaljnom nivou (za više pogledati sledeće poglavlje).

Anketa o strukturi poljoprivrednih gazdinstava (APG) je redovna anketa u zemljama EU i ima ključnu ulogu u razumevanju strukture poljoprivrednih domaćinstava u bilo kojoj zemlji. Koristi se kao osnova za popis u EU i omogućava uvid u detaljne karakteristike poljoprivrednih domaćinstava (veličina zemljišta, tip poljoprivredne proizvodnje, standardni autput³, broj članova gazdinstva, tržišnu orijentaciju, starost menadžera gazdinstva i slično). Sve zemlje članice EU redovno sprovode ovu anketu (na svake 3-4 godine), koristeći se zajedničkom metodologijom (Eurostat). Ovo čini APG uporedivom kroz vreme i među različitim zemljama, ali i na nivou različitih regiona (na nivou NUTS 3) (Isto). RZS je u Srbiji sproveo APG u 2018. godini i njome je bilo obuhvaćeno 120 hiljada poljoprivrednih domaćinstava (22% od ukupnog broja). Ova anketa predstavlja najsvežiji i najdetaljniji izvor podataka o poljoprivredi u Srbiji još od vremena popisa poljoprivrede u 2012. godini. Ipak, važno je naglasiti da ova anketa ne sakuplja podatke o dohotku poljoprivrednih gazdinstava, pa se u tom aspektu ne može porediti direktno sa SILC-om i APD-om.

3. APG ne meri poljoprivrednu proizvodnju, već meri standardni autput koji se može koristiti kao približna mera za proizvodnju. Standardni autput predstavlja prosečnu vrednost poljoprivredne proizvodnje u posmatranoj godini, izražene u novcu, merene prema proizvođačkim cenama, odnosno u evrima po hektaru ili po grlu. Koristi se za klasifikaciju poljoprivrednih gazdinstava po vrsti poljoprivredne proizvodnje i po ekonomskoj veličini (Eurostat). Ipak, budući da nije moguće direktno utvrditi koji deo proizvodnje je prodat ili potrošen, nije ga moguće koristiti za računanje dohotka poljoprivrednih gazdinstava

II. METODOLOGIJE DVA INSTRUMENTA (SILC I APD)

RAZLIKE IZMEĐU SILC-A I APD-A

Kao što je prethodno navedeno, **premda obe ankete mere dohodak i nejednakost među stanovništvom Srbije, SILC i APD su dve idejno različite metodologije.** Dok se prva zasniva na proceni dohotka domaćinstva, druga se prvenstveno oslanja na procenu potrošnje domaćinstva. Uprkos tome, i jedna i druga anketa sakupljaju podatke o raspoloživom dohotku prilično detaljno. Obe ankete procenjuju stanje u brojnim komponentama prihoda kako na nivou lica, tako i na nivou domaćinstva. Međutim, njihove metodologije se razlikuju, što u slučaju Srbije dovodi do odstupanja u rezultatima, koje je pogotovo izraženo u nižim decilima. U ovom poglavlju fokusirani smo na metodološke razlike između ova dva alata u smislu procene ukupnog raspoloživog dohotka, uz fokus na dohodak od poljoprivrede.

Statistika Evropske unije o prihodima i uslovima života (EU-SILC) je instrument koji služi proceni dohotka, siromaštva, socijalne isključenosti, i uslova života unutar Evropske unije, Evropske asocijacije za slobodnu trgovinu (EFTA) i zemalja kandidata. To čini tako što kontinuirano prikuplja višedimenzionalne mikro podatke koji su uporedivi na nivou zemalja (kako među zemljama, tako i unutar zemalja, regionalno) i tokom vremena (longitudinalni podaci). Ovaj instrument ima važno mesto unutar Evropskog Statističkog Sistema (ESS). U ovom trenutku (2019 godina), SILC-a je implementirana u statističke sisteme svih 28 zemalja članica EU, tri zemlje koje nisu pripadnice EU (Švajcarska, Island i Norveška) i u četiri od šest zemalja kandidata za EU. Takođe, uz izuzetak Italije, SILC do sada ima 15 godina dugu tradiciju među zemljama članicama EU.

Potrebno je napomenuti da EU-SILC ne propisuje fiksnu metodologiju; ne propisuje zajednički i obavezujući izgled same ankete i upitnika, već pruža zajednički metodološki okvir (Eurostat). S' obzirom na činjenicu da je opseg ankete takav da ima za cilj da pokrije veliki broj zemalja uz visok nivo uporedivosti, sam mehanizam je morao biti dovoljno fleksibilan kako bi specifičnosti zemalja bile obuhvaćene, ali i istovremeno i u dovoljnoj meri harmonizovan. Harmonizovani metodološki okvir podrazumeva pružanje zajedničkih koncepata, procedura, i smernica, kao i postavljanje ciljnih promenljivih (target variables) kao što su raspoloživi dohodak domaćinstva, tip mesta stanovanja ili naknade za nezaposlene. Zatim

je na nacionalnim zavodima za statistiku (u slučaju Srbije, to je Republički zavod za statistiku) da odrede tačnu metodologiju i izgled upitnika, koje kasnije pravdaju kroz godišnje nacionalne izveštaje o kvalitetu koji se dostavlja Eurostatu. Naime, fleksibilnost je u velikoj meri prikazana u različitim dozvoljenim metodama prikupljanja podataka (lično ili putem telefonskih razgovora; upotrebom registara, i unakrsnom proverom ovih izvora), zatim u mogućnosti izbora metodologije i načina uzorkovanja (sve dok je u pitanju četvorogodišnji rotacioni uzorak⁴), zatim izračunavanjem pondera (ponderima se izražava verovatnoća pojavljivanja određene individue ili domaćinstva u populaciji), obradom podataka (obrada podataka može da uključuje korigovanje negativnih, ekstremnih, i nedostajućih podataka, uglavnom zbog grešaka u unosu ili izostanka odgovora (non-response). U skladu sa svime navedenim, SILC možemo definisati kao decentralizovan, ali ex-ante autput harmonizovan metodološki okvir.

Sa druge strane, **Statistika Evropske unije o Anketi o potrošnji domaćinstava (APD) primarno je fokusirana na potrošnju domaćinstva.** Osim za merenje životnog standarda, ona se koristi u izradi nekih ključnih makroekonomskih pokazatelja, kao što su indeksi potrošačkih cena i nacionalni računi (Eurostat). Međutim, za razliku od SILC-a, APD ima nizak nivo uporedivosti među Evropskim zemljama. Eurostat naglašava da: "APD se sprovodi na dobrovoljnoj bazi i ne postoji pravna osnova na nivou EU, struktura i način implementacije ankete se razlikuju; to ima očigledne implikacije za uporedivost. Međutim, od uvođenja APD (1988), Eurostat i sve zemlje učesnice uložili su velike napore da usklade svoje APD, kao i da unaprede nivo uporedivosti. Uprkos svemu, i dalje postoji još prostora za poboljšanje." (Eurostat). Metodologije na među državama razlikuju se u pogledu učestalosti sprovođenja, vremenske distance, sadržaja ili strukture, ali najveća metodološka razlika se odnosi na imputiranu rentu (Eurostat). Budući da ne postoji pravno obavezujuća osnova, svaka zemlja propisuje svoje ciljeve (targete), metodologiju i (način) sprovođenja ankete. APD je jedna od najzahtevnijih anketa koju sprovode nacionalni zavodi za statistiku, posebno zbog faze vođenja dnevnika, koja u nekim zemljama može trajati i čitav mesec.

Uzimajući sve navedeno u obzir, u nastavku se fokusiramo na metodološke razlike između SILC-a i APD-a u Srbiji, sa posebnim fokusom na procenu (dohotka od) poljoprivrede. Detalji o APD metodologiji odnose se samo na Srbiju, dok će u slučaju SILC-a biti naglašeno koji metodološki aspekti su zajednički za sve zemlje Evropske unije, a koji su specifični za Srbiju.

4. Svako domaćinstvo se intervjuiše četiri uzastopne godine i nakon toga se isključuje iz uzorka, potom se uključuje novo domaćinstvo. Napravljeno je tako da svake godine 25% domaćinstava napusti uzorak, dok uđe 25% novih.

5. [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/EU_statistics_on_income_and_living_conditions_\(EU-SILC\)_methodology_%E2%80%93_sampling#Sampling_frame](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/EU_statistics_on_income_and_living_conditions_(EU-SILC)_methodology_%E2%80%93_sampling#Sampling_frame)

RAZLIKE U MERENJU RASPOLOŽIVOG DOHOTKA

Cilj SILC-a i APD-a je merenje ukupnog raspoloživog dohotka domaćinstva, tako što uzimaju u obzir sve komponente dohotka – od zaposlenja, penzija, socijalnih davanja i drugih izvora. Iako obe imaju za cilj da obuhvate sve komponente novčanog dohotka, njihova struktura se razlikuje (Tabela 1). U SILC-u, glavne ciljne varijable dohotka su Ukupan bruto dohodak domaćinstava (HY010) i Ukupni raspoloživi dohodak domaćinstava (URDD – HY020). URDD se u SILC-u računa tako što se od HY010 odbiju porezi na bogatstvo, doprinosi za socijalno, porezi na dohodak i odlivi po osnovu plaćenih redovnih transfera drugim domaćinstvima. I u APD-u je ukupan raspoloživi dohodak domaćinstva takođe glavni pokazatelj (indikator), ali se sve njegove ključne komponente računaju samo u neto iznosima, pa se potom sabiraju i čine URDD. U Tabeli 1, URDD je raščlanjen po glavnim komponentama, onako kako se posmatraju u APD-u i SILC-u.

Budući da se SILC i APD razlikuju po broju i strukturi glavnih komponenti dohotka, **kako bismo procenili kvalitet ovih anketa, posvećujemo pažnju svakoj komponenti dohotka, kao i važećoj metodologiji i načinu anketiranja.** Na primer, APD izveštava o *penzijama i ostalim socijalnim davanjima*, dok SILC ovo rastavlja na čak sedam (7) komponentata: penzije primljene iz individualnih privatnih fondova, naknade za nezaposlenosti, te starosne, porodične i invalidske penzije i naknade vezane za obrazovanje. Ovo ne znači da APD koristi samo jedno pitanje za sve ostale komponente socijalnog osiguranja. U ovom konkretnom slučaju, u okviru ankete APD-a ima osam (8) pitanja koja su sažeta u jedno (videti napomene ispod Tabele 1). Međutim, postoje i obrnuti slučajevi, pa se tako dešava da ili SILC ili APD ima detaljniji pristup u proceni određene komponente i umesto jednog pitanja – nekoliko.

Važno je napomenuti da su **komponente dohotka SILC-a, prikazane u Tabeli 1, definisane kao ciljne varijable unutar harmonizovanog metodološkog okvira EU-SILC, dok su prikazane komponente dohotka APD-a relevantne samo za Srbiju, i ne mogu se direktno upoređivati sa onima u drugim zemljama EU.** U sistemu SILC-a je neophodno da sve zemlje proizvedu prikazane ciljne varijable dohotka, ali imaju fleksibilnost u definisanju odgovarajućih nacionalnih koncepata i procedura merenja, sve dok ispunjavaju krajnje zahteve propisane uputstvima i zajedničkim metodološkim okvirom (Eurostat). Na primer, neke zemlje se služe veoma detaljnim upitnicima ili koriste registre za procenu nekih komponentata dohotka, dok se druge za iste stvari oslanjaju na samo jedno ili dva pitanja. Tako, na primer, upitnik Irske, zemlje u kojoj poljoprivreda ne igra toliko krupnu ulogu posmatrano u odnosu na ostatak privrede, ima više od 90 pitanja za procenu poljoprivredne proizvodnje; dok sa druge strane neke zemlje u kojima poljoprivreda igra veću ulogu, poput Rumunije ili Srbije, ovu procenu vrše dosta manje detaljno.

Tabela 1. SILC i APD: Ukupan raspoloživi dohodak domaćinstva i njegove glavne komponente

APD	SILC
Ukupan raspoloživi dohodak domaćinstva =	Ukupan raspoloživi dohodak domaćinstva (HY020) =
Suma svih neto komponenata dohotka:	Suma svih bruto komponenata na nivou lica, za sve članove domaćinstva:
Dohodak od redovnog zaposlenja	Bruto dohodak od zaposlenja u gotovini ili ekvivalentu gotovine (near cash) (PY010G)
Dohodak izvan redovnog zaposlenja ¹	Službeno vozilo (PY021G)
Penzije (starosna, porodična, invalidska i drugo)	Bruto gotovinska dobit ili gubitak od samozapošljavanja (uključujući dohodak od autorskih prava) (PY050G),
Ostale naknade socijalnog osiguranja ²	Penzije primljene iz pojedinačnih privatnih penzionih fondova (PY080G)
Dohoci od poljoprivrede, lova i ribolova	Naknade za nezaposlene (PY090G)
Dohoci iz inostranstva	Starosne penzije (PY100G)
Dohodak od imovine	Porodične penzije (PY110G)
Pokloni i dobici	Naknade za slučaj bolesti (PY120G)
Potrošački i investicioni krediti	Invalidnina (PY130G)
Ostala primanja ³	Naknade vezane za obrazovanje (PY140G)
Dohodak u naturi	Plus komponente bruto dohotka na nivou domaćinstva:
Potrošnja sopstvene proizvodnje	Dohodak od izdavanja nekretnine ili zemljišta (HY040G)
	Porodični/dečiji dohodak (HY050G)
	Neklasifikovana socijalna davanja (HY060G)
	Dodatak za stanovanje (HY070G)
	Primljeni redovni novčani transferi među domaćinstvima (HY080G)
	Kamate, dividende i dobit od kapitalnih ulaganja u (HY090G)
	Dohodak osoba mlađih od 16 godina (HY110G)
	Minus:
	Redovni porezi na bogatstvo (HY120G)
	Plaćeni redovni novčani transferi među domaćinstvima (HY130G)
	Porez na dohodak i doprinosi socijalnog osiguranja (HY140G)

Napomene: 1. Uključuje dve potkomponente: novčane naknade za prekovremeni rad, nagrade, uštede od poslovnih putovanja, naknade za prevoz, regres, topli obrok, itd. i novčane nadoknade od privremenih i povremenih poslova na osnovu ugovora o radu, ugovora o autorskim pravima, honorarnog rada (freelancing), itd.

2. Ostale naknade socijalnog osiguranja uključuju odvojena pitanja za : zdravstveno osiguranje, naknade za porodične i porodijsko odsustvo, socijalnu pomoć, naknade i druga davanja namenjena na socijalnoj zaštiti (finansijska pomoć porodicama, briga i pomoć za druga lica, roditeljski dodatak itd.); Naknade za nezaposlena ili privremeno nezaposlena lica; Lične i porodične penzije, invalidnine, naknade za ratne invalide i učesnike ratova, alimentacije, dečiji dodatak, stipendije studenata, nagrade, itd.

3. Ostala primanja (između ostalih potkomponentata) uključuju i dohodak domaćinstva od bavljenja neregistrovanom i nezavisnom delatnošću

RAZLIKE U MERENJU DOHOTKA OD POLJOPRIVREDE

Dohodak od poljoprivrede u ove dve ankete čine dve različite komponente, jedna je novčana, a druga nenovčana:

- 1. Dohodak od poljoprivrednih proizvoda prodatih na tržištu** (Novčani dohodak od poljoprivrede - NDP)
- 2. Potrošnja sopstvene poljoprivredne proizvodnje** (Potrošnja sopstvene proizvodnje - PSP)

Međutim, ove dve komponente nisu jednako uključene u ukupan raspoloživi dohodak domaćinstva (URDD) u APD-u i SILC-u. Novčani dohodak od poljoprivrede, koji se odnose na tržišnu prodaju, uključeni su u URDD u obe ankete. U APD-u je ovaj dohodak definisan kao zasebna komponenta, dok je u SILC-u definisan kao deo dohotka od samozaposlenosti (PY050) (Tabela 1). Međutim, dok APD uključuje celokupnu potrošnju proizvoda proizvedenih u domaćinstvu u URDD, SILC to čini samo delimično (Tabela 2). U SILC-u poljoprivredna proizvodnja namenjena isključivo za vlastitu potrošnju uključena je u varijablu HY170 (vrednost proizvodnje namenjene vlastitoj potrošnji), ali nije uključena u URDD. U URDD je uključen samo onaj deo potrošnje sopstvene proizvodnje koji je inače bio namenjen prodaji, budući da se smatra povlačenjem iz samozaposlenosti (potrošnja u tom slučaju predstavlja oportunitetni trošak, jer se pretpostavlja da je potrošena dobra bilo moguće prodati).

Tabela 2. SILC i APD: osnovne razlike u proceni dohotka od poljoprivrede

Komponente dohotka	APD	SILC
Novčani dohodak od poljoprivrede (NDP)	Uključeno. Uključeno u URDD kao zasebna komponenta dohotka (Dohodak od poljoprivrede, lova i ribolova).	Uključeno. Uključen je u URDD kao potkomponenta PY050G - Bruto dobitak ili gubitak od samozaposlenosti.
Potrošnja sopstvene poljoprivredne proizvodnje (PSP)	Uključeno. Ukupna potrošnja iz sopstvene proizvodnje uključena je u URDD kao zasebna komponenta dohotka (Potrošnja sopstvene proizvodnje).	Uključeno. Poljoprivredna proizvodnja koja je prvobitno namenjena prodaji, ali se delom troši unutar domaćinstva, smatra se povlačenjem iz poslovanja od strane samozaposlenog lica, i kao takva se uključuje u URDD kao potkomponenta PY050G - Bruto dobitak ili gubitak od samozaposlenosti. Nije uključeno. Poljoprivredna proizvodnja koja je namenjena isključivo za sopstvenu potrošnju nije uključena u URDD. Međutim uključena je u anketu i računa se unutar pokazatelja (HY170) - Vrednost robe proizvedene za sopstvenu potrošnju.

U SILC-u posebnu pažnju treba posvetiti specifičnom pristupu potrošnji proizvoda namenjenih isključivo za sopstvenu potrošnju. **U SILC-u, PSP ima dva segmenta koji se razlikuju samo kroz tržišnu orijentaciju domaćinstva** – deo koji je bio namenjen prodaji je definisan u okviru PY050 kao povlačenje iz poslovanja, dok je deo koji je bio namenjen samo za vlastitu potrošnju domaćinstva definisan kroz HY170. Naime:

- **Vrednost dobara proizvedenih za sopstvenu potrošnju (HY170) odnosi se na vrednost hrane i pića proizvedenih i upotrebljenih u istom domaćinstvu⁶.** Vrednost bi trebalo da se izračuna po neto tržišnim cenama – tj. svi troškovi nastali u procesu proizvodnje bi trebalo da se odbiju od procenjene tržišne vrednosti proizvoda koji se upotrebljeni. Definicija takođe ističe da je HY170 ograničen na hranu i piće, dok su ostali proizvodi i potencijalni izvori prihoda, poput drva za ogrev, dobara stečenih kroz hobije ili internalizovanim uslugama domaćinstava – isključeni.

- HY170 ne treba mešati sa povlačenjem iz poslovanja **od strane samozaposlenog lica ili domaćinstva**, budući da potonje treba smatrati prihodima koji se obračunavaju u dohodak od samozaposlenosti (PY050)⁷. Obrazloženje za razdvajanje ove dve varijable se nalazi u činjenici da se SILC oslanja na raspoloživi dohodak kao meru materijalnog siromaštva i nejednakosti, a ne na potrošnju. Stoga se povlačenja komercijalno orijentisanih domaćinstava mogu tumačiti kao oportunitetni trošak u odnosu na potencijalnu prodaju (propušten prihod).

Potrebno je naglasiti da proračuni raspodele dohotka, materijalnog siromaštva i nejednakosti (Đini koeficijent i S80/S20) ne uzimaju u obzir podatke o HY170, jer **HY170 nije integralni deo glavnih varijabli dohotka, ni direktno ni indirektno, dok povlačenja jesu.**

Međutim, **sama definicija HY170 ponekad može biti nedovoljno jasna.** Razgraničenje između HY170 i povlačenja iz poslovanja ponekad je veoma teško objasniti⁸. Jedan pasus iz definicije u Metodološkim smernicama precizno ilustruje problem:

*“Iako se može učiniti da u nekim domaćinstva u nekim zemljama njihova sposobnost proizvodnje i upotrebe sopstvenih poljoprivrednih proizvoda doprinosi njihovoj ekonomskoj dobrobiti, čak i tada je diskutabilno da li je nivo dobiti značajan kada se oduzmu svi troškovi proizvodnje. Potrebno je imati na umu da ako domaćinstvo zaista vodi poljoprivredno gazdinstvo ili malo gazdinstvo, **vrednost bilo kog sopstvenog proizvoda koji sami konzumiraju** već će biti uzeta u obzir u merenju njihovog novčanog dohotka kroz dohodak od samozaposlenja.”*

Posebno boldovani deo gore navedenog, i posebno reč **‘bilo kog’** mogu biti zbunjujući, jer se može učiniti da je svaka (**‘bilo koja’**) potrošnja proizvoda namenjena vlastitoj upotrebi (dakle, i povlačenje i HY170) uključena u PY050 ako je domaćinstvo komercijalno orijentisano. Međutim, ovaj pasus pokušava da naglasi da se povlačenja beleže odvojeno od HY170. Ove informacije se beleže obično kroz **dva različita seta pitanja**, gde se informacije o povlačenju beleže u delu koji pokriva dohodak od samozaposlenosti, dok se pitanja(e) o HY170 obično daje(u) odvojeno. Definicija HY170 takođe kaže da isključuje svaku proizvodnju radi prodaje i bilo kakvo povlačenje iz poslovanja od strane samozaposlenog lica (Eurostat

6. Metodološke smernice i opis ciljnih varijabli EU - SILC, Operacija 2018

7. Metodološke smernice i opis ciljnih varijabli EU - SILC, Operacija 2018

8. Primera radi, Hrvatska je pogrešno klasifikovala HY170 kao povlačenje i uračunavala ga u URDD, vrlo verovatno zbog pogrešno protumačene definicije. Više o tome u V poglavlju.

2019). Znajući ovo, zaključujemo da je glavna poruka ovog odlomka da HY170 i povlačenje ne treba mešati. Prvo je rezultat nekomercijalne aktivnosti, dok drugo jeste rezultat komercijalne aktivnosti, i već će biti uključeno u PY050.

Primena ove definicije u praksi takođe je izazov. **Naziv varijable HY170 je “Vrednost proizvodnje namenjen za sopstvenu potrošnju”, naglašavajući da je roba proizvedena sa namerom da se u domaćinstvu i potroši.** Ali, na primer, neka domaćinstva mogu imati komercijalno orijentisanu poljoprivrednu proizvodnju (recimo, jabuka) i baštu u kojoj uzgajaju povrće isključivo za sopstvene potrebe. Ako se strogo pridržavamo metodoloških smernica, jabuke koje to domaćinstvo konzumira bi trebalo da su uključene u PY050 kao povlačenje, dok bi proizvodnju povrća u bašti trebalo da bude uključena u HY170 (što znači da proizvodnja povrća u bašti nije uključena u URDD). Svakako, u ovom pojednostavljenom primeru lako je uočiti razliku, međutim u stvarnosti, taj zadatak često je težji. Na primer, šta se dešava ako domaćinstvo u principu proizvodi samo za sopstvenu potrošnju (potrebe), ali samo povremeno prodaje neke viškove? Striktno gledano, malo je razloga da se taj dohodak ne uvrsti u ukupni raspoloživi dohodak domaćinstva⁹, ali sa druge strane, takođe je malo razloga da se vrednost preostale sopstvene potrošnje smatra povlačenjem i da se zaista uključi u PY050. Slično tome, kao što će biti dalje razrađeno u nastavku izveštaja, postoji potencijalni rizik od dvostrukog računanja. Naime, domaćinstva bi mogla prijaviti celokupan PSP i kao povlačenje i kao HY170.

Pored različitog načina tretiranja potrošnje sopstvene proizvodnje, postoje i druge važne metodološke razlike u proceni poljoprivrede u SILC-u i APD-u. Dodatne razlike u pogledu dva poljoprivredna toka proizvodnje navedena je u Tabeli 3.

⁹Budući da ova vrednost može biti samo mala, korist od dodavanja dodatnih pitanja u cilju rešavanja ovog problema bila bi takođe proporcionalno mala.

Tabela 3. SILC i APD: ključne metodološke razlike u proceni poljoprivrede u Srbiji

	APD		SILC
Referentni period	Poljoprivredna proizvodnja namenjena prodaji	Prethodna tri meseca	Prethodna fiskalna godina
	Potrošnja sopstvene proizvodnje	Tekuće dve nedelje ¹	Prethodna fiskalna godina
Način prikupljanja podataka	Poljoprivredna proizvodnja namenjena prodaji	Prisećanje	Prisećanje
	Potrošnja sopstvene proizvodnje	Dnevnik	Prisećanje
Pristup proceni	Poljoprivredna proizvodnja namenjena prodaji	Detaljniji: Skup pitanja namenjenih proceni prihoda i troškova	Agregirani pristup: Tri pitanja koja se odnose na dobitak ili gubitak; plus za povlačenja.
	Potrošnja sopstvene proizvodnje	Detaljan: dnevnik potrošnje svih proizvoda	Agregirani pristup: Dva pitanja koja se odnose na tržište i cene proizvođača.
Bruto/Neto vrednosti	Poljoprivredna proizvodnja namenjena prodaji	Neto vrednosti (izračunate na osnovu bruto vrednosti)	Neto vrednosti (Za dohodak od prodaje: dobitak ili gubitak; za povlačenja: neto vrednost)
	Potrošnja sopstvene proizvodnje	Bruto vrednosti (tržišne cene)	Neto vrednosti (Izračunate na osnovu bruto vrednosti)
Obuhvat poljoprivrede		Poljoprivreda uključuje drvo za ogrev.	Poljoprivreda ne uključuje drvo za ogrev.
Obrada negativnih vrednosti		Negativne vrednosti su podešene na nulu.	Negativne vrednosti nisu obrađivane.

Napomena 1. Osim drva za ogrev za koje se posmatra period od 12 meseci.

Pristup SILC ankete u Srbiji u proceni poljoprivrede nije detaljan, traži od ispitanika da se priseti visine dohotka koji su ostvarili u prethodnoj godini (do 8 meseci nakon referentnog perioda). Što se tiče poljoprivredne proizvodnje namenjene prodaji, postoje samo tri pitanja: (1) da li ste imali dobitak ili gubitak od prodaje poljoprivrednih proizvoda; (2) Koliki je iznos dobitka ili gubitka; (3) Ako ste iskoristili deo proizvodnje namenjene prodaji, kolika je bila njena vrednost. Na ovaj način se može dobiti samo gruba procena vrednosti neto dohotka, dok se bruto vrednosti (prihodi i troškovi) ne mogu razdvojiti. U proceni HY170 ovako agregiran pristup se koristi od 2014. godine pa nadalje. Postoje samo dva pitanja: (1) Koja je bila vrednost proizvoda proizvedenih isključivo za sopstvenu potrošnju; (2) Koja je bila proizvođačka cena robe namenjene isključivo sopstvenoj potrošnji. Ovo se razlikuje u odnosu na SILC 2013, kada je upitnik bio dosta detaljniji u vezi sa HY170 i zahtevao je od ispitanika da navede količine poljoprivrednih proizvoda potrošenih u roku od godinu dana (25 vrsta voća i povrća, i 7 vrsta životinjskih proizvoda kao što su mleko, jaja, med, svinjsko meso itd.)

APD u Srbiji mnogo detaljnije pristupa proceni poljoprivrede. Što se tiče poljoprivredne proizvodnje namenjene prodaji, iako se od ispitanika traži da se prisete vrednosti, pitanja su mnogo detaljnija i odnose se na prethodna tri meseca. Istraživanje APD sadrži 14 detaljnih pitanja o vrsti proizvoda kao izvora dohotka (poput žitarica, jaja, mleka i mlečnih proizvoda, voća itd.). Na ovaj način se mogu izračunati i bruto i neto vrednosti. Kada je u pitanju poljoprivredna proizvodnja namenjena sopstvenoj potrošnji, od ispitanika se traži da vode detaljan dnevnik svoje potrošnje u trajanju od dve nedelje. Domaćinstvo beleži do detalja količinu svakog potrošenog proizvoda i navodi da li je proizvod kupljen, proizveden u domaćinstvu, primljen na poklon itd. To se ne odnosi samo na poljoprivredne proizvode (koji su u fokusu ovog istraživanja), već i na kućne aparate, nameštaj, odeću, sredstva za ličnu higijenu i negu itd.

Obuhvat poljoprivrede. Za razliku od APD-a, SILC ne uključuje drvo za ogrev kao deo potrošnje sopstvene proizvodnje domaćinstva. SILC istraživanje pita samo za potrošnju sopstvenih poljoprivrednih proizvoda, dok drvo za ogrev nije uključeno (Evropska komisija, 2019). Sa druge strane, APD ima zasebno pitanje koje se odnosi na godišnju vrednost potrošnje drveta za ogrev, a koja je uključena u ukupnu PSP domaćinstva. Sa druge strane, prodaja drva za ogrev nije uključena u prodaju poljoprivrednih proizvoda u APD-u.

Vredi napomenuti da ni APD ni SILC ne uključuju vrednost poljoprivrednih proizvoda u vidu poklona u URDD. Iako je ovo generalno u skladu sa praksom EU, u ovom izveštaju se takođe analizira efekat poljoprivrednih proizvoda u vidu poklona u URDD-a.

Obrada podataka. Ni APD ni SILC ne isključuju nulte ili ekstremne vrednosti. Sa druge strane, dok APD svodi na nulu one komponente dohotka koje imaju negativne vrednosti, u SILC-u u Srbiji se to ne radi. Međutim, pristup obradi negativnih vrednosti se razlikuje među zemljama EU. Neke zemlje odlučuju da u posmatranje uključe negativne vrednosti, dok ih neke svode na nulu (vidi stranu 24 i 57).

TERMINOLOGIJA KOJU ĆEMO KORISTITI

Uzimajući u obzir navedene razlike i detalje koji ih određuju, lako može doći do konfuzije u pogledu terminologije i onoga šta koja komponenta pokriva. Dakle, terminologija koja se koristi u ovom izveštaju¹⁰ je sledeća (za više pogledati Dodatak 1):

Dohodak od poljoprivrede – odnosi se na ukupan novčani i nenovčani dohodak od poljoprivrede. Posebno se odnositi na sledeće dve potkomponente:

- 1. Novčani dohodak od prodaje poljoprivrednih proizvoda (NDP).** Ovo se odnositi na neto dohodak od prodaje poljoprivrednih proizvoda na tržištu.
- 2. Potrošnja sopstvene poljoprivredne proizvodnje (PSP):** Ovo se odnositi na poljoprivredne proizvode koje troši isto domaćinstvo koje ih je proizvelo (definicija OECD-a). U slučaju APD-a, u potrošnju sopstvene proizvodnje uključujemo i drvo za ogrev, osim ako nije drugačije navedeno. U slučaju SILC-a, PSP posmatramo kao sumu povlačenja i HY170 (pogledati Tabelu 2). Biće jasno naglašeno kada se ove dve komponente posmatraju odvojeno.

¹⁰Ne postoji zajednička službena terminologija ni za dohodak od prodaje poljoprivrednih proizvoda, ni za potrošnju sopstvene proizvodnje. Za potkomponente gde postoji određena terminologija, tu je i navodimo.

III. FAKTORI RAZLIKE U PROCENI DOHOTKA U SILC-U I APD-U

APD i SILC prikazuju različite nivoe ukupnog ekvivalentnog raspoloživog dohotka, što je posebno vidljivo u najnižim decilima. Na osnovu APD-a, prosečan ukupni ekvivalentni raspoloživi dohodak domaćinstva (URDD) u 2016. godini iznosio je 33.263 dinara, dok je na osnovu SILC-a iznosio 29.263 dinara. Iako razlika od 12% možda ne deluje veliko, razlika na nivou određenih decila je ekstremno velika. Posebno je primetna niža vrednost URDD-a u SILC-u u nižim decilima. APD pokazuje znatno viši URDD u prvom decilu u poređenju sa SILC-om (3,5 puta viši), dok se razlika smanjuje u gornjim decilima (Tabela 4). Ovo veliko odstupanje prisutno je tokom perioda od 2013. do 2016. godine. Interesantno je da se odstupanja smanjuju u višim decilima, dok je se u desetom decilu situacija okreće.

Tabela 4: Decilna analiza SILC-a i APD-a: prosečan mesečni ukupni ekvivalentni raspoloživi dohodak (RSD, 2016)

Decili	APD			SILC		
	Presek	Prosek	Medijana	Presek	Prosek	Medijana
Min	0			-41.667		
1	13.667	9.224	10.000	7.700	2.668	2.778
2	18.000	16.018	16.000	13.000	10.641	10.633
3	21.536	19.885	20.000	17.419	15.224	15.000
4	25.260	23.397	23.333	21.517	19.544	19.733
5	29.300	27.218	27.186	25.714	23.542	23.444
6	33.333	31.167	31.016	30.000	27.920	28.000
7	38.889	35.891	35.789	35.333	32.880	33.000
8	45.174	41.884	41.722	42.000	38.674	38.870
9	55.810	50.022	50.000	54.000	47.737	47.635
10	339.000	77.781	68.878	374.595	79.307	66.880

Izvor: Proračun CEVES-a na osnovu sirovih podataka SILC-a 2017 (podaci za 2016) i APD-a 2016 (podaci za 2016). Svi podaci su ekvivalizovani na osnovu OECD-ove modifikovane skale ekvivalencije. Svi podaci su u formi ponderisanih proseka.

Postoji mnogo potencijalnih faktora koji mogu biti uzroka ovih razlika. Razlike mogu da potiču iz različitih načina ponderisanja, zbog neadekvatnog uzorkovanja, grešaka pri unosu/izostanku odgovora (non response) i njihovog tretiranja, različitog obuhvata komponenti dohotka, neadekvatne procene veličine svake od komponenata, različite obrade podataka i slično.

U naredna dva odeljka dajemo osnovni pregled dva segmenta:

1. Obrada podataka (nulti i negativni dohodak),

2. Procena poljoprivrede

i procene u kojoj meri upravo one mogu da objasne odstupanja između SILC-a i APD-a. U poglavlju IV, dalje analiziramo pitanje poljoprivrede i analiziramo ponaosob svaki od tri aspekta (strukturu, obuhvat i veličinu).

Važno je napomenuti da kada jednom utvrdimo značaj različitih načina obrade negativnih i nultih vrednosti, celokupna analiza poljoprivrede se zasniva na podacima gde su negativne vrednosti podešene na nulu. Naime, da bismo izolovali efekat različitih procena poljoprivrede, morali smo da podesimo negativne vrednosti na nulu u SILC-u, kao što je to učinjeno u APD-u.

U FOKUSU: NULTE I NEGATIVNE VREDNOSTI DOHOTKA

Od suštinske važnosti za sistem socijalne zaštite unutar jedne zemlje je pravilna procena udela i karakteristika ugroženih domaćinstava/osoba. U ovom smislu posebnu pažnju zahteva visok udeo domaćinstava sa nultim i negativnim dohotkom u SILC-u. Zapravo, 23% domaćinstava prvog decila nije imalo ni dohodak niti potrošnju iz sopstvene proizvodnje tokom čitave 2016. godine. Kada bi SILC adekvatno prikazivao realnu sliku, to bi značilo da je sistem socijalne zaštite u Srbiji krajnje neadekvatan i da su hitne promene neophodne.

Razlika u obradi negativnih vrednosti, zajedno sa češćim pojavljivanjem nultih vrednosti dohotka u SILC-u, objašnjava 23% razlike URDD-a između SILC-a i APD-a u prvom decilu. Očekivano, nulte i negativne vrednosti utiču (prvenstveno) na prosečan URDD u 1-om decilu. Negativne vrednosti dohotka mogu da imaju uticaj i na druge decile, ali imaju samo zanemarljiv uticaj na ukupni nivo URDD-a. Dok EU-SILC dopušta korigovanje negativnih vrednosti, nulte vrednosti nisu isključene iz posmatranja ni u jednom nacionalnom SILC-u na nivou EU. Nasuprot tome, praksa EU propisuje različite tehnike koje bi obezbedile veću efikasnost u prikupljanju podataka¹¹, sa posebnim fokusom na potencijalne grešku pri izostanku odgovora. Na taj način se EU bavi problematikom vezanom za domaćinstva koja iz nekog razloga odbiju da pruže informacije o nivou bilo koje komponente dohotka.

Obrada i korigovanje negativnog i nultog dohotka u EU-SILC-u je odavno predmet debate, posebno jer može imati veliki uticaj na procenu raspoloživog dohotka najsiromašnijih domaćinstava. Takvi slučajevi ponekad mogu biti realni (npr. veoma materijalno deprivirana domaćinstva, domaćinstva sa porodičnim biznisom koja trpe gubitke i slično), dok drugi slučajevi ukazuju na drugu vrstu problema, kao što su greške pri izostanku odgovora ili

¹¹ Kao što Eurostat naglašava: 'Postoje dve glavne vrste grešaka u izostanku odgovora: jedinica 'greška u izostanku odgovora' i stavka 'izostanak odgovora'. Jedinica 'greška u izostanku odgovora' se odnosi na odsustvo informacija o celim jedinicama (domaćinstvu i/ili osobi) odabranih za ogled dok se stavka 'izostanak odgovora' odnosi na situaciju u kojoj je jedinica odabrana za ogled uspešno pobrojana, ali nisu dobijene sve potrebne informacije u vezi sa ovom jedinicom.'

pogrešan unos. Osnovno pitanje je kako je moguće da domaćinstvo može da preživi sa nultim ili negativnim dohotkom i bez potrošnje iz sopstvene proizvodnje tokom cele godine. Svakako postoji mogućnost da se domaćinstvo oslanjalo na pozajmljivanje, ali činjenica da ista domaćinstva tokom više godina prijavljuju nulti dohodak tu mogućnost čine malo verovatnom.

Pojava domaćinstava sa negativnim dohotkom je moguća u komponentama dohotka od samozaposlenosti i u APD-u i u SILC-u. Budući da samozaposlenost može rezultirati dobitkom ili gubitkom, obe ankete omogućavaju da ove komponente dohotka budu pozitivne ili negativne prilikom prikupljanja podataka¹². Razlika se odnosi na obradu podataka pri izračunavanju raspoloživog dohotka. U slučajevima negativnih komponenti dohotka, APD ih svodi na nulu, dok ih SILC u Srbiji ostavlja kao negativne. To nije nužno praksa u EU. Metodološki okvir EU-SILC-a dozvoljava zemljama da odluče da li će se negativne vrednosti korigovati ili neće. Kao što će biti prikazano u poglavlju V, otprilike polovina zemalja dozvoljava negativne vrednosti dohotka od samozaposlenosti (PY050G) i ukupnog bruto dohotka domaćinstva (HY010).

Drugi problem se odnosi na mnogo veći udeo domaćinstava sa nultim ili negativnim dohotkom u SILC-u u Srbiji, nego što je to slučaj u APD-u. U 2016, čak 27% domaćinstava u prvom decilu u SILC-u je imalo nulti ukupan raspoloživi dohodak, dok je 8% imalo veoma mali (do 1.000 dinara). Udeo domaćinstava sa nultim dohotkom je bio stabilan u SILC-u u periodu od 2014 – 2017, ali znatno veći u odnosu na 2012. i 2013. godinu (15% i 14% respektivno). Sa druge strane, APD navodi 5% domaćinstava u prvom decilu sa nultim i još 0,3% sa dohotkom do 1.000 dinara. To se dalje može videti na grafikonu 1 koji prikazuje raspodelu dohotka iz koje se vidi mnogo veći udeo domaćinstava sa nultim i zanemarljivo malim dohotkom u SILC-u u poređenju sa APD-om.

U poređenju sa SILC-om, APD prikazuje veći udeo domaćinstava sa negativnim dohotkom, ali i mnogo niži udeo domaćinstava sa nultim dohotkom. Da nisu bila korigovana na nulu, 7% domaćinstava u prvom decilu u APD-u u 2016. godini bi imalo negativan dohodak, dok 5% domaćinstava ima nulti dohodak (Tabela 5). U SILC-u za 2017. godinu se navodi suprotno: u prvom decilu nalazi se 3% domaćinstava sa negativnim i 27% sa nultim dohotkom. Kao što će kasnije biti razrađeno u izveštaju, verujemo da to potiče od razlike u samim upitnicima i razlike u vrsti pitanja koja se postavljaju. Dok APD traži od ispitanika da navedu određene kategorije prihoda i troškova, SILC traži od ispitanika da navedu da li su ostvarili dobitak ili gubitak. U stvarnosti, samo mali broj domaćinstava može imati tačno nulti dohodak od samozaposlenosti. Ali kada se postavi pitanje da li su imali dobitak ili gubitak, čini se da domaćinstva sa zanemarljivim/malim dobitkom ili gubitkom prijavljuju 'ni dobitak, ni gubitak' (nulti dohodak).

Tabela 5. SILC i APD: Udeo domaćinstava sa negativnim, nultim ili veoma niskim ukupnim ekvivalentnim raspoloživim dohotkom

% domaćinstava sa:	2013.	2014.	2015.	2016.
SILC				
Negativnim dohotkom	0,6	0,6	0,7	0,3
Nultim dohotkom	2,0	2,3	2,6	2,7
Veoma niskim dohotkom u uzorku (do 1000 RSD)	0,6	1,1	0,8	0,8
APD*				
Negativnim dohotkom	1,3	0,8	0,8	0,7
Nultim dohotkom	0,1	0,5	0,4	0,5
Veoma niskim dohotkom u uzorku (do 1000 RSD)	0,1	0,1	0,03	0,03

Izvor: Proračun CEVES-a na osnovu sirovih podataka SILC-a 2017 (podaci za 2016) i APD-a 2016 (podaci za 2016). Svi podaci su u formi ponderisanih proseka. Napomena: godina se odnosi na referentnu godinu, a ne godinu izdavanja. Tako se 2016 odnosi na APD 2016 i SILC 2017.*Udeo domaćinstava sa nultim i negativnim dohotkom u APD-u izračunat je za slučaj kad negativne komponente dohotka nisu podešene na nulu, tako da mogu biti upoređive sa SILC-om.

12. APD upitnik prikazuje negativne vrednosti dohotka u poljoprivredi i neregistrovane samozaposlenosti, dok SILC u Srbiji dozvoljava negativne dohotke za svaku od 8 komponenti dohotka od samozaposlenosti.

Međutim, domaćinstva koja prijavljuju negativan dohodak od samozaposlenosti u APD-u imaju i druge izvore (pozitivnog) dohotka. Dakle, kada se negativne komponente dohotka koriguju na nulu, ova domaćinstva imaju pozitivan a ne nulti ukupni raspoloživi dohodak. Ovo ukazuje na to zašto APD 'ne pati' od problema sa frekventnijom pojavom nultih vrednosti dohodaka. Za razliku od APD-a, domaćinstva sa negativnim dohotkom u SILC-u najčešće nemaju druge izvore prihoda, tako da kada se ove vrednosti koriguju na nulu, povećavaju ukupan udeo domaćinstava sa nultim dohotkom na 30% u prvom decilu za 2016. godinu.

Ipak, važno je napomenuti da nijedna od država EU ne isključuje iz posmatranja domaćinstva sa nultim dohotkom, već se češće koriste procedure kojima bi se takve pojave prilikom prikupljanja podataka onemogućile. Kako bismo otprilike procenili uticaj pojave nultog dohotka u uzorku, u obe ankete uključujemo domaćinstva sa nultim dohotkom. Ovo zasigurno ima značajne metodološke nedostatke. Međutim, mi smo samo zainteresovani da procenimo red veličine uticaja, pre nego da damo rigoroznu procenu. Potrebno je napomenuti da kada se isključe iz posmatranja domaćinstva sa nultim dohotkom, preostaje manje domaćinstava u prvom decilu, dok je u ostalim decilima broj domaćinstava nepromenjen.

Negativni i nulti raspoloživi dohodak zajedno mogu da objasne do 23% odstupanja između APD-a i SILC-a u prvom decilu u 2016. godini. Ovaj efekat se tokom godina razlikuje, budući da je negativni dohodak imao još veći uticaj na odstupanja u periodu od 2014-2015. Međutim, u 2016. godini ovaj efekat je slabiji najvećim delom kao posledica činjenice da je u ovoj godini udeo domaćinstava sa negativnim dohotkom u SILC-u prepolovljen. Sa druge strane, visok udeo domaćinstava sa nultim dohotkom i dalje je značajan i objašnjava 13% odstupanja u 2016. godini (Tabela 6).

Tabela 6. SILC i APD. Prosečan mesečni ukupni ekvivalentni raspoloživi dohodak – obrada negativnih i nultih vrednosti (2016, RSD)

APD				SILC			Uticaj na razliku (%)	
Decili	Prijavljene	Negativne svedene na nulu ¹	Nulte izuzete ²	Prijavljene	Negativne svedene na nulu ¹	Nulte izuzete ²	Negativne svedene na nulu ¹	Nulte izuzete ²
1	9.224	9.224	9.722	2.668	3.330	4.693	10	13
2	16.018	16.018	16.018	10.641	10.719	10.719	1	0
3	19.885	19.885	19.885	15.224	15.252	15.252	1	0
4	23.397	23.397	23.397	19.544	19.547	19.547	0	0
5	27.218	27.218	27.218	23.542	23.584	23.584	1	0
6	31.167	31.167	31.167	27.920	27.920	27.920	0	0
7	35.891	35.891	35.891	32.880	32.880	32.880	0	0
8	41.884	41.884	41.884	38.674	38.676	38.676	0	0
9	50.022	50.022	50.022	47.737	47.744	47.744	0	0
10	77.781	77.781	77.781	79.307	79.322	79.322	-1	0

Izvor: Proračun CEVES-a baziran na osnovu sirovih podataka SILC-a 2017 (podaci za 2016) i APD-a 2016 (podaci za 2016)

Napomene: 1. URDD domaćinstava čije su negativne komponente dohotka podešene na nulu. Podešavanje na nulu je učinjeno na isti način kao i u APD-u. To znači da je svaka komponenta dohotka od samozaposlenosti tretirana zasebno (npr. dohodak od poljoprivrede, dohodak od preduzetništva itd.), i u slučajevima negativnog dohotka podešena na nulu. Tako, na primer, ako bi domaćinstvo imalo negativan dohodak od poljoprivrede (- 10.000 RSD), i pozitivan dohodak od preduzetništva (15.000 RSD), to bi značilo da ukupna ciljna varijabla PY050G (dohodak od samozaposlenosti) iznosi 15.000 RSD, a ne 5.000 RSD.

2. URDD kada izuzmemo domaćinstva sa nultim dohotkom (isključena su i domaćinstva sa nultim dohotkom nakon što im je negativni dohodak prethodno podešen na nulu).

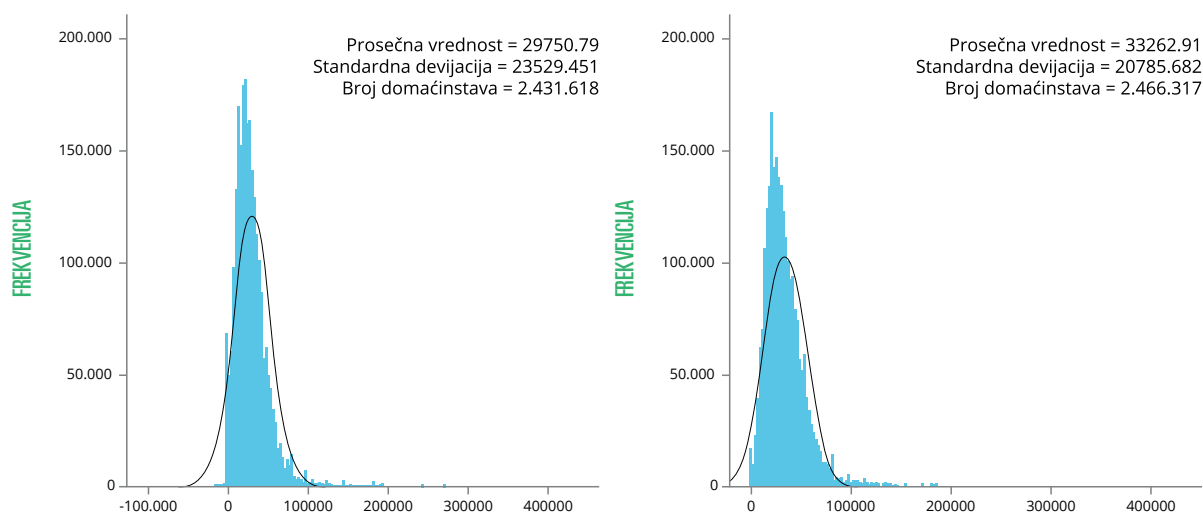
3. Udeo odstupanja između objavljenih URDD u slučaju APD-a i SILC-a pod kumulativnim uticajem različite obrade nultih i negativnih vrednosti.

Kada posmatramo strukturu domaćinstava sa nultim i negativnim dohotkom u SILC-u, možemo videti da se većina odnosi na domaćinstva u gusto naseljenom području, i na ona bez izdržavane dece. Poljoprivredna domaćinstva čine 20% domaćinstava sa nultim dohotkom u SILC-u, dok se čak 46% odnosi na gusto naseljeno područje. Nadalje, 68% domaćinstava sa nultim dohotkom se odnosi na ona bez izdržavane dece – 38 procentnih poena su domaćinstava sa jednim članom, 17 procentnih poena sa dve odrasle osobe (obe mlađe od 65 godina), 10 procentnih poena ostala i 3 procentnih poena na domaćinstava sa dva odrasla člana, od kojih je makar jedan stariji od 65 godina. Što se tiče negativnog dohotka u SILC-u, on je dominantno prisutan u nižim decilima, naročito u dohotku od poljoprivrede (74% domaćinstava koje je imalo nekakav negativni dohodak) i dohotku iz preduzetništva (38%). Ostale kategorije domaćinstava (primalaca dohotka) imaju zanemarljiv udeo domaćinstava sa prijavljenim negativnim dohotkom.

Iako ne treba isključiti domaćinstva sa nultim dohotkom, važno je razumeti da čak 30% domaćinstava u prvom decilu u SILC-u ima ili negativan ili nulti dohodak, kao i da je u poređenju sa APD-om prisutan visok udeo domaćinstava sa zanemarljivim dohotkom. Razlog za to može biti neprecizno uzorkovanje i neadekvatno pokrivanje nekih komponenata dohotka (npr. doprinosi, poljoprivredne subvencije i slično). Postoji takođe i potencijalni problem sa izostankom odgovora (non-response) koje je potrebno adekvatno tretirati. Postoje dve vrste slučaja izostanka odgovora: 'jedinica izostanka odgovora' i 'stavka u izostanku odgovora' (Eurostat). Dok se prvo odnosi na nemogućnost pribavljanja bilo kakvog odgovora vezanog za dohodak od strane domaćinstva, druga znači da je domaćinstvo odbilo da pruži podatke o određenoj komponenti dohotka. Ovo bi trebalo rešiti ili prilikom prikupljanja podataka ili putem imputiranja vrednosti.

Grafikon 1. APD i SILC: Raspodela ukupnog ekvivalentnog raspoloživog dohotka (SILC- leviprikaz, APD- desni prikaz) (mesečno, RSD, 2016)

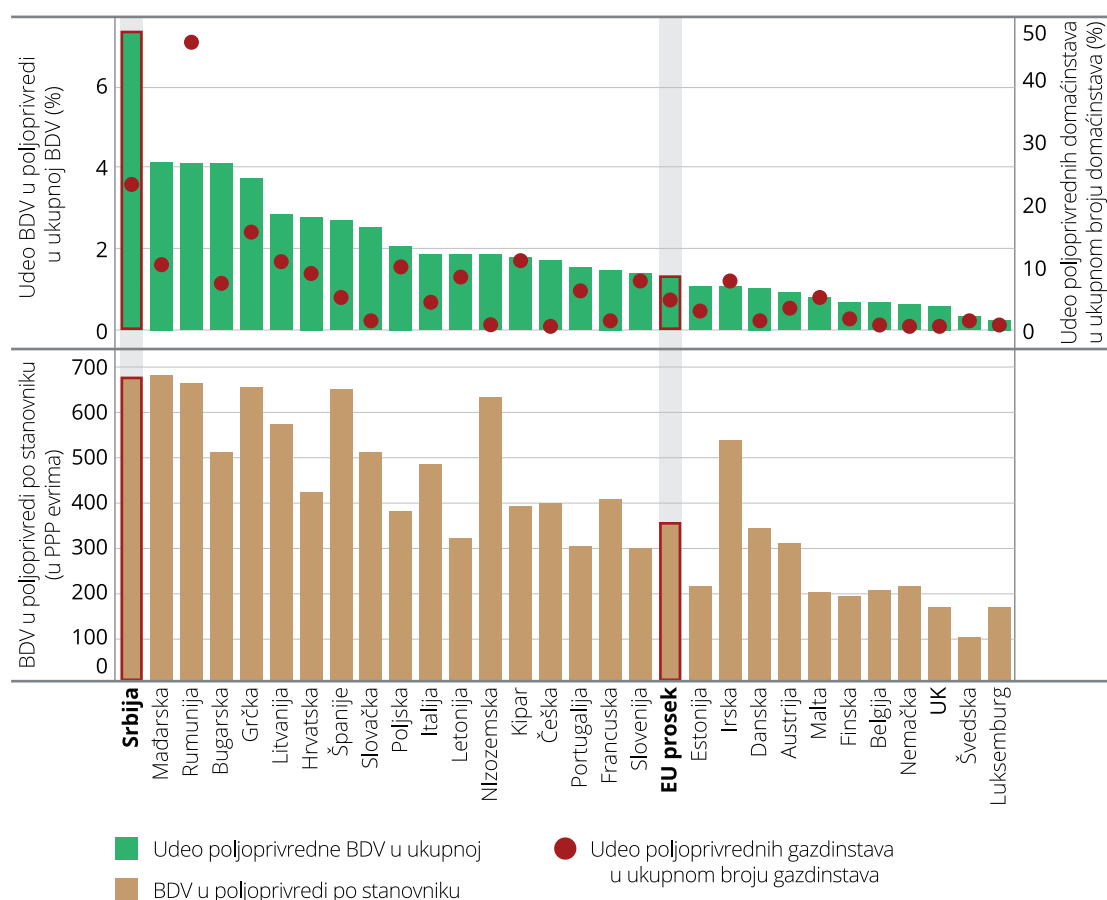
Izvor: Proračun CEVES-a na osnovu sirovih podataka SILC-a 2017 (podaci za 2016) i APD-a 2016 (podaci za 2016). Svi podaci su ekvivalizovani na osnovu OECD-ove modifikovane skale ekvivalencije. Svi podaci su u formi ponderisanih proseka. Vertikalna osa: Frekvencija; Horizontalna osa: mesečni ekvivalentni URDD.

U FOKUSU: POLJOPRIVREDA

Naša je pretpostavka da razlika u proceni poljoprivrede može biti izvor značajnog dela razlike u dohotku između SILC-a i APD-a u najnižim decilima. Naročito je poljoprivreda ta koja zaslužuje više pažnje jer predstavlja relativno važan izvor prihoda za prosečno srpsko domaćinstvo u odnosu na prosečna domaćinstva u drugim zemljama EU. Srbija je među zemljama sa najvećom bruto dodatom vrednošću (BDV) po glavi stanovnika u poljoprivredi, i oslanja se na nju u mnogo većoj meri u poređenju sa drugim zemljama EU. BDV po glavi stanovnika u poljoprivredi je 1,9 puta veći u poređenju sa zemljama EU, a  ini čak 7,4% ukupne BDV koja se stvara u Srbiji (prema podacima RZS-a) (1,4% prosek EU, podaci Eurostata). Ono što je još važnije je da se prosečno domaćinstvo u Srbiji oslanja na poljoprivredu više i češće od prosečnog domaćinstva u EU. **U Srbiji postoji relativno visok udeo poljoprivrednih domaćinstava ( ak 23% ukupno¹³), dok je u mnogim zemljama EU taj udeo manji. Poljoprivreda u većini zemlja EU je koncentrisanija, poljoprivredna domaćinstva su veća i više specijalizovana.** Među zemljama koje imaju visoku BDV po glavi stanovnika u poljoprivredi samo Rumunija i Grčka imaju visok udeo poljoprivrednih domaćinstava u ukupnom broju. Sa druge strane, prosečno domaćinstvo u Mađarskoj, Bugarskoj i drugim zemljama sa visokom BDV po glavi stanovnika se ne oslanja na poljoprivredu tako često kao što slučaj u Srbiji (Grafikon 2).

Grafikon 2: Srbija i EU: Značaj poljoprivrede za ekonomiju i prosečno domaćinstvo

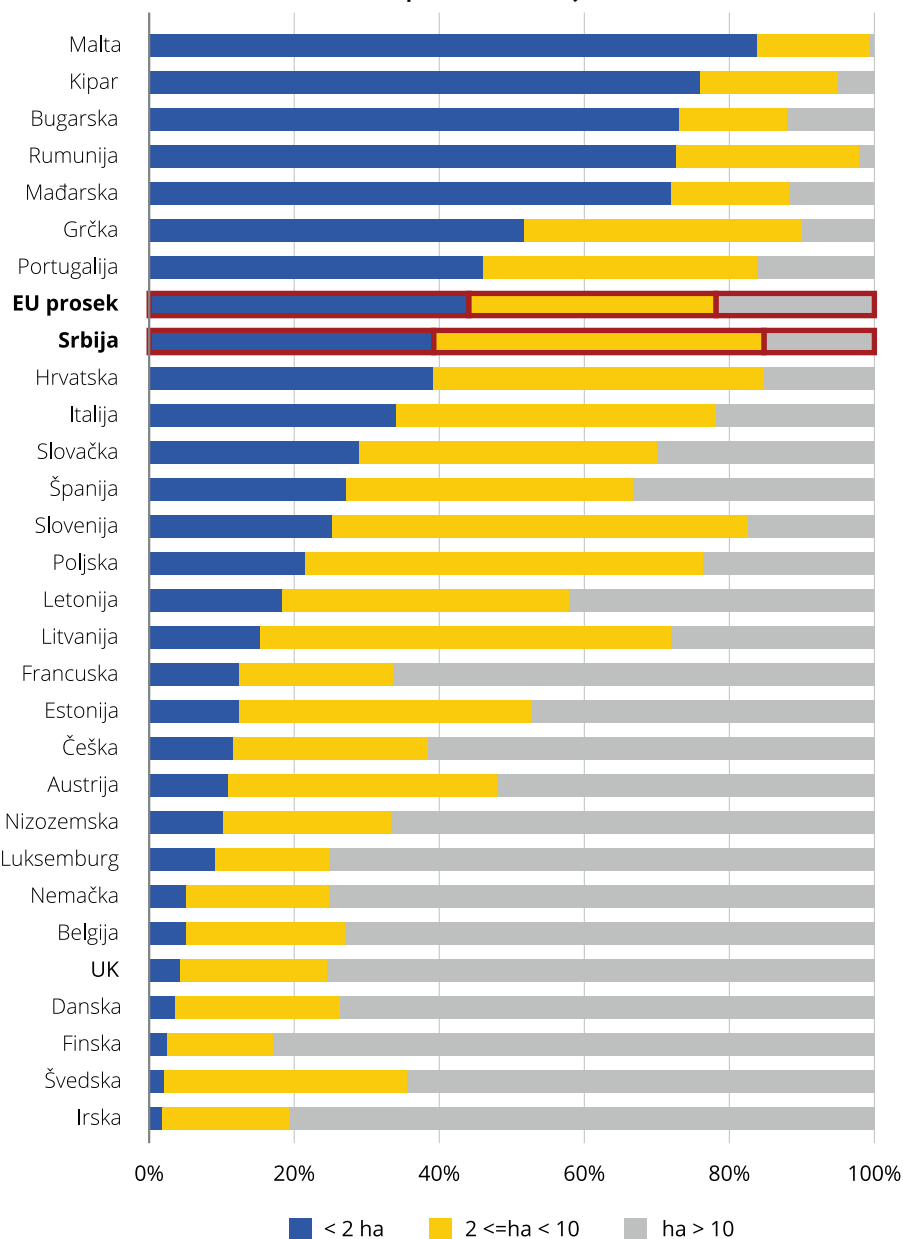
Izvor: Proračun CEVES-a na osnovu podataka RZS-a i Eurostata iz APG-a (Anketa o strukturi poljoprivrednih gazdinstava) i nacionalnih računa (podaci Srbije za 2018. godinu, podaci EU za 2016. godinu).

13. Ovaj broj ne pokriva svako domaćinstvo koje je imalo bilo kakav nivo poljoprivredne proizvodnje. Pošto APG 2018 nema podatke o onim koja nisu ispunila kriterijume za poljoprivredno domaćinstvo, procenjujemo udeo ovih domaćinstava na osnovu podataka o popisu stanovništa iz 2012. godine. Popisom stanovništa iz 2012. godine uočeno je dodatnih 109 hiljada domaćinstava koja su imala poljoprivrednu proizvodnju, ali nedovoljno veliku da bi zadovoljile kriterijume poljoprivrednih domaćinstava. Predpostavljamo da 109 hiljada domaćinstava je smanjeno istom stopom od 10,6%, kako se broj poljoprivrednih domaćinstava smanjio od 2012. do 2018. godine. Kada jednom domaćinstva sa zanemarljivom poljoprivrednom proizvodnjom priključimo, sva domaćinstva koja su imala poljoprivrednu proizvodnju mogu biti uvećana do 27% od ukupnog broja domaćinstava.

Iako poljoprivreda u Srbiji nije najfragmentisanija, ona je svakako jedna od najfragmentisanijih među zemljama EU. Prosečno obradivo poljoprivredno zemljište u Srbiji površine je svega 6 ha po poljoprivrednom domaćinstvu, u poređenju sa prosekom EU koji iznosi 17 ha. Većina poljoprivrednih domaćinstava u Srbiji koristi poljoprivredno zemljište veličine do 5 ha (72%), dok samo 11% raspolaže poljoprivrednim zemljištem većim od 10 ha. Čini se da zemlje u EU koje se više oslanjaju na poljoprivredu (Grafikon 2) istovremeno imaju i relativno fragmentisaniju strukturu poljoprivrednih domaćinstava. Među najfragmentisanijim su Bugarska, Rumunija, Mađarska, Grčka i Portugalija. Ove zemlje deluju još više fragmentisano kada se uporede sa Srbijom, budući da imaju više od 70% poljoprivrednih gazdinstava koja obrađuju manje od 2ha (osim Grčke koja ima 52%). U Srbiji je svega 39% takvih domaćinstava, dok čak 49% poljoprivrednih gazdinstava obrađuje između 2 i 10ha. Druga krajnost su najmanje fragmentisane zemlje EU: Irska, Švedska, Finska, Danska, Velika Britanija, Belgija, Nemačka, Luksemburg i Holandija. Ove zemlje imaju više od 73% poljoprivrednih domaćinstava koja obrađuju više od 10ha zemlje.

Grafikon 3. Srbija i EU: Struktura poljoprivrednih domaćinstava na osnovu površine zemljišta

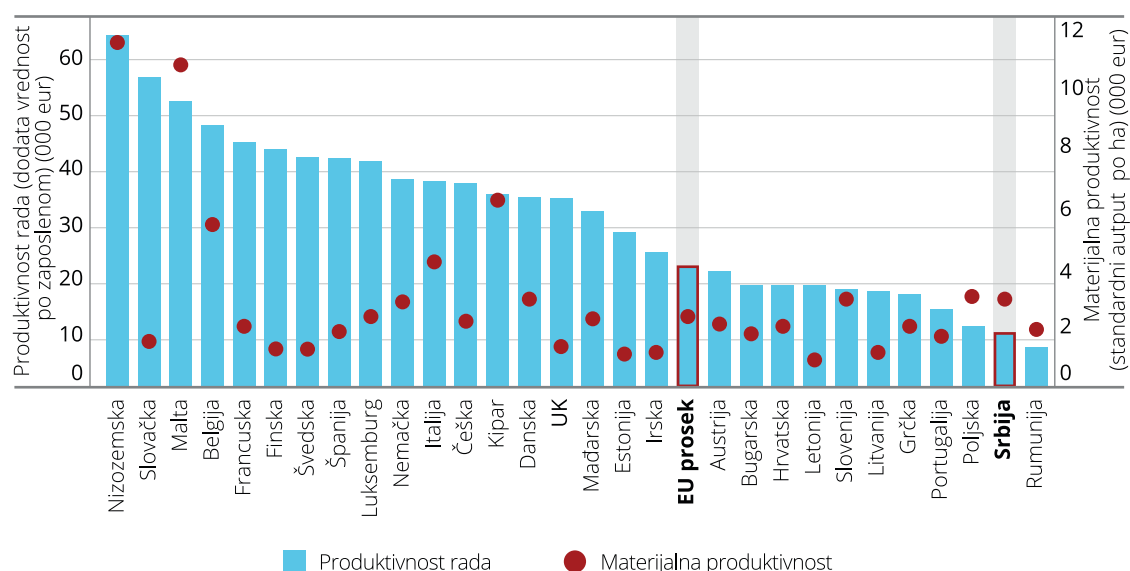

Izvor: Proračun CEVES-a na osnovu podataka RZS-a i Eurostata iz APG-a (Anketa o strukturi poljoprivrednih gazdinstava)
(podaci Srbije za 2018. godinu, podaci EU za 2016. godinu)

Pored toga, Srbija ima veoma nisku produktivnost rada, ali i dalje relativno visoku materijalnu produktivnost u poređenju sa drugim zemljama EU. To znači da Srbija nema efikasnu proizvodnju u pogledu radne snage, ali da na kraju proizvede u proseku relativno više po jednom hektaru. Kada govorimo o materijalnoj produktivnosti, posmatramo nivo standardnog outputa po hektaru obradivog poljoprivrednog zemljišta. Viši nivo materijalne produktivnosti može delimično biti povezan sa različitom strukturom poljoprivredne proizvodnje po hektaru obradivog zemljišta. U Srbiji se od ukupne količine obradivog zemljišta najveći udeo koristi za useve, proizvodnju povrća i voća, za razliku od nekih zemalja EU (poput Irske) koje imaju visok udeo livada i pašnjaka.

Grafikon 4. Srbija i EU: Radna i materijalna produktivnost u poljoprivredi (hiljade evra u PPP)

Izvor: Proračun CEVES-a na osnovu sekundarnih podataka RZS-a i Eurostat-a o APG i BDV (podaci Srbije za 2018, podaci EU za 2016)

Dakle, na osnovu strukturnih karakteristika poljoprivrednih domaćinstava, i značajna poljoprivrede uopšte, **Srbija se najbolje može uporediti sa Rumunijom, Bugarskom, Grčkom i Mađarskom, ali takođe i sa Poljskom, Slovenijom, Hrvatskom i donekle sa Portugalijom.** Čini se da je Rumunija ekstremno slučaj u odnosu na druge referentne zemlje. Više je fragmentisana, ima veći udeo poljoprivrednih domaćinstava i spada među zemlje sa najmanjom produktivnošću. S druge strane, prosečno domaćinstvo u Bugarskoj, Mađarskoj, Poljskoj i Grčkoj se relativno manje oslanja na poljoprivredu, ali je postojeća struktura i dalje visoko fragmentisana. Među zemljama sa značajnom poljoprivrednom aktivnošću koje ne mogu služiti kao referentne, Španija, Italija, Slovačka i Litvanija su umereno fragmentisane, dok su Irska i Holandija visoko skoncentrisane i imaju efikasnu poljoprivrednu proizvodnju, sa veoma niskom udelom poljoprivrednih domaćinstava u ukupnom broju.

U narednom delu fokusiraćemo se na ključne aspekte vezane za to kako se poljoprivredu procenjuje u SILC-u i APD-u.

PROCENA POLJOPRIVREDE PREMA SILC-U I APD-U

Razlika u metodološkim pristupima APD-a i SILC-a u proceni poljoprivrede primećuje se u različitom nivou poljoprivrednog dohotka domaćinstva. U poređenju sa APD-om, poljoprivreda u SILC-u u manjoj meri doprinosi raspoloživom dohotku domaćinstva. Posmatrajući celokupno stanovništvo i strukturu raspoloživog dohotka, dohodak od poljoprivrede iznosi 3% URDD u SILC-u i 8% u APD-u¹⁴. Kao što je prethodno spomenuto, ta razlika se zasniva na tri aspekta: različitoj strukturi poljoprivrednih domaćinstava (uzorkovanje), obuhvatu komponenti dohotka i različitim upitnicima. Na primer, sudeći po APG-u, čini se da APD precenjuje dok SILC potcenjuje udeo poljoprivrednih domaćinstava u ukupnom broju svih domaćinstava. Dok APG prijavljuje 23% poljoprivrednih domaćinstava, APD prijavljuje čak 29% a SILC 19% (Tabela 7). Slično tome, SILC u uključuje manje potkomponenti dohotka od poljoprivrede u poređenju sa APD-om (drvo za ogrev i PSP samo za sopstvenu upotrebu nisu uključeni). Svaki od ovih aspekata biće pažljivo razrađen u narednom poglavlju, dok ovde pružamo samo zaključke na agregatnom nivou.

Tabela 7. SILC i APD: Ključni poljoprivredni indikatori (2016)¹⁵

APD					SILC				Uticaj na razliku (%) ^a
Decili	% PD	% Komer- cijalno orijentisa- na PD ¹	Prosečan NDP (RSD)	Prosečan PSP (RSD)	% PD	% Komer- cijalno orijentisa- na PD	Prosečan PSP ² (RSD)	Prosečna povlačen- ja ³ (RSD)	Dohodak od poljoprivre- de (NDP+PSP)
Total	29,1	20,0	1.269	1.275	19,5	8,5	610	227	48,6
1	32,4	20,5	188	1.179	24,4	9,2	109	206	16,0
2	35,5	26,0	460	1.389	24,8	9,0	320	139	25,9
3	35,7	22,6	342	1.356	24,7	11,7	539	266	19,1
4	31,7	20,4	332	1.308	22,5	8,7	597	167	22,8
5	31,1	20,3	579	1.362	21,4	10,1	418	279	33,8
6	31,3	23,4	993	1.438	19,8	7,6	519	138	54,7
7	23,9	16,2	884	1.028	18,2	7,2	536	165	40,3
8	24,8	16,4	983	1.173	14,3	7,5	527	196	44,7
9	21,6	16,1	1.746	1.183	14,7	7,9	651	204	90,7
10	22,8	18,3	6.163	1.256	10,4	6,3	1.895	521	-

Izvor: Proračun CEVES-a na osnovu primarnih sirovih podataka SILC-a 2017 (podaci za 2016) i APD-a 2016 (podaci za 2016). Svi podaci su ekvivalizovani na osnovu OECD-ove modifikovane skale ekvivalencije. Svi podaci su u formi ponderisanih proseka.

- Napomene: 1. Udeo komercijalno orijentisanih poljoprivrednih domaćinstava u ukupnom broju domaćinstava.
 2. Negativne vrednosti potkomponenti dohotka od samozaposlenosti u SILC-u su svedene na nulu.
 3. Ubraja samo deo PSP-a koji se odnosi na povlačenje iz samozaposlenosti (u poljoprivredi).
 4. % razlike između APD-a i SILC-a koji se odnosi na razliku u dohotku, koji potiče od poljoprivrede kao udela razlike u ukupnom raspoloživom dohotku domaćinstva (URDD).
 5. Povlačenja iz samozaposlenosti (u poljoprivredi).

14. Kada posmatramo poljoprivredna domaćinstva, dohodak od poljoprivrede iznosi 28% URDD-a za prosečno poljoprivredno domaćinstvo, i 38% u 1-om decilu APD-a. U SILC-u je ovaj udeo manji: 16% za prosečno poljoprivredno domaćinstvo, i 28% za poljoprivredno domaćinstvo u prvom decilu.

15. PD – poljoprivredno domaćinstvo/gazdinstvo

Razlika u proceni dohotka od poljoprivrede u SILC-u i APD-u objašnjava 49% odstupanja u dohotku, ali je ovaj procenat u najnižim decilima manji. Iako se ovaj udeo može činiti visokim, uglavnom se odnosi na više decile, gde je ukupno odstupanje manje, budući da su druge komponente dohotka (sem poljoprivrede) procenjene na sličnom nivou u APD-u i u SILC-u. Sa druge strane, u najnižih pet decila poljoprivreda u manjoj meri utiče na odstupanja (Tabela 7). **U prvom decilu, samo 16% odstupanja se odnosi na različitu procenu poljoprivrede, a 26% u drugom decilu.**

Kao što će biti razjašnjeno u sledećem poglavlju, 16% odstupanja koja se odnose na različitu procenu dohotka od poljoprivrede u prvom decilu su kumulativni efekat sledećih metodoloških razlika:

- Razlika u strukturi poljoprivrednih domaćinstava. Ključne strukturne razlike:
 - APD precenjuje, dok SILC potcenjuje udeo PD od ukupnog broja domaćinstava.
 - APD precenjuje, dok SILC potcenjuje udeo komercijalno orijentisanih PD od ukupnog broja domaćinstava.
- Razlika u obuhvatu potrošnje sopstvene proizvodnje
 - U APD-u, celokupna PSP u bruto iznosu je uključena u URDD (uključujući i drva za ogrev).
 - U SILC-u, samo deo PSP u neto iznosu uključen je u URDD – povlačenje iz samozaposlenosti je uključeno, dok HY170 nije. Drvo za ogrev takođe nije uključeno.
- Razlika u veličini (vrednosti) komponentata dohotka koje se događaju zbog različitih metoda prikupljanja podataka.

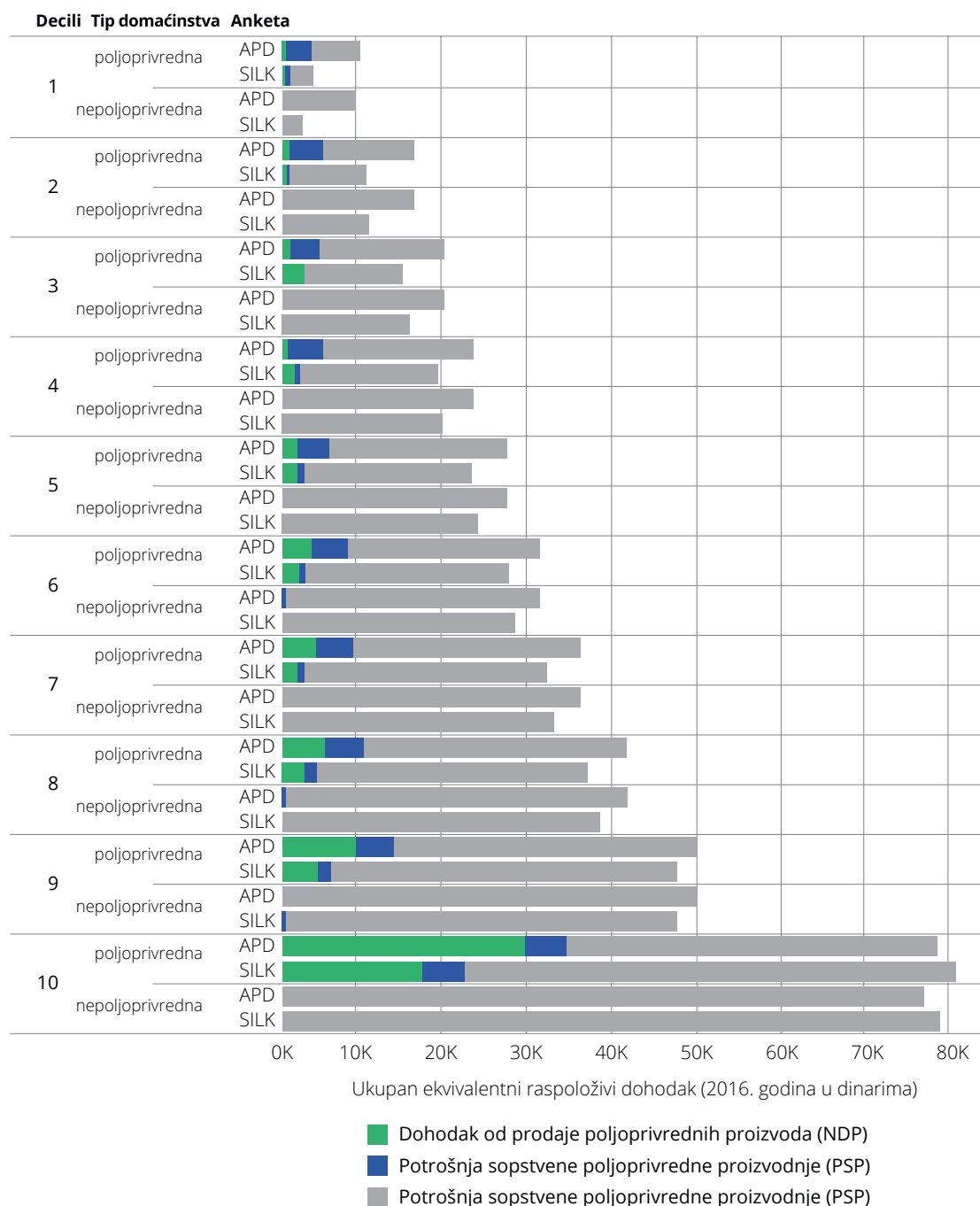
Slično tome, na veliko odstupanje između SILC-a i APD-a u proceni NDP-a u desetom decilu, mnogo više utiče različit udeo komercijalno orijentisanih poljoprivrednih domaćinstava, nego razlika u proceni veličine NDP-a (za više, pogledati stranu 49).

Dalje, grafikon 5 pokazuje da i ostale komponente dohotka, a ne samo onaj iz poljoprivrede, snažno doprinose odstupanjima u najnižim decilima. Ovo važi i za poljoprivredna domaćinstva i za ona koja to nisu. U prvom decilu SILC prijavljuje 62% manje drugih komponenti dohotka (za poljoprivredna i nepoljoprivredna domaćinstva zajedno). To je delimično zbog većeg udela domaćinstava sa nultim URDD u SILC-u. Međutim velike su razlike i u drugim decilima. Drugi i treći decil u SILC-u imaju 28%, odnosno 20% niže ostale komponente dohotka, redom. Na kraju, značajno odstupanje primetno je i u desetom decilu, ali u suprotnom smeru. APD registruje 9% manje dohotka koji potiče iz drugih izvora (ne samo iz poljoprivrede) u najvišem decilu. Treba imati na umu da na vrednosti u tabeli 7 i na grafikonu 5, nisu uticale različite obrade negativnih vrednosti, jer su u tim primerima svedene na nulu u obe ankete. Zapažene razlike se odnose samo na razlike u proceni komponentata dohotka (osim prvog decila koji je pod uticajem domaćinstava sa nultim URDD).

Različita procena potrošnje proizvoda proizvedenih u domaćinstvu jači je faktor razlike u najnižim decilima, dok (novčani) dohodak od prodaje poljoprivrednih proizvoda postaje mnogo relevantniji u višim decilima. Očekivano, nivo PSP-a je stabilan kroz decile (domaćinstva imaju sličan nivo poljoprivredne proizvodnje za sopstvenu upotrebu), dok se dohodak od prodaje (NDP) značajno povećava u višim decilima. Kao što grafikon 5 ukazuje, SILC u poređenju sa APD-om, registruje značajno niži NDP-u u prvih pet decila. To može značiti da SILC ne uspeva da pokrije "bogatija" poljoprivredna domaćinstva, ali isto tako se može odnositi i na činjenicu da SILC registruje znatno niži nivou komercijalno orijentisanih poljoprivrednih domaćinstava. Dok APD izveštava o 20% komercijalno orijentisanih poljoprivrednih domaćinstava u ukupnom broju domaćinstava, SILC registruje samo 9%.

Grafikon 5: APD i SILC: Ukupan ekvivalentni raspoloživi dohodak¹ –fokus na komponentama poljoprivrednog dohotka u poljoprivrednim i nepoljoprivrednim domaćinstvima (dinari, 2016)

Izvor: Proračun CEVES-a na osnovu sirovih podataka SILC-a 2017 (podaci za 2016) i APD-a 2016 (podaci za 2016). Svi podaci su ekvivalizovani na osnovu OECD-ove modifikovane skale ekvivalencije. Svi podaci su u formi ponderisanih proseka.

Napomene: 1. Negativne vrednosti potkomponenta dohotka od samozaposlenosti su podešene na nulu i u SILC-u i u APD-u.

2. Boje se odnose na sledeće komponente dohotka: zelena boja: dohodak od prodaje poljoprivrednih proizvoda, roze boja: dohodak od potrošnje proizvoda iz sopstvene proizvodnje (u slučaju SILC-a, ovo se odnosi samo na povlačenja), i siva boja: sve ostale komponente uključene u URDD.

Iako se ne bavimo analizom nepoljoprivrednih komponenata dohotka, ako detaljnije pogledamo strukturu raspoloživog dohotka, možemo primetiti da penzije i socijalna davanja prave najveću razliku. **Uzimajući u obzir da se i druge komponente veoma razlikuju kroz decile, razumevanje metodološkog pristupa i izvora odstupanja u drugim komponentama zaslužuje više pažnje.** Potrebno je naglasiti da su definicije nekih komponenata u SILC-u i APD-u različite, pa samim tim i nisu do kraja uporedive. Na primer, SILC uključuje dohotke od poljoprivrede u dohodak od samozaposlenosti, dok APD za to ima zasebnu komponentu. Sa druge strane, druge aktivnosti samozaposlenosti u APD-u su deo ukupnog dohotka od zaposlenja. Ipak možemo posmatrati udeo penzija u URDD-u. Zanimljivo je da nepoljoprivredna domaćinstva u APD-u u poređenju sa SILC-om imaju veći udeo penzija u URDD-u.

Grafikon 6: SILC i APD: Struktura prosečnog ukupnog ekvivalentnog raspoloživog dohotka poljoprivrednih i nepoljoprivrednih domaćinstava (2016, %)

Izvor: Proračun CEVES-a na osnovu sirovih podataka SILC-a 2017 (podaci za 2016) i APD-a 2016 (podaci za 2016). Svi podaci su ekvivalizovani na osnovu OECD-ove modifikovane skale ekvivalencije. Svi podaci su u formi ponderisanih proseka.

IV. DETALJNIJE O POLJOPRIVREDI

U ovom poglavlju dodatno istražujemo specifične aspekte u proceni poljoprivrede u APD-u i SILC-u. Kao što je već naglašeno, dohodak od poljoprivrede u proseku objašnjava 44% odstupanja između SILC-a i APD-a (16% u prvom decilu). Ovde nam-eravamo da razlučimo na koji način tri metodološka aspekta (struktura, obuhvat, nivo/značaj) utiču na uočena odstupanja. Cilj aspekta strukture je da otkrije da li SILC i APD reprezentativno predstavljaju poljoprivredna domaćinstva u Srbiji. Obuhvat se odnosi na pokrivenost komponenti dohotka koje potiču od poljoprivrede i na koji način utiču na odstupanja između SILC-a i APD-a. Cilj aspekta veličine je u proceni kvaliteta upitnika (i drugog materijala koji utiče na uspeh anketara) i njihove mogućnosti da pravilno procene stvarni nivo dohotka.

U nastavku posebno analiziramo svaki od ovih aspekata.

U FOKUSU: STRUKTURA POLJOPRIVREDNIH DOMAĆINSTAVA U SRBIJI

Ovaj odeljak pokazuje da APD precenjuje, dok SILC potcenjuje kako udeo poljoprivrednih domaćinstava u ukupnom broju domaćinstava, tako i udeo komercijalno orijentisanih domaćinstava. Ova činjenica utiče na celokupni značaj dohotka od poljoprivrede u prosečnom URDD posmatranom za celokupno stanovništvo. Na primer, činjenica da SILC ne uključuje deo PSP-a (HY170 nije uključen) dodatno smanjuje udeo poljoprivrednih domaćinstava u ukupnom broju domaćinstava. Dakle, odstupanje se proširuje kako neadekvatnim pokrivanjem strukture poljoprivrednih gazdinstava, tako i različitim pokrivanjem komponenti poljoprivrednog dohotka. U naredna dva odeljka (fokus na opsegu i veličini) treba imati na umu da na rezultate dodatno utiče razlika u strukturi poljoprivrednih gazdinstava u obe ankete.

U ovom odeljku želimo da procenimo u kojoj meri SILC i APD adekvatno uzorkuju poljoprivredna domaćinstva, kao i u kojoj meri obuhvataju njihovu strukturu. Ovo je posebno važno zbog činjenice da je poljoprivreda izuzetno važna i fragmentisana u Srbiji. Stoga se fokusiramo na ključne strukturne karakteristike kao što su: da li su poljoprivredna domaćinstva pravilno predstavljena u uzorcima u SILC-u i APD-u, da li je pravilno obuhvaćena njihova regionalna distribucija, da li očekivan udeo poljoprivrednih gazdinstava u uzorku prodaje svoje proizvode, a ne koristi ih samo za sopstvenu upotrebu i slično. Zaključujemo sa tipologijom poljoprivrednih domaćinstava koja ih klasifikuje prema veličini njihove poljoprivredne proizvodnje i nivou komercijalizacije.

Za potrebe ovih analiza koristimo podatke Ankete o Strukturi Poljoprivrednih Gazdinstava (APG) kao benčmark, budući da su ovi podaci ključni za razumevanje

strukture poljoprivrednih domaćinstava u Srbiji. Kao što je ranije pomenuto, APG je u Srbiji sprovedena 2018. godine i obuhvatala je 120 hiljada poljoprivrednih domaćinstava (22% od njihovog ukupnog broja). Ovi podaci predstavljaju najdetaljnije i najnovije podatke o poljoprivredi u Srbiji nakon popisa poljoprivrede iz 2012. godine.

Započinjemo predstavljanjem regionalnih karakteristika poljoprivrednih domaćinstava u Srbiji. Najveći udeo poljoprivrednih domaćinstava nalazi se u Šumadiji i Zapadnoj Srbiji, dok su najfragmentisanija gazdinstva u Južnoj i istočnoj Srbiji i u Beogradu (čak 43% i 44% poljoprivrednih domaćinstava ima zemljište manje od 2 ha, respektivno).

Vojvodina ima najmanje fragmentisanu, najspecijalizovaniju i najproduktivniju poljoprivrednu proizvodnju. Naime, Vojvodina ima najveću prosečnu veličinu obradivog poljoprivrednog zemljišta po poljoprivrednom domaćinstvu (12,3 ha), dok čak 25% poljoprivrednih domaćinstava koristi poljoprivredno zemljište veće od 10 ha. Nadalje, čak 71% poljoprivrednih domaćinstava je specijalizovano za ili biljnu ili životinjsku proizvodnju. Najveći udeo se odnosi na biljnu, posebno ratarsku proizvodnju (50% poljoprivrednih domaćinstava su specijalizovana za žitarice, uljane repice i proteinske useve). Njihova proizvodnja je produktivnija u gotovo svim vrstama poljoprivredne proizvodnje, uz izuzetak proizvodnje povrća i druge hortikulture. Produktivnost merena standardnim autputom (SO) po hektaru, posebno je veća u ratarskoj proizvodnji (1,7 puta veća nego u ostatku Srbije). Konačno, kao i u ostatku Srbije, starija poljoprivredna gazdinstva su dominantnija u odnosu na ona mlađa i srednjeg doba, u poređenju sa zemljama u regionu.

Poljoprivredna proizvodnja van Vojvodine je veoma fragmentisana, manje specijalizovana i odnosi se na relativno starija domaćinstva. Južna i istočna Srbija, Šumadija i zapadna Srbija imaju skoro trećinu domaćinstava koja se bave poljoprivrednom proizvodnjom. Međutim, prosečna veličina obradivog poljoprivrednog zemljišta je tri puta manja u odnosu na Vojvodinu. Veličina polovine poljoprivrednih domaćinstava iznosi između 2 i 10 ha, dok je samo otprilike 7% gazdinstava veće od 10 ha. Većina poljoprivrednih domaćinstava nije specijalizovana za jednu vrstu proizvodnje već ima mešovitu (čak 70% gazdinstava). Očekivano, nivo produktivnosti po hektaru je ispod Vojvodine. Šumadija i zapadna Srbija su produktivniji u prođenju sa Južnom i istočnom Srbijom, dok se posebno ističe u proizvodnji povrća i druge hortikulture u odnosu na ostatak Srbije. Kada je reč o starosnoj strukturi domaćinstava, ova dva regiona imaju relativno stariju strukturu u odnosu na Vojvodinu. Čak 70% poljoprivrednih domaćinstava odnosi se na domaćinstvo čiji je vlasnik stariji od 54 godine, a samo otprilike 26% su domaćinstva čiji nosilac pripada kategoriji srednjih godina (Tabela 8).

Tabela 8. APG: Osnovne karakteristike strukture poljoprivrednih domaćinstava (PD)

Odabrana lista karakteristika	Srbija	Beograd	Vojvodina	Šumadija i Zapadna Srbija	Jugoistočna Srbija
Broj poljoprivrednih domaćinstava	564.541	30.033	127.070	242.636	164.802
% ukupnog broja domaćinstava	100,0	5,3	22,5	43,0	29,2
% poljoprivrednih domaćinstava od ukupnog broja domaćinstava	22,9	5,0	18,4	36,8	32,1
Prosečna površina obradivog zemljišta (ha)	6,2	4,8	12,4	4,3	4,4
Udeo PD-a u ukupnom broja PD-a u regionu – struktura PD-a na osnovu površine PD-a (ha)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Površina PD: < 0,5 ha	7,2	9,3	14,2	4,7	5,0
Površina PD: 0,5 ≤ ha < 2	32,3	34,5	22,4	33,1	38,2
Površina PD: 2 ≤ ha < 10	49,3	49,1	38,2	54,8	50,0
Površina PD: ha ≥ 10	11,2	7,1	25,1	7,4	6,8
Produktivnost (000 EUR)					
Prosečan standardni autput po ha	1,4	1,7	1,3	1,6	1,3
Prosečan standardni autput po domaćinstvu	8,6	8,1	16,3	6,8	5,5
Specijalizacija u proizvodnji	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
PD specijalizovana za biljnu proizvodnju	35,6	43,0	59,1	26,1	29,9
PD specijalizovana za životinjsku proizvodnju	11,2	8,6	12,2	12,5	9,1
PD sa mešovitom proizvodnjom	53,2	48,4	28,8	61,3	60,9
Struktura PD-a na osnovu starosti nosioca*	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Domaćinstva mlađeg nosioca (do 35 godina)	3,3	3,4	4,9	2,8	2,8
Domaćinstva nosioca srednjih godina (od 35 do 45 godina)	28,6	25,5	34,7	27,2	26,5
Domaćinstva nosioca starijeg doba (55 godina i više)	68,1	71,0	60,4	70,0	70,8

Izvor: Proračun CEVES-a na osnovu podataka APG-a (podaci za 2018). Svi podaci su ponderisani proseci.

Napomena: *Starosne grupe se zasnivaju prema starosti nosioca poljoprivrednih domaćinstava

Na samom kraju, Beograd, kao najurbanizovanija regija, ima najniži udeo poljoprivrednih domaćinstava u ukupnom broju domaćinstava. Ipak, iako je iza Vojvodine, beogradska poljoprivredna proizvodnja je manje fragmentisana, specijalizovanija je i produktivnija u odnosu na Južnu i istočnu Srbiju i Šumadiju i zapadnu Srbiju. Najveći udeo domaćinstava specijalizovan je za ratarsku proizvodnju (23%) ili za proizvodnju voća (16%).

U poređenju sa strukturom PD zabeleženom u APG-u, APD precenjuje dok SILC potcenjuje udeo poljoprivrednih domaćinstava u ukupnom broju domaćinstava. Na osnovu APG-a, 23% domaćinstava u Srbiji se može smatrati poljoprivrednim. Sa druge strane, SILC registruje 19%, a APD 29% poljoprivrednih domaćinstava (Tabela 9). **APD u velikoj meri precenjuje udeo poljoprivredni domaćinstava u Vojvodini, koja su u proseku veća i bogatija u odnosu na ostatak Srbije** (pogledati Apendiks 2). Štaviše, APD registruje 64% veći udeo poljoprivrednih gazdinstava u Vojvodini od onog koji registruje APG. Zanimljivo je da se 71% najvećih gazdinstava nalazi u Vojvodini (a Vojvodina ima 22% od ukupnog broja PD-a u Srbiji). Kada kažemo najvećih, mislimo na grupu poljoprivrednih domaćinstava (vidi: poljoprivredno domaćinstvo Tip 4 u Dodatku 2) koja koriste zemljište površine 310 ha u proseku i imaju prosečni godišnji nivo poljoprivredne proizvodnje u iznosu od 416 hiljada EUR. **SILC, sa druge strane, potcenjuje udeo gazdinstava u Šumadiji i zapadnoj Srbiji i Južnoj i istočnoj Srbiji.**

Tabela 9. APG, APD, SILC: Osnovne karakteristike strukture poljoprivrednih domaćinstava

Indikator	Udeo (%)			Razlika (p.p.) *	
	APG	SILC	APD	SILC	APD
% poljoprivrednih domaćinstava u ukupnom broju domaćinstava	22,9	19,0	29,0	-3,9	6,1
Beograd	5,0	6,1	8,7	1,1	3,7
Vojvodina	18,4	17,6	30,1	-0,8	11,7
Šumadija i zapadna Srbija	36,8	30,9	41,0	-5,9	4,2
Južna i istočna Srbija	32,1	24,4	36,9	-7,7	4,8
Regionalna distribucija poljoprivrednih domaćinstava	100,0	100,0	100,0		
Beograd	5,3	8,0	7,3	2,7	2,0
Vojvodina	22,5	25,1	29,1	2,6	6,6
Šumadija i zapadna Srbija	43,0	41,4	36,7	-1,6	-6,3
Južna i istočna Srbija	29,2	25,5	26,5	-3,7	-2,7
Tržišna orijentacija poljoprivrednih domaćinstava					
% komercijalno orijentisanih PD od ukupnog broja domaćinstava	17,5	8,5	20,0	9,0	2,5
% nekomercijalno orijentisanih PD od ukupnog broja domaćinstava	5,4	10,5	9,0	5,1	4,6

Izvor: Proračun CEVES-a na osnovu sirovih podataka SILC-a 2017 (podaci za 2016), APD-a 2016 (podaci za 2016) i sekundarni podaci za APG-a 2018 (podaci za 2018). Svi podaci su ponderisani proseci.

Napomena: * Apsolutna razlika između podataka APG-a i podataka SILC-a i APD-a u procentnim poenima.

Nadalje, APD precenjuje, a SILC potcenjuje udeo poljoprivrednih domaćinstava koja prodaju svoje proizvode. Dok APG izveštava da 18% poljoprivrednih domaćinstava prodaje svoje proizvode, SILC i APD registruju otprilike 9% i 20% takvih domaćinstava, respektivno (Tabela 9). Razlika između SILC-a i APD-a snažno utiče na odstupanje u prosečnom dohotku od prodaje poljoprivrednih proizvoda (s obzirom da na to utiču i struktura i nivo procene dohotka). Kada je u pitanju udeo domaćinstava koja nisu komercijalno orijentisana, čini se da ga i SILC i APD precenjuju. Ipak, vredno je napomenuti da je to može biti posledica činjenice da ni SILC ni APD možda ne ubrajaju domaćinstva koja imaju zanemarljive dohotke od prodaje poljoprivrednih proizvoda.

U FOKUSU: OBUHVAT – OBUHVAĆENE KOMPONENTE DOHOTKA

Ovaj odeljak posvećen je ispitivanju onog dela razlike između APD-a i SILC-a koji nastaje pod uticajem različitog načina obuhvatanja komponenti dohotka vezanih za poljoprivredu. Fokusiramo se na vidljive aspekte razlike u obuhvatu, budući da postoje i potencijalni aspekti koje nije lako odrediti. Na primer, čini se da ni SILC ni APD ne pokrivaju na pravi način subvencije od poljoprivrede koje bi trebalo da budu uključene u dohodak. Međutim to ne možemo tvrditi na osnovu dostupnih podataka.

Razlika u obuhvatanju komponenata poljoprivrednog dohotka snažno utiče na razlike u dohotku i u ovom smislu se u potpunosti se odnosi na PSP. APD i SILC se razlikuju u obuhvatu potrošnje sopstvene proizvodnje, dok je obuhvat dohotka od prodaje poljoprivrednih proizvoda isti. Kao što je spomenuto, za razliku od APD-a, u SILC-u nije uključena poljoprivredna proizvodnja namenjena sopstvenoj potrošnji (obuhvaćena kroz HY170) kao ni drvo za ogrev. Ove dve potkomponente PSP (drvo za ogrev i HY170) predstavljaju važne segmente sopstvene potrošnje domaćinstava, posebno u najsiromašnijim domaćinstvima u ruralnim područjima. Na osnovu APD-a za 2016. godinu, 12% domaćinstava koristi drvo za ogrev (obuhvaćeno kroz potrošnju sopstvene proizvodnje). U prvom decilu 16% domaćinstava koristi drvo za ogrev kao PSP i to u iznosu od čak 26% njihovog URDD-a. Slično tome, 21% domaćinstava u prvom decilu SILC-a prijavljuje HY170, što bi predstavljalo 59% njihovog URDD, kada bi HY170 bio uključen.

Međutim, iako su ove potkomponente važne, njihovo uključivanje nije predviđeno metodološkim okvirom EU-SILC-a. Naime, HY170 i drva za ogrev se ne smatraju delom novčanog dohotka, te stoga nisu uključeni u URDD (podaci o URDD se čak ni ne sakupljaju u SILC-u). Dodatno, za većinu zemlja EU HY170 predstavlja tek marginalnu veličinu u odnosu na URDD. Dakle, kao što će biti detaljnije obrazloženo u poglavlju V, nijedna od država EU ne uključuje HY170 u URDD (osim Hrvatske do 2019. godine) kao ni drvo za ogrev.

Važno je napomenuti da ovaj odeljak pruža uvid u važnost procene uticaja različitih opsega u APD-u i SILC-u. Dakle, brojevi su samo gruba procena, jer je teško izdvojiti samo uticaj različitih opsega. Na ovo utiču i drugi aspekti, posebno drugačija struktura i veličina. Naime, kada pokušamo da procenimo efekat isključenja HY170, na tu procenu utiče udeo domaćinstava koja su prijavila da imaju HY170 (struktura) kao i metoda procene HY170 koja možda precenjuje ili potcenjuje njen nivo (veličina).

Kao što je već pomenuto, obe ankete pokrivaju celokupan dohodak od prodaje poljoprivrednih proizvoda, ali postoji razlika u obuhvatu potrošnje iz sopstvene proizvodnje (pogledati stranu 19). Obuhvat se razlikuje u dva dela:

- **Drvo za ogrev.** Potrošnja sopstvene proizvodnje u APD-u obuhvata poljoprivredne proizvode i uključuje drvo za ogrev. Sa druge strane, SILC ne sakuplja podatke o drvetu za ogrev.
- **Potrošnja sopstvene poljoprivredne proizvodnje (PSP).** URDD u APD-u uključuje (nenovčani) dohodak od PSP svih domaćinstava koji ga prijavljuju. Sa druge strane SILC uključuje potrošnju sopstvene proizvodnje samo kao deo povlačenja iz proizvodnje namenjene prodaji. Poljoprivredna proizvodnja namenjena samo za ličnu upotrebu je obuhvaćena u ciljnoj varijabli HY170 i nije uključena u URDD (HY020) (Tabela 3).

• **Dodatna razlika se odnosi i na činjenicu da je PSP u APD-u obuhvaćena u bruto iznosu, dok je SILC prikazuje u neto vrednostima.** U Tabeli 10, predstavljamo URDD kada je HY170 uključen i u neto i u bruto iznosu (cena proizvođača).

Razlika u obuhvatu PSP-a objašnjava 18,5% odstupanja između APD-a i SILC-a u prvom decilu, a još više u višim decilima. Efekat različitog obuhvata se povećava u višim decilima, i dostiže do 35% odstupanja u dohotku u desetom decilu. Vredi napomenuti još jednom, da je ovaj visok procenat takođe posledica činjenice da se odstupanje kao takvo (relativno i apsolutno) smanjuje u višim, u poređenju sa nižim decilima. Kada se razlika u obuhvatu uzme u obzir, odstupanje u dohotku opada, ali i dalje ostaje veliko – 2,1 puta veći URDD kako je zabeleženo u APD-u, u poređenju sa SILC-om (otprilike 8.910 RSD i 4.232 RSD).

Efekat obuhvata PSP-a nadmašuje ukupan uticaj aspekata PSP-a (uključujući različitu strukturu poljoprivrednih domaćinstava). Naime, različit obuhvat PSP-a se odnosi na 18,5% odstupanja u prvom decilu, dok ukupni efekat PSP-a iznosi 14,8%. Razlika od negativnih 3,7 procentnih poena se odnosi na celokupan uticaj različite strukture (niži udeo domaćinstava koja prijavljuju PSP u SILC-u) i činjenice da SILC prijavljuje mnogo veću višu PSP u poređenju sa APD-om (pogledati sledeće poglavlje). Kao što će biti prikazano u sledećem poglavlju, SILC prijavljuje duplo višu PSP¹⁶ u prvom decilu u poređenju sa APD-om. Opseg je niži od ukupnog uticaja PSP-a u preostalih osam decila. Ova razlika je, ponovo, povezana sa kumulativnim efektom svih pomenutih aspekata. Na primer, SILC registruje značajno manji udeo domaćinstava koja prijavljuju PSP u petom i šestom decilu, a istovremeno ima samo neznatno veći nivo PSP-a u poređenju sa APD-om.

16. Nakon što se bruto vrednosti HY170 uključe u PSP u SILC-u, a drvo za ogrev isključi iz PSP-a u APD-u.

Tabela 10. SILC i APD: Prosečan mesečni ukupni ekvivalentni raspoloživi dohodak - razlika u obuhvatu potrošnje sopstvene proizvodnje (2016, RSD)

APD			SILC		
Decili	Prijavljeno	Bez drva za ogrev	Negativne podešene na nulu ¹	Sa HY170 neto	Sa HY170 bruto
1	9.224	8.910	3.330	3.777	4.232
2	16.018	15.654	10.719	11.180	11.643
3	19.885	19.507	15.252	15.626	15.925
4	23.397	23.101	19.547	19.917	20.234
5	27.218	26.897	23.584	23.830	24.105
6	31.167	30.857	27.920	28.219	28.522
7	35.891	35.690	32.880	33.137	33.414
8	41.884	41.640	38.676	38.873	39.050
9	50.022	49.748	47.744	48.020	48.270
10	77.781	77.492	79.322	79.504	79.668

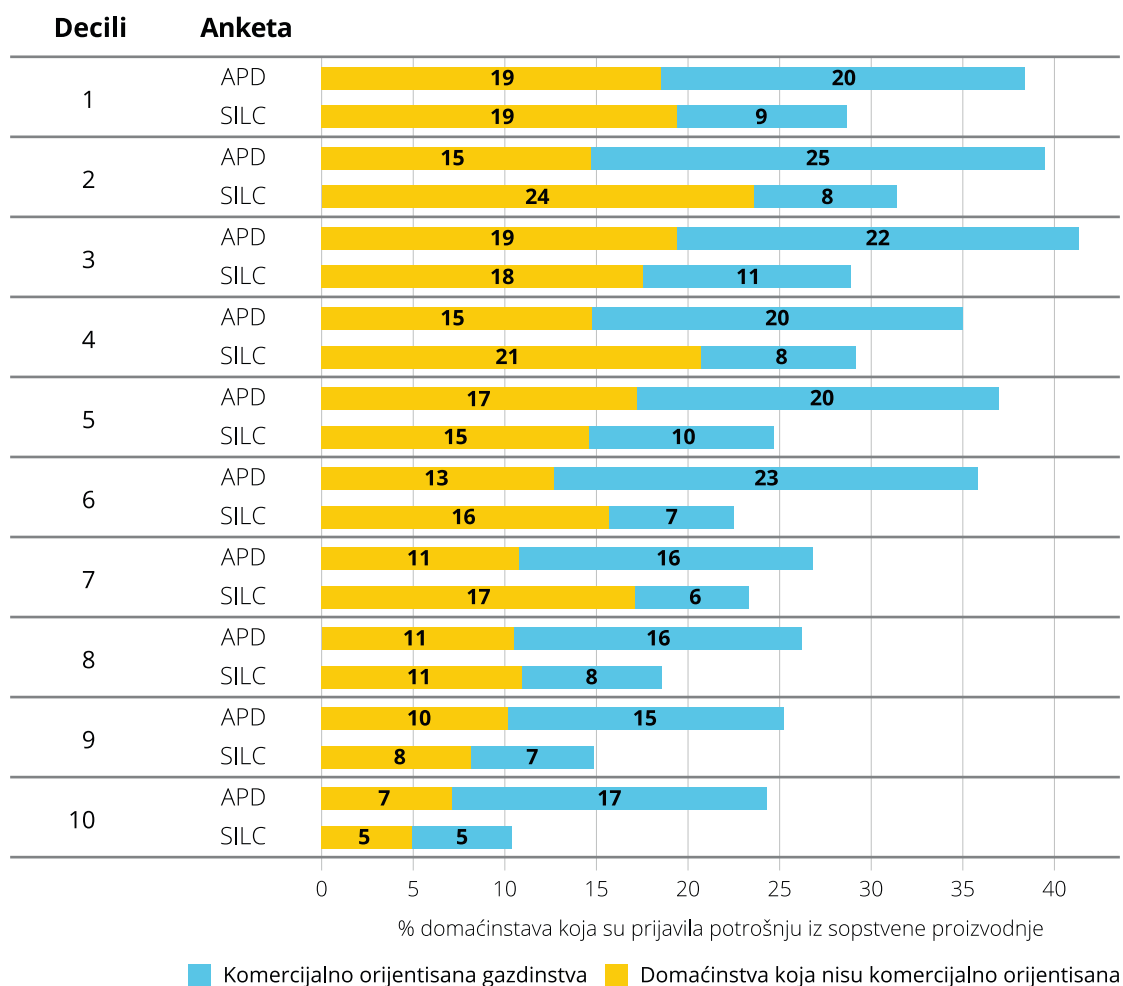
Izvor: Proračun CEVES-a na osnovu primarnih podataka SILC-a 2017 (podaci za 2016) i APD-a 2016 (podaci za 2016). Svi podaci su ekvivalentni na osnovu OECD-ove modifikovane skale ekvivalencije. Svi podaci su u formi ponderisanih proseka.

Napomena: URDD kada su domaćinstva sa negativnim dohotkom podešena na nulu. Za više, videti Beleške u Tabeli 6.

Kao što je već napomenuto, na efekat obuhvata utiče i različita struktura poljoprivrednih domaćinstava—niži udeo domaćinstava koja prijavljuju PSP u SILC-u, u poređenju sa APD-om. APD u poređenju sa SILC-om generalno ima veći udeo domaćinstava koja prijavljuju potrošnju iz sopstvene proizvodnje. Ako bismo isključili drvo za ogrev i posmatrali samo potrošnju sopstvenih poljoprivrednih proizvoda, u proseku čak 33% domaćinstava u APD-u prijavljuje da je ima PSP, naspram samo 23% u SILC-u. Štaviše, razlika je vidljiva u svim decilima. Na primer, dok u APD-u 39% domaćinstava u prvom decilu prijavljuje PSP, u SILC-u to čini samo 28% (Grafikon 7). Međutim, unutrašnja struktura se takođe razlikuje. SILC registruje veći udeo domaćinstava koja nisu komercijalno orijentisana i čija PSP nije uključena u URDD. U APD-u 14% domaćinstava nisu komercijalno orijentisana i imaju PSP, dok je u SILC-u 17% takvih domaćinstava. Ipak deo ove razlike može se odnositi na nemogućnost SILC-a da obuhvati prodaju poljoprivrednih proizvoda koja je zanemarljivo mala (vidi stranu 35). Na taj način su domaćinstva koja su barem donekle komercijalno orijentisana manje zastupljena u SILC-u. To se može primetiti u drugom decilu, gde je napomenuta struktura sasvim drugačija.

Grafikon 7. SILC i APD¹: Udeo domaćinstava² (od ukupnog broja domaćinstava) koja imaju bilo kakav nivo potrošnje sopstvene proizvodnje, na osnovu njihove komercijalne orijentacije³ (2016, %)

Izvor: Proračun CEVES-a na osnovu primarnih podataka SILC-a 2017 (podaci za 2016) i APD-a 2016 (podaci za 2016). Svi podaci su ponderisani proseci.

Napomene: 1. Potrošnja sopstvenih proizvoda u APD-u ne uključuje drvo za ogrev, kako bi bilo moguće uporediti iste kategorije u SILC-u i APD-u.

2. Vrednosti se odnose i na ona domaćinstva koja su prijavila potrošnju sopstvene proizvodnje, a ne samo na poljoprivredna domaćinstva. Ovaj udeo ne uključuje ona domaćinstva koja imaju poljoprivrednu proizvodnju za prodaju kao ni ona koja nemaju PSP.

3. Nekomercijalna domaćinstva se odnose na ona koja imaju poljoprivrednu proizvodnju namenjenu isključivo sopstvenoj potrošnji, dok se komercijalna domaćinstva odnose i na ona domaćinstva koja prodaju samo neki deo svoje poljoprivredne proizvodnje. Zajedno čine udeo domaćinstava koja imaju PSP.

Na kraju, zaključujemo da subvencije za poljoprivredu verovatno nisu uključene u URDD, najverovatnije kao posledica sistematične greška (izostavljanje subvencija). Za razliku od HY170, poljoprivredne subvencije predstavljaju novčani dohodak i treba ih uvrstiti u URDD. Međutim nije sigurno da li SILC i APD zapravo obuhvataju subvencije za poljoprivredu (ni putem registara ni putem upitnika). Ni jedna od anketa nema odvojeno pitanje za to, niti postoji posebna napomena da neka od pitanja uključuju ovu vrstu subvencije. Za prosečno poljoprivredno domaćinstvo to ne predstavlja zanemarljiv dohodak. Na osnovu Zakona o poljoprivredi i ruralnom razvoju, svako registrovano poljoprivredno domaćinstvo dobija podsticaje od strane Vlade namenjene podršci poljoprivrednih aktivnosti. U SILC-u jedino pitanje gde ispitanici mogu to da navedu je: "Da li ste imali neki drugi dohodak (u gotovini i/ili u naturi) koji do sad nije naveden?". Zapravo, u ukupnom uzorku SILC-a za 2017. godinu, samo tri domaćinstva su navela da primaju ovu subvenciju. Na osnovu konsultacija sa Republičkim zavodom za statistiku Srbije (RZS), ove subvencije treba uključiti u dohodak od samozaposlenja (PY050 iz poljoprivrede). Međutim ako anketar izričito ne pita ili ne podseti ispitanika na to, postoji rizik da će domaćinstvo subvenciju prevideti.

U FOKUSU: VELIČINA – NIVO DOHOTKA

Ovaj odeljak pokazuje da SILC procenjuje PSP u većini decila, dok je NDP na sličnom nivou i u SILC-u i u APD-u (osim u najvišim decilima). Ova razlika delom potiče od činjenice da ove dve ankete imaju različite pristupe prilikom prikupljanja i procene podataka o nivou dohotka. Kao što je već napomenuto, dok SILC dohodak procenjuje u neto iznosu putem dva jednostavna pitanja, APD to čini dosta detaljnije. Sa druge strane, obe ankete nailaze na uobičajene prepreke u sprovođenju anketa o domaćinstvima: (1) činjenica da domaćinstva imaju običaj da ne otkrivaju ili da umanjuju stvarni nivo svog dohotka (Evrostat 2017), i (2) problemi sa prikupljanjem podataka kao posledica nedovoljno iskusnih anketara i/ili neadekvatnih uputstava koja su im na raspolaganju. Prema tome, konačan ishod nastaje kao je kumulativan efekat svih gore navedenih faktora.

Iako ne možemo precizno izdvojiti razloge koji utiču na razliku u proceni veličine dohotka, u ovom poglavlju želimo da skrenemo pažnju na nivo razlika ili sličnosti kada je ima.

Kao što je napomenuto u Poglavlju II, APD i SILC imaju različite pristupe proceni veličine dohotka od poljoprivrede. Dok APD ima detaljniji pristup postavljanjem niza pitanja, u SILC-u se procena vrši pomoću samo dva-tri pitanja. Ključne razlike:

- **APD - detaljan pristup proceni.** APD ima mnogo detaljniji upitnik o poljoprivrednoj proizvodnji i prodaji. Potrošnja sopstvene proizvodnje se dobija iz detaljnog dnevnika potrošnje svakog domaćinstva koje ga vodi u trajanju od 15 dana. Naime, domaćinstvo beleži do detalja količinu potrošenih dobara i navodi da li su utrošena dobra kupljena, dobijena na poklon ili proizvedena u domaćinstvu. Što se tiče prodate poljoprivredne proizvodnje, domaćinstvima se postavljaju pitanja o prihodima i troškovima za određene proizvode, poput prihoda od prodaje voća, žitarica, mleka itd. Na ovaj način se mogu izračunati i bruto i neto vrednosti.

- **SILC - procena putem malog broja pitanja.** SILC od 2014. godine pa nadalje poljoprivredu procenjuje kroz svega nekoliko pitanja, ne uzimajući u obzir nikakve detalje. Što se tiče poljoprivredne proizvodnje namenjene prodaji, od pojedinaca u domaćinstvu se traži da se prisete da li su u prethodnoj godini ostvarili dobitak ili gubitak, a potom

se postavi pitanje o nivou istih. Od njih se takođe traži da procene vrednost robe koja nije prodana već korišćena za vlastitu potrošnju (povlačenje). Ovde treba napomenuti da nije jasno da li se procenjena vrednosti uključuje u neto ili bruto iznosu. Sa druge strane, za proizvodnju namenjenu sopstvenoj potrošnji (HY170), od domaćinstva se traži da navedu tržišnu vrednost i proizvođačku cenu robe proizvedene za sopstvenu potrošnju. Ovakav pristup predstavlja promenu u odnosu na 2013. godinu kada je upitnik za procenu proizvodnje za sopstvenu potrošnju bio dosta detaljniji.

Detaljniji upitnik bi trebao da obezbedi pouzdanije podatke, dok činjenica da ispitanik mora da se priseti konkretne vrednosti može dovesti do precenjivanja i potcenjivanja dohotka. U narednim segmentima odvojeno analiziramo razlike u proceni veličine PSP-a i NDP-a.

POTROŠNJA SOPSTVENE POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE (PSP)

S obzirom na to da APD merenju PSP-a pristupa veoma temeljno (domaćinstva vode dnevnike u trajanju od 15 dana), njegove rezultate koristimo kao pouzdanu referentnu tačku (benčmark). Stoga, umesto da tvrdimo da SILC ima viši ili niži nivo PSP-a u poređenju sa APD-om, otprilike možemo reći da ga SILC precenjuje ili potcenjuje. **Ovaj odeljak pokazuje da SILC u najnižim i najvišim decilima značajno precenjuje PSP.**

Kada posmatramo domaćinstva koja su prijavila da imaju PSP, SILC u prvom decilu registruje dvostruko veću vrednost PSP-a u odnosu na APD, i čak 136% veći PSP u desetom decilu (Grafikon 8). To odstupanje je manje u ostalim decilima, ali i dalje značajno veliko od drugog do šestog decila, kao i u devetom decilu. Kada se posmatra na nivou pojedinačnih domaćinstava, na posmatrane razlike delimično mogu uticati i ekstremne vrednosti prisutne u SILC-u, a delom i domaćinstva treće grupe (pogledati grafikon 13) kod kojih postoji potencijalni problem dvostrukog računanja. Kada se potonja domaćinstva izuzmu, razlika između SILC-a i APD-a se blago smanjuje.

Ipak, kada se posmatranje vrši na nivou čitave populacije, razlika se smanjuje i/ili menja pravac, jer SILC registruje manji udeo domaćinstava koja su prijavila PSP. Zanimljivo je da u većini decila PSP u APD-u postaje viša zbog naglašene razlike u strukturi (na šta utiče udeo domaćinstava sa PSP >0). Na primer, SILC registruje 55% niži udeo domaćinstava sa PSP u šestom decilu (Grafikon 8). Stoga, iako domaćinstva u šestom decilu u SILC-u prijavljuju 30% veću PSP, posmatrano na nivou čitave populacije domaćinstava – razlika menja smer, i tada nivo PSP u APD-u postaje viši za čak 53% u odnosu na SILC.

Grafikon 8. SILC i APD: prosečna mesečna ekvivalentna vrednost potrošnje proizvoda proizvedenih u domaćinstvu* (RSD, 2016)

Decili Anketa

Izvor: Proračun CEVES-a na osnovu sirovih podataka SILC-a 2017 (podaci za 2016) i APD-a 2016 (podaci za 2016). Svi podaci su ekvivalizovani na osnovu OECD-ove modifikovane skale ekvivalencije. Svi podaci su ponderisani proseci.

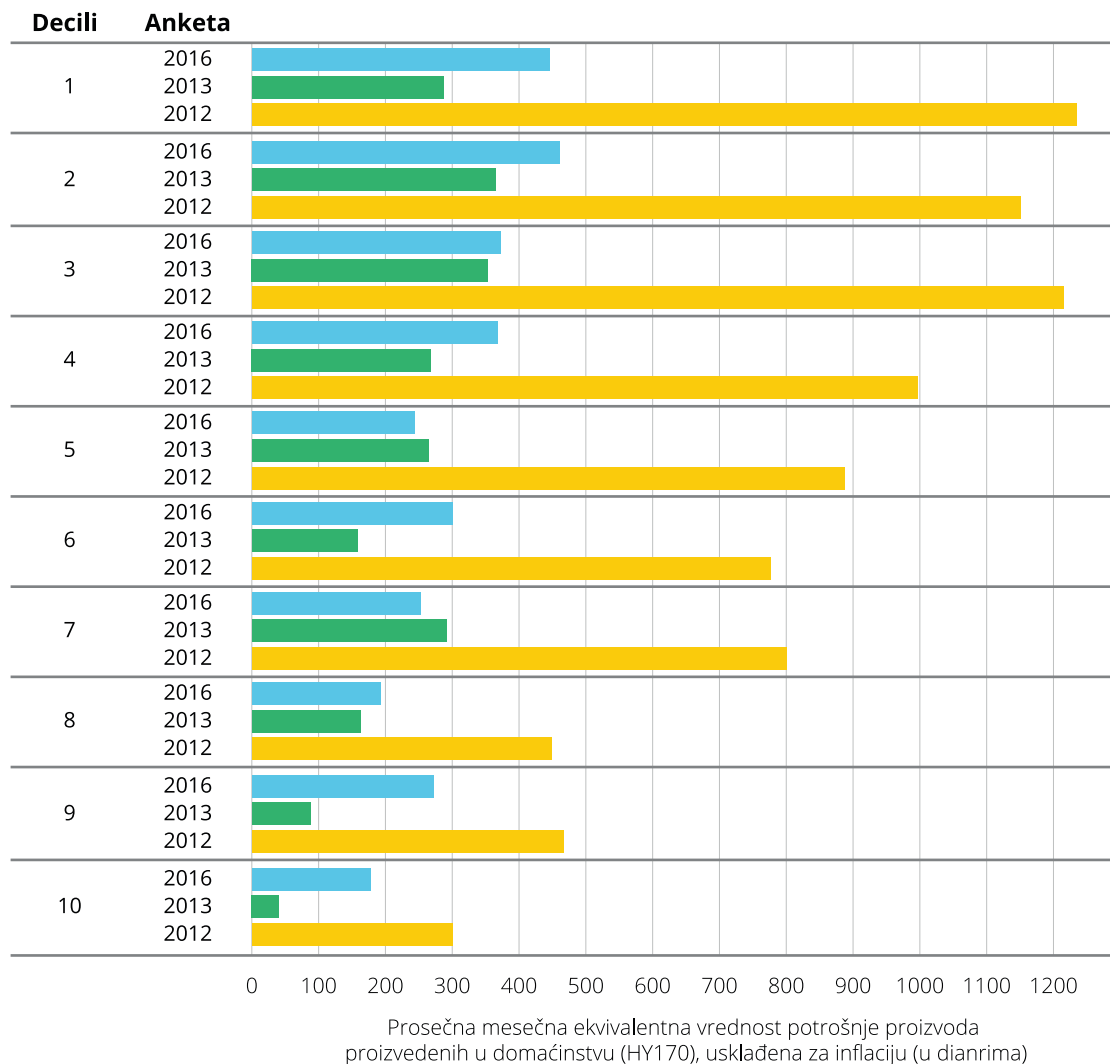
Napomene: *Prosečna vrednost PSP je izračunata za domaćinstva koja imaju poljoprivrednu proizvodnju namenu sopstvenoj potrošnji. Da bi se dobila uporedivost, drvo za ogrev je izuzeto iz sopstvene potrošnje u APD-u, dok je bruto vrednost HY170 uključena u SILC.

Čini se da je SILC za 2013. godinu koji je imao mnogo detaljniji upitnik za merenje PSP još više precenjivao njenu veličinu. Promene u SILC-u za 2014. godinu donele su drastično drugačije rezultate¹⁷ u pogledu HY170. U našoj analizi neto vrednost HY170 korigovana za inflaciju bila je više od dva puta veća u odnosu na SILC 2014 (grafikon 9). Čini se da su posebno precenjeni najviši i najniži decili (prvi decil u SILC-u za 2014. godinu bio je 3,3 puta niži, dok je deseti decil bio čak 5,9 puta niži). Ova razlika je tokom godina donekle smanjena, ali je u SILC-u za 2017. godinu i dalje vrlo visoka.

17. Prosečni udeo HY170 u URDD-u (prilagoćenom za vrednosti HY170) opao je sa 2,6% na 0,9%. Udeo domaćinstava koja su prijavila da imaju HY170 pao je sa 27% u 2012. godini na 18% u 2013. Dok je prosečan mesečni HY170 među onim koja su ga prijavila opao sa 5.789 na 2.693 RSD. Ovi rezultati potiču isključivo od promene načina prikupljanja podataka u Srbiji, jer je metodologija EU SILK za ciljne varijable ostala ista u posmatranom preiodu (Evropska komisija, 2013).

Grafikon 9. SILC: Prosečna mesečna ekvivalentna vrednost potrošnje proizvoda proizvedenih u domaćinstvu* (HY170), usklađena za inflaciju (RSD)**

Izvor: Proračun CEVES-a na osnovu sirovih podataka SILK-a 2013, 2014 i 2017 (podaci za 2012., 2013. i 2016. godinu). Svi podaci su ekvivalentni na osnovu OECD-ove modifikovane skale ekvivalencije. Svi podaci su ponderisani proseci. Svi podaci su prepravljani zbog inflacije (referentna godina 2016.)

Napomene: *Prosečna mesečna ekvivalentna neto vrednost robe proizvedene za sopstvenu potrošnju izračunata na nivou celokupne populacije domaćinstava.

** Data godina se odnosi na referentnu godinu, a ne godinu kada je prijavljeno u RZS-u. Na primer, SILC 2017 se odnosi na 2016. kao referentnu godinu koja je data na ovoj slici.

Ova zapažanja ukazuju da kvalitet upitnika i njegova interpretacija mogu u velikoj meri da utiču na rezultate. Posebnu pažnju zaslužuje činjenica da su ista poljoprivredna domaćinstva u jednoj godini prijavila PSP, a u drugoj nisu, ili da u jednoj godini imaju relativno visoku PSP, a da je u drugoj taj nivo zanemarljiv. Sigurno je da takvi slučajevi postoje. Ali ono što je zabrinjavajuće je da skoro nema korelacije u odgovorima u dve uzastopne godine između istih domaćinstava, nakon što je upitnik promenjen. Stoga je potrebno posvetiti pažnju i predložiti dodatna istraživanja kvaliteta:

- **Upitnik** – broj, nivo detalja i vrsta pitanja
- **Uputstva za anketara** – koja bi garantovala da anketari pravilno razumeju pitanja
- **Interpretacije pitanja tokom intervjua** – koja bi izbegla isključivanje malih i zanemarljivih vrednosti, koja bi pomogla anketaru u podsticanju anketiranih da pruže iskren i što precizniji odgovor.

(NOVČANI) DOHODAK OD PRODAJE POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA (NDP)

Kada su u pitanju komercijalno orijentisana poljoprivredna gazdinstva, SILC i APD prikazuju relativno uporedive nivoe dohotka od prodaje poljoprivrednih proizvoda, osim u najviša dva decila. Najviša četiri decila u APD-u registruju preko 40% viši iznos dohotka nego što je slučaj u SILC-u (deveti decil je čak 107% veći). Ovo može ukazivati na činjenicu da domaćinstva u SILC-u kada im se postavi pitanje da se prisete dohotka koji su zaradili tokom prethodne godine imaju tendenciju da prijave nešto niži nivo dohotka od prodaje nego što je to zapravo slučaj, ili su jednostavno manje voljna da otkriju stvarni nivo dohotka. Za razliku od SILC-a, u uzorku APD-a nisu primećene ekstremne vrednosti iz poljoprivrednog dohotka koje bi delimično mogle uticati na razliku u višim decilima. Jedan deo objašnjenja može se pronaći u činjenici da APD u svakom decilu bolje obuhvata domaćinstva sa većim dohotkom. Pa ipak, bogatija domaćinstva ponekad ne žele iskreno da odgovore o nivou svog dohotka, što može uticati na oba istraživanja.

Grafikon 10. SILC i APD: Prosečan dohodak od prodaje poljoprivrednih proizvoda* (2016, RSD)

Izvor: Proračun CEVES-a na osnovu sirovih podataka SILC-a 2017 (podaci za 2016) i APD-a 2016 (podaci za 2016). Svi podaci su ekvivalentni na osnovu OECD-ove modifikovane skale ekvivalencije. Svi podaci su ponderisani proseci.

*Napomene: Izuzete su negativne vrednosti u SILC-u. Vrednost dohotka se odnosi na neto vrednosti.

Na kraju, zanimljivo je da i detaljniji i manje detaljan pristup u sakupljanju podataka u nižim decilima daju slične rezultate. Veličina dohotka iz poljoprivrede relativno je stabilna u obe ankete sve do osmog decila i iznosi 5-12 hiljada dinara po domaćinstvu (ekvivalizovana vrednost). Razlika u poslednjim decilima je posledica različitih procena veličine, ali još važnije, različitog udela komercijano orijentisanih poljoprivrednih domaćinstava u ukupnom broju. Kao što je već napomenuto, u desetom decilu APD registruje čak 18%, a SILC samo 6% komercijalno orijentisanih poljoprivrednih domaćinstava.

V. UOBIČAJENA PRAKSA I ISKUSTVA ODABRANIH ZEMALJA U EU – SILC-U

U ovom odeljku se fokusiramo na praksu koja je uobičajena u zemljama koje su u sistemu EU-SILC-a imajući u vidu teme relevantne za ovu studiju. Naime, fleksibilnost metodološkog okvira EU-SILC-a se ogleda u činjenici da zemlje generalno zauzimaju pristupe u sakupljanju i obradi podataka o komponentama dohotka. U prvom koraku razmatramo kako zemlje sakupljaju i obrađuju podatke o HY170 – zapravo na koji način suštinski razdvajaju HY170 i povlačenja iz poljoprivredne proizvodnje i koje izvore podataka koriste. Zatim, iznosimo dokaze da bi uključivanje HY170 u HY020 (URDD) imalo generalno ograničen uticaj na indikatore siromaštva i nejednakosti. Potom se fokusiramo na način na koji zemlje sakupljaju podatke o dohotku iz poljoprivrede (NDP). U tom smislu analiziramo izvore podataka, budući da se zemlje mogu oslanjati na registre, anketu, ili kombinaciju oba. Takođe, u tom koraku nam je dizajn pitanja koja imaju za cilj procenu dohotka iz poljoprivrede od posebne važnosti. Na kraju, razmatramo na koji način zemlje obrađuju podatke kada su u pitanju negativne i ekstremne vrednosti dohotka.

PRAKSA SAKUPLJANJA PODATAKA O HY170 U EU

Potrošnja sopstvene poljoprivredne proizvodnje (PSP) se sastoji iz potrošnje poljoprivredne proizvodnje koja je generalno namenjena prodaji ("povlačenja")¹⁸ i poljoprivredne proizvodnje koja je namenjena isključivo za potrošnju unutar domaćinstva (HY170). **Prema onome što navodimo u poglavlju II, prva komponenta bi trebalo da bude uključena u obračun dohotka iz samozaposlenosti, a prema tome i u URDD, dok se druga ne uključuje.** Međutim, u tom poglavlju smo takođe ilustrovali koliko je teško povući jasnu demarkacionu liniju između ove dve komponente čak i u metodološkom smislu, te u ovom delu razmatramo uobičajenu praksu i ishode u različitim zemljama.

Gotovo sve zemlje EU-SILC-a primenjuju metodološke smernice – HY170 se generalno ne uključuje u URDD. Prema tome, potencijalno uključivanje HY170 u URDD

18. Termin "povlačenje" (eng. withdrawals) u ovoj analizi se koristi da označi vrednost onog dela dobara koje je domaćinstvo (odnosno samozaposleno lice) moglo da proda na tržištu, ali je ipak iskoristilo za sopstvene potrebe. Na primer, kod poljoprivrednog proizvođača koji uzgaja i prodaje jabuke povlačenje bi predstavljalo vrednost svih jabuka koje domaćinstvo poljoprivrednog proizvođača potroši.

bi se negativno odrazilo na uporedivost rezultata među zemljama. Jedini izuzetak od pravila predstavlja Hrvatska. Naime, u istraživanju o uobičajenoj metodološkoj praksi koje primenjuju zemlje EU-SILC-a (Goedemé, Zardo 2020) ocenjeno je "da se čini da" Hrvatska ne sledi metodološke smernice Evrostata pri računanju dohotka iz samozaposlenosti (PY050). Kao razlog za tu konstataciju navodi se činjenica da je Hrvatska u dohodak od samozaposlenosti (PY050) uključivala HY170 (Goedemé, Zardo 2020). Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske saopštio je da će ovaj propust ubuduće biti ispravljen – tj. da se HY170 više neće uračunavati u PY050.

Zemlje se oslanjaju na različite pristupe za razdvajanje HY170 od povlačenja¹⁹.

Na primer, u upitniku kojim se služi Bugarska (Okvir 1), poljoprivredna proizvodnja je podeļjena na deo proizvodnje koji se troši unutar domaćinstva (pitanje Q43. koje je i obeleženo kao HY170), na deo proizvodnje koji je prodat (pitanje Q45. koje je obeleženo kao PY050), te na deo proizvodnje koji je poklonjen (Q47. Obeleženo kao HY130)²⁰. Mogao bi da bude slučaj da se vrednost Q43 dodaje na Q45 ukoliko je vrednost Q45 veća od nule (ili neke druge definisane granice)²¹, što bi značilo da se kompletna potrošnja sopstvene proizvodnje tretira kao povlačenje i uključuje u dohodak. Takođe, mogao bi da bude slučaj i da se Q43 ne dodaje u Q45 ni u kakvom slučaju, tj. da se kompletna sopstvena potrošnja tretira kao HY170, iako deo dolazi iz povlačenja. Međutim, definitivni zaključak teško je doneti bez pristupa sirovim bazama podataka. Ipak, budući da pomenuta studija koju su sprovedi Goedemé i Zardo ne ukazuje na neregularnosti po tom pitanju u slučaju Bugarske, smatramo da je drugi navedeni scenario verovatniji. Sa druge strane, neke zemlje poput Slovenije u svojim upitnicima imaju zaseban odeljak za procenu dohotka iz poljoprivrede i zaseban odeljak za procenu HY170. Međutim, ni u ovom slučaju ne možemo sa apsolutnom sigurnošću da zaključimo da li se HY170 pretvara u povlačenje ukoliko se prijavi i novčani dohodak iz poljoprivrede, budući da u odeljku koje se tiče upravo novčanog dohotka iz poljoprivrede pitanje o povlačenju uopšte ne postoji. Upitnik kojim se služi Srbija u ovom smislu u potpunosti odgovara metodološkim smernicama – postoje zasebna pitanja za procenu povlačenja i HY170, što bi svakako moglo da obezbedi pravilno raspoređivanje ova dva izvora. Ipak, to može da ima i svoju negativnu stranu – produžava se trajanje intervjua i opterećenje ispitanika i otvara se mogućnost dvostrukog računanja, s obzirom da ispitanicima može biti teško da precizno razgraniče koji deo njihove potrošnje sopstvene proizvodnje se odnosi na povlačenja, a koji na HY170. Svakako je zanimljiva činjenica da je u Hrvatskoj korišćena slična forma upitnika kao i u Srbiji, a da je Hrvatska ipak iz nekog razloga uračunavala vrednost HY170 u dohodak.

Okvir 1: Klasifikacija poljoprivredne proizvodnje prema nameni u upitniku u Bugarskoj ²²		
Na koji iznos otprilike procenjujete		Godišnji iznos u BGN (Bugarski lev)
Q42. Vrednost poljoprivredne proizvodnje vašeg domaćinstva		
Q43. Vrednost poljoprivredne proizvodnje koja se potroši u vašem domaćinstvu		HY170
Q45. Vrednost poljoprivredne proizvodnje koju Vaše domaćinstvo proda		PY050
Q47. Vrednost poljoprivredne proizvodnje koju Vaše domaćinstvo pokloni drugima		HY130

19. Treba imati u vidu da je $PSP = HY170 + \text{povlačenja}$. Pri tome, povlačenja se uračunavaju u PY050, dok se HY170 ne uračunava.

20. Prema metodološkim smernicama HY130 (redovni novčani transferi među domaćinstvima) bi trebalo da se odnose samo na transfere u novcu.

21. To može biti razlog zbog koga pitanje Q44 ne postoji u upitniku. Moguće je da se Q44. kreira sabiranjem Q43. i Q45., ukoliko je Q45. veće od nule (ili neke druge granice).

22. EU-SILC 2019 upitnik za domaćinstvo u Bugarskoj

Međutim, **za potrebe dalje analize važnosti HY170 kao izvora dohotka, oslonićemo se na pretpostavku da sve zemlje primenjuju najbolju praksu**, tj. da se povlačenja i HY170 procenjuju i razdvajaju uz prihvatljiv nivo nesavršenosti. Osnov za ovakvu pretpostavku daje nam i pomenuta studija (Goedemé i Zardo, 2020), samim time što je od svih zemalja jedino Hrvatska označena kao zemlja koja nije klasifikovala HY170 u skladu sa metodološkim smernicama²³.

Sakupljanje podataka o HY170 (čak) nije ni obavezno za zemlje EU-SILC-a, niti je propisana obavezujuća metodologija za sakupljanje podataka i imputiranje vrednosti. Naime, sama zemlja (zavod za statistiku) donosi odluku da li će sakupljati podatke o HY170, oslanjajući se na prilično fleksibilne smernice iz metodologije²⁴ – **Vrednost hrane i pića uključuje se kada predstavlja značajnu komponentu dohotka na nacionalnom nivou ili sačinjava značajnu komponentu dohotka određenih grupa domaćinstava (...)** Važnost ove komponente treba proceniti empirijski, na objektivan način, koristeći se, na primer, nacionalnim računima ili rezultatima APD-a. Takođe, ni sama metodologija sakupljanja podataka nije strogo propisana – neke zemlje ove podatke sakupljaju kroz druge ankete (najčešće APD), pa ih potom imputiraju, dok se one koje to rade kroz SILC koriste upitnicima veoma različitih nivoa detaljnosti. Posledično, kako bi smanjile opterećenje ispitanika, neke zemlje, pogotovo one razvijenije, uopšte ne sakupljaju podatke o HY170, dok se neke oslanjaju na druge ankete. Ipak, dve trećine zemalja sakuplja podatke o HY170 kroz SILC (Tabela 11).

Tabela 11. Izvori podataka o HY170 u različitim zemljama

Izvor	Zemlja
Sakupljaju podatke o HY170 kroz SILC*	Bugarska, Češka, Nemačka, Estonija, Grčka, Španija, Francuska, Hrvatska, Italija, Kipar, Letonija**, Luksemburg, Mađarska, Poljska, Slovenija, Slovačka, Srbija
Sakupljaju podatke o HY170 kroz druge ankete	Belgija, Rumunija, Finska
Ne sakupljaju podatke o HY170	Danska, Malta, Holandija, Austrija, Island, Švedska, Velika Britanija ***

* Neke od ovih zemalja kroz SILC procenjuju samo utrošene količine, da bi potom u narednom koraku računale vrednost, uzimajući cene iz APD-a ili drugog relevantnog izvora

** Upitnik u Letoniji sadrži nekoliko veoma detaljnih pitanja o vrstama potrošnje sopstvene proizvodnje (krastavci (sveži), krastavci (kiseli), kupus (sveži), kupus (kiseo), (...), jaja, svinjetina...), međutim ispitanici bi trebalo da odgovore samo sa da ili ne (u slučaju da ih jesu ili nisu koristili). Prave vrednosti se potom imputiraju kroz APD.

*** Podaci o HY170 se u Velikoj Britaniji sakupljaju kroz APD, dok se u SILC-u isključuju

Izvori: Procena autora na osnovu analize nacionalnih EU-SILC upitnika, Nacionalnih izveštaja o kvalitetu (Evrostat), te T. Čomić (2018) i MetaSILC 2015 baze podataka

23. Iako analiza nije eksplicitno pokrila HY170, pokrila je PY050. Prema tome, greške u klasifikovanju povlačenja i HY170 bi svakako bile identifikovane.

24. Metodološke smernice i opis ciljnih varijabli EU- SILC, Operacija 2018.

Očekivano, uticaj uključivanja HY170 u URDD je relativno ograničen kada se posmatra na agregatnom nivou (nivou države). Jednu od prvih sveobuhvatnih analiza HY170 kao izvora dohotka sprovedi su Pats i Tit 2010. godine. **Njihov zaključak bio je da bi HY170 predstavljao mali i ne preterano važan deo URDD-a** (uticaj na ciljne varijable iznosi tek jedan procentni poen ili manje, u gotovo svim zemljama osim Rumunije), te su dali preporuku **da bi trebalo HY170 kao varijablu isključiti iz SILC-a**. Međutim, autori priznaju da potrošnja sopstvene proizvodnje može biti način da se siromaštvo umanjí, ali da je pitanje koliko je ona zaista značajna (osim u slučaju Rumunije). Autori su takođe naglasili da se različiti izvori i metode prikupljanja HY170 negativno odražavaju na međunarodnu uporedivost.

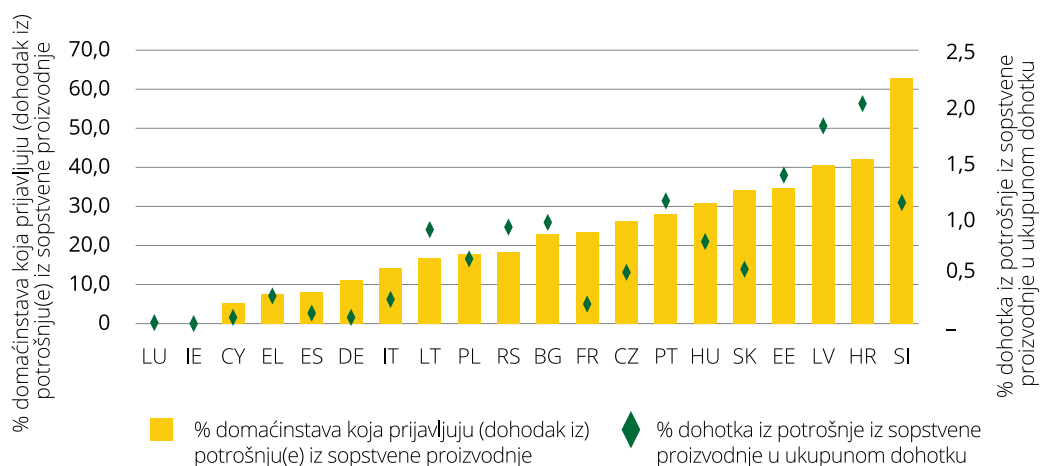
Međutim, autori te studije su došli do još jednog važnog zaključka – **više domaćinstava prijavljuje potrošnju sopstvene proizvodnje kada je upitnik u tom segmentu detaljniji** (ceteris paribus). Naime, promena koja se dogodila u Estoniji između 2006. i 2007. godine podrazumevala je prelazak sa jednog pitanja (jednostavna procena neto vrednosti) na detaljniji set pitanja. Rezultat je bio nagli rast udela stanovništva koje prijavljuje potrošnju sopstvene proizvodnje – u toku samo jedne godine ovaj udeo je porastao sa 11% na 52%. Štaviše, ovaj udeo bio je za 20 procentnih poena veći od onog koji je zabeležen u APD-u. Ovakav skok teško je pripisati bilo čemu drugom, osim pomenutoj promeni upitnika. Međutim, racio HY170 i URDD-a iznosio je svega 0,7% u SILC-u, dok je u APD-u iznosio 1%. Još jedan argument koji ide u prilog tvrdnji da izbor i dizajn upitnika imaju veliki uticaj na rezultate može se naći i u slučaju Srbije. Naime, u Srbiji je između 2013. i 2014. došlo do prelaska sa detaljnijeg upitnika na manje detaljan. Rezultat je bio smanjenje racija HY170 i URDD-a sa 2,9% u 2013. na 0,9% u 2014. što je promena koja se opet u najvećoj meri može pripisati promeni upitnika.

I nešto skorija studija je potvrdila da bi uključivanje HY170 u URDD imalo mali efekat na agregatnom (nacionalnom) nivou (Čomić, 2018). Slično kao i u prethodno navedenoj studiji, udeo HY170 u URDD (kada bi HY170 bio uključen) iznosio bi manje od 1% u slučaju tri četvrtine zemalja (najviše u Hrvatskoj – 2%) (Grafikon 11). Ipak, zanimljivo je da deo upitnika koji Hrvatska koristi za procenu HY170 uopšte nije detaljan – najpre se postavlja pitanje da li je domaćinstvo proizvelo (ili sakupilo) neka dobra za sopstvenu potrošnju, pa se zatim od ispitanika zahteva da proceni vrednost te potrošnje. Međutim, potrebno je imati u vidu dva faktora – u hrvatskom upitniku postavlja se pitanje o vrednosti HY170 (1) na mesečnom nivou (nasuprot godišnjoj proceni što je češći slučaj) i (2) od ispitanika se zahteva da saopšti tržišnu vrednost utrošenih dobara (umesto neto vrednosti).

Udeli domaćinstava koja su prijavila HY170 u ukupnoj populaciji uglavnom se značajno razlikuju među zemljama (Grafikon 11). Slovenija ima najveći udeo domaćinstava koja su prijavila HY170 – 63%, dok je u Estoniji, koja je analizirana u prethodno navedenoj studiji, taj udeo i dalje visok (35%). Zanimljivo je da od šest zemalja u kojima je ovaj udeo 30% ili više, tri imaju detaljne upitnike (Slovenija, Estonija i Letonija), dok tri imaju relativno kratke (Hrvatska, Slovačka i Mađarska). Međutim, uloga HY170 je za većinu domaćinstava koja ga prijavljuju zapravo marginalna – od svih domaćinstava koje ga prijavljuju, tek bi u slučaju svakog desetog on iznosio 5% ili više URDD-a. U slučaju Srbije i većine novih zemalja članica EU, HY170 bi činio oko 10% URDD-a onih domaćinstava koje HY170 prijavljuju, dok bi ovi udeli bili najveći u slučaju Hrvatske, Estonije i Letonije, gde dostižu do 20% (nije prikazano na grafikonu).

Grafikon 11. Udeo domaćinstava koje prijavljuju HY170 (leva skala) i udeo HY170 u URDD (desna skala)

Izvor: Čomić, 2018.

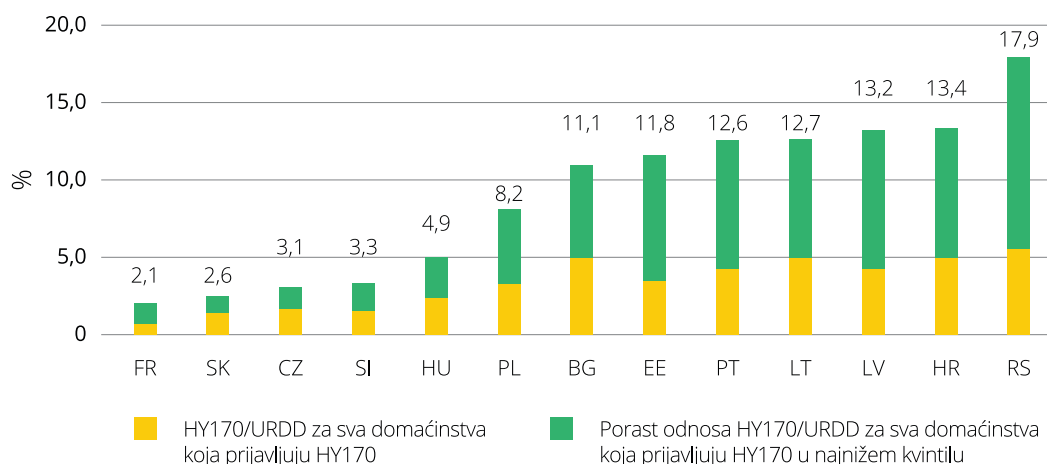
Uključivanje HY170 u obračun URDD-a ne bi bilo od prevelikog značaja čak ni za ranjivije podgrupe stanovništva. Naime, ukoliko bi bio uključen u obračun, HY170 bi činio tek 5,7%²⁵ URDD-a u slučaju Srbije, oko 5% u Litvaniji, Bugarskoj i Hrvatskoj i manje od toga u svim ostalim EU-SILK zemljama²⁶ (Čomić, 2018). Pomalo je iznenađujuće da se odnos između HY170 i URDD-a ne razlikuje previše u slučaju oblasti sa manjom i većom gustinom naseljenosti (sela i prigradska naselja sa jedne strane, i gradovi sa druge), iako se oblasti sa manjom gustinom naseljenosti češće smatraju ranjivim. U slučaju najsiromašnijeg kvintila²⁷, HY170 bi bio najznačajniji u Srbiji (17,9% URDD-a) i ostalim zemljama Istočne Evrope (nešto više od 10%), dok bi u slučaju Centralno-evropskih zemlja činio oko 3% u proseku.

25. Uzimaju se u obzir samo domaćinstva koja su prijavila da imaju sopstvenu potrošnju (HY170)

26. Uzete su u obzir samo zemlje koje sakupljaju podatke o HY170 kroz SILC (ne i zemlje koje te podatke sakupljaju iz drugih izvora)

27. Najsiromašnijih 20% stanovništva.

Grafikon 12. Udeo HY170 u URDD-u u domaćinstvima koja prijavljuju HY170 i njegov značaj za najsiromašniji kvintil

Izvor: Čomić, 2018.

Uključivanje HY170 u URDD ne bi imalo značajan efekat ni na kalkulacije raspodele dohotka (S80/S20 i Ćini koeficijent), ni na mere monetarnog siromaštva (stopa rizika od siromaštva)²⁸. Efekat na S80/S20 u vidu smanjenja od 6% bio bi najveći u slučaju Litvanije i Letonije, dok bi u Srbiji i Hrvatskoj smanjenje iznosilo 4,5%. U svim preostalim zemljama S80/S20 bi se smanjio za 3% ili manje. Umanjio bi se i Ćini koeficijent, ali bi umanjeno u najvećem broju slučajeva bilo gotovo zanemarljivo – manje od 0,8 Ćini poena u najboljem slučaju. Slično važi i za stopu rizika od siromaštva, budući da bi smanjenje iznosilo 2,3 procentna poena u najboljem slučaju (Litvanija). U studiji na koju se pozivamo nije testirana statistička značajnost promena koje bi uključivanje HY170 donelo, međutim, možemo sa velikom dozom sigurnosti zaključiti da većina promena zapravo ne bi bila statistički značajna. Primera radi, intervali poverenja za stopu rizika od siromaštva (Nacionalni izveštaji o kvalitetu)²⁹ su uglavnom široki najmanje dva procentna poena, i uglavnom su još širi u manje razvijenim zemljama gde je stopa rizika od siromaštva viša. To nas navodi na zaključak da značajna većina promena koje bi izazvalo uključivanje HY170 u URDD zapravo ne bi bila statistički značajna. Sa druge strane, rezultati studije (Čomić, 2018), potvrđuju da je raspodela HY170 nagnuta ka siromašnijem kvintilu, ali i da je HY170 prisutan i u ostalim kvintilima. To se može uočiti iz odnosa veličine promena koje bi nastale kod S80/S20 i Ćini koeficijenta. Naime, u slučaju S80/S20 koji meri raspodelu na njenim repovima (u ovom slučaju najsiromašniji i najbogatiji kvintil) smanjenje je značajnije nego u slučaju Ćini koeficijenta koji raspodelu dohotka meri na celoj populaciji.

Ključna poruka ovog poglavlja je da HY170 nije od velike važnosti kao izvor dohotka u slučaju većine zemalja i domaćinstava. Prema tome, može se zaključiti da bi korišćenje drugih (postojećih) izvora poput APD-a za imputiranje ovih vrednosti ili čak potpuno izbacivanje ove varijable iz posmatranja moglo biti opravdano, posebno u slučaju razvijenih zemalja (Tabela 11). Takođe, praksa oslanjanja na različite izvore³⁰ mogla bi učiniti ključne varijable (kao što je URDD) manje uporedivim kada bi HY170 bio uključen u njihov obračun. Međutim, HY170 može imati svrhu kao indikator razvoja, naročito u slučaju zemalja u razvoju Južne i Istočne Evrope koje imaju značajan udeo poljoprivrednog stanovništva.

28. Izvor za kalkulacije: Čomić 2018.

29. <https://ec.europa.eu/Evrostat/web/income-and-living-conditions/quality/eu-and-national-quality-reports> and <https://circabc.europa.eu/>

30. U SILK-u se od ispitanika zahteva da se priseti potrošnje u prethodnih 12 meseci, dok se APD oslanja na podatke iz dnevnika koje ispitanici vode tokom perioda od dve nedelje. Štaviše, koncepti ove dve metodologije se razlikuju kad je u pitanju obračun – APD u obračun uključuje dobra onog trenutka kada su ona potrošena, dok ih SILK uključuje u trenutku kada su proizvedena.

METODI SAKUPLJANJA PODATAKA O DOHOTKU IZ SAMOZAPOSLTENOSTI (FOKUS NA POLJOPRIVREDI)

IZVORI PODATAKA ZA DOHODAK IZ SAMOZAPOSLTENOSTI (PY050)

Podaci za potrebe SILC-a se najvećim delom sakupljaju kroz kombinaciju ankete i registara (administrativnih izvora), pa ni podaci o dohotku iz samozaposlenosti nisu izuzetak. Kao što je napomenuto ranije, novčani dohodak iz poljoprivrede (NDP) meri se kroz dohodak od samozaposlenosti (PY050), ali je najčešće kroz poseban set pitanja prilagođeno da se u obzir uzmu njegove specifičnosti. PSP se smatra se povlačenjem i uključuje u PY050 samo u onom delu u kome dolazi iz komercijalnih aktivnosti – iz proizvodnje namenjene prodaji. Pri obračunu PY050 uzimaju se u obzir celokupni poslovni prihodi³¹ i poslovni rashodi³² (Metodološke smernice, 2018). Važno je istaći da se u obračun PY050 uključuju i subvencije koje često poljoprivrednicima čine značajan izvor prihoda. Budući da metodološki okvir SILC-a koncept samozaposlenosti definiše na ovakav način³³, omogućen je izbor između različitih pristupa pri merenju ove vrste dohotka (Eurostat, 2007):

- “Preduzetnički dohodak” koji odgovara konceptu dobitka i gubitka koji se uobičajeno koriste u računovodstvu;
- Neto operativni dobitak/gubitak koji se iskazuje u godišnjim poreskim prijavama;

Postavivši definiciju na ovakav način na samom početku, **metodološki okvir SILC-a je otvorio mogućnost i dozvolio upotrebu registara** kao primarnih ili sekundarnih izvora informacija o PY050 kada za to postoji prostor.

Pozitivne strane korišćenja registara pri proceni dohotka su brojne. Prvo, korišćenje registara smanjuje broj grešaka i prisustvo pristrasnosti (Jäntti and Törmälehto 2013). Drugo, registri predstavljaju zgodan alat za sprovođenje kontrole kvaliteta, imputiranje vrednosti i korekcije grešaka koje nastanu prilikom anketiranja. Treće, prikupljanje podataka putem registara omogućava da se informacije prikupljaju za različite komponente dohotka odvojeno, a problem potcenjivanja ili precenjivanja svodi se na greške u administrativnim podacima i problemima koji se odnose na merenje dohotka iz sive/crne ekonomije (informacije o neoporezivim vrstama prihoda se obično sakupljaju putem anketa) (Goedemé, Zardo, 2018). Četvrto, dok ispitanicima možda ne predstavlja problem da se prisete koliko dohotka su zaradili ukupno, za njih može biti teško da se prisete koji delovi (iznosi) dohotka potiču iz pojedinačnih različitih izvora. Ovo često ima za posledicu da se male vrednosti malih dohodaka prevede (i ne prijave) (Goedemé, Zardo, 2018). Registri se mogu pokazati korisnim upravo za sakupljanje informacija o ovoj vrsti dohodaka. Peto, upotrebom registara može se smanjiti broj pitanja i skratiti upitnik, što dalje utiče na smanjenje troškova prikupljanja podataka i smanjenje opterećenja ispitanika.

31. *Uključuje ne samo vrednost prodatih proizvoda, već i dohodak od posedovanja finansijske i ostale aktive, kao i vrednost robe i usluga koje je preduzetnik pribavio za potrebe poslovanja, ali koje su iskorišćene unutar njegovog domaćinstva.*

32. *Uključuje međufaznu potrošnju, zarade zaposlenih, sve poreze na proizvodnju i plaćene carine, plaćenu kamatu, rentu na zemlju i ostalu iznajmljenu neproizvodnu imovinu, kao i amortizaciju.*

33. *Koncept je univerzalan za sve vrste samozaposlenosti u SILC-u – kako poljoprivredne, tako i nepoljoprivredne.*

Sa druge strane, najveće prepreke rasprostranjenijoj upotrebi registara svode se na zakonske barijere, spremnost i prilagođenost institucija koje treba da dostave podatke, te blagovremenost podataka (Jäntti, Törmälehto, 2018). Takođe, na registre je moguće oslanjati se samo u zemljama sa manjim stopama neformalne ekonomije. Takođe, uvek postoji mogućnost da način na koji je definisana određena varijabla za potrebe registara, ne odgovara u celosti potrebama SILC-a, te da je neophodno vršiti određena prilagođavanja, što ponovo otvara prostor za greške u razumevanju i kalibraciji. Isto tako, osim definicija, kvalitet podataka koje registri pružaju može varirati od zemlje do zemlje, što može ugroziti uporedivost među zemljama.

Uopšte uzev, može se zaključiti da **metodološki okvir SILC-a ohrabruje zemlje da koriste registre**, ali da ipak šira upotreba uglavnom ostaje ograničena na zemlje u kojima je taj sistem tradicionalno razvijen³⁴ (Eurostat 2006 i Jäntti, Törmälehto, 2018). Takođe, u ovim zemljama prihod od neformalnih aktivnosti je verovatno manje prisutan, što čini korišćenje registara relativno preciznim. Prema Jantti i Tormalehto-u, neke od ovih zemalja sve više proizvode pokazatelje nejednakosti i siromaštva oslanjajući se isključivo na registre.

Ipak, većina zemalja EU-SILC-a se još uvek ne oslanja na registre za prikupljanje podataka o PY050 (Tabela 12). Čini se da su ankete i dalje primaran izvor podataka o PY050, budući da se nešto više od polovine zemalja oslanja isključivo na njih. Sa druge strane, oslanjanje isključivo na registre koncentrisano je među pet razvijenih zemalja koje tradicionalno imaju ovaj sistem razvijen. Takođe, pet zemalja kombinuje ova dva metoda (kombinovani pristup). Ipak, ne možemo sa sigurnošću utvrditi da li neka od zemalja iz tabele koja primenjuje kombinovani pristup koristi registre za procenu neke komponente dohotka iz poljoprivredne samozaposlenosti (i na koji način) ili ne. Takođe, neke zemlje poput Bugarske, koriste registre za potrebe imputiranja vrednosti koje nedostaju (ukoliko su vrednosti dostupne), ili za logičku proveru ekstremnih vrednosti (Nacionalni izveštaj o kvalitetu za Bugarsku, 2018.), ali ih i dalje ne koriste za prikupljanje podataka.

34. Danska, Finska, Island, Holandija, Norveška, Švedska, Slovenija

Tabela 12: Primarni izvori podataka o dohotku iz samozaposlenosti³⁵

Zemlja	Metod prikupljanja podataka o PY050	Zemlja	Metod prikupljanja podataka o PY050
Belgija	Anketa	Luksemburg	Anketa
Bugarska	Anketa	Mađarska	Anketa
Češka	Anketa	Malta	Kombinovani pristup
Danska	Registri	Holandija	Registri
Nemačka	Anketa	Austrija	Anketa
Estonija	Kombinovani pristup	Poljska	Anketa
Grčka	Anketa	Portugal	Ostalo
Španija	Registri	Slovenija	Kombinovani pristup
Francuska	Ostalo	Slovačka	Anketa
Hrvatska	Anketa	Finska	Registri
Italija	Kombinovani pristup	Švedska	Registri
Republika Kipar	Anketa	Velika Britanija	Anketa
Letonija	Kombinovani pristup	Republika Srbija	Anketa

Legenda: Zeleno – U zemlji se koriste isključivo registri, Narandžasto – U zemlji se koristi kombinacija registara i anketa, Žuto – U zemlji se koristi isključivo anketa

Za prikupljanje podataka o poljoprivredi još uvek postoje brojne prepreke. Naime, pouzdani administrativni podaci o poljoprivrednim proizvođačima koji nisu pravna lica teško se mogu pronaći, pogotovo u zemljama Jugoistočne Evrope. Čak i u slučaju dve razvijene zemlje, Slovenije i Luksemburga, pouzdani podaci o poljoprivredi u registrima praktično ne postoje. U slučaju Slovenije jedan od autora (R.T. Inglič, 2013) navodi da pouzdani administrativni podaci za dohodak od poljoprivrede ne postoje, kao i da su podaci o plaćenom porezu u poljoprivredi nedovoljna indikacija, budući da se porez u poljoprivredi u Sloveniji plaća prema površini zemljišta – na kojem može da se odvija proizvodnja koja donosi različite nivoe dohotka. U Luksemburgu administrativni podaci o poljoprivredi slabo oslikavaju realne dohotke (Liégeois, Berger, Islam, Wagener, 2013).

Ipak, podaci o uplaćenim doprinosima za socijalno osiguranje i isplaćene subvencije bi trebalo da mogu da predstavljaju izuzetak od pravila. Praćenje plaćanja doprinosa za socijalno za poljoprivrednike koji ih uplaćuju ne bi trebalo da predstavlja izazov u većini zemalja. Takođe, trebalo bi da je moguće kroz registre nadležnih ministarstava identifikovati koja domaćinstva primaju poljoprivredne subvencije i koliki su iznosi u pitanju. Neke zemlje upravo i primenjuju taj pristup, pogotovo Irska koja predstavlja primer dobre prakse³⁶. Međutim, potencijalnu prepreku ovakvom pristupu predstavlja činjenica da ispitanik ima pravo da statistici ne odobri pristup administrativnim podacima koji se tiču njega (i njegovog domaćinstva) ili da ne otkrije broj pod kojim se vodi u određenom registru.

35. Prema Zardo Trindade, L. i Goedemé, T. (2018) Net-SILC3 main findings and recommendations on the comparability of EU-SILC income variables.

36. Za više o Irskoj pogledati naredno poglavlje – Dizajn upitnika

DIZAJN UPITNIKA

U ovom poglavlju analiziramo različito oblikovane upitnike u delovima koji se tiču dohotka od poljoprivrede sa osvrtom na obe varijable – PY050 i HY170. Budući da je upotreba registara u poljoprivredi i dalje ograničena, dizajn upitnika i dalje igra najveću ulogu u donošenju preciznih procena poljoprivrednog dohotka. Analizu upitnika u ovom poglavlju ograničavamo na one zemlje koje na neki način imaju sličnu poljoprivredu kao Srbija. Od interesa nam je koliko su upitnici detaljni – u nekim zemljama se postavlja pitanje samo o dobitku/gubitku, dok se u nekim zemljama procena radi dosta detaljnije. Takođe, od važnosti nam je da li se postavljaju pitanja o količinama ili o vrednostima (u novcu), pa zatim, ako se postavlja pitanje o vrednostima, da li su ispitaniku ponuđeni opsezi ukoliko ne može da se seti tačnih iznosa. Isto tako nas zanima i da li postoji zasebno pitanje kojim se procenjuju poljoprivredne subvencije. Drugim rečima, analiziramo koliko važnosti (i prostora) poljoprivredi u svojim SILC upitnicima pridaju zemlje koje su u tom smislu slične Srbiji.

Kao što je i očekivano, posmatrani upitnici se razlikuju u većini razmatranih aspekata. Dobru ilustraciju koliko se pristupi zemalja mogu razlikovati sa jedne strane predstavljaju primeri Grčke i Portugalije koje nemaju nijedno pitanje posebno posvećeno proceni poljoprivrednog dohotka i, sa druge strane, primer Irske u kojoj se za tu svrhu koristi veliki broj pitanja (Tabela 13). Sve u svemu, **gotovo sve zemlje koje analiziramo prepoznaju poljoprivredu kao specifičan modalitet samozaposlenosti čijoj proceni treba posvetiti zasebnu pažnju, ali ipak to najčešće čine ne zalazeći u previše detalja:**

- **Upitnik koji koristi Srbija se može svrstati među (naj)manje detaljne.** U njemu se dohodak procenjuje na osnovu pitanja kojim se od ispitanika zahteva da direktno proceni njegovu neto vrednost. Upitnik ima odvojena pitanja koja tretiraju povlačenja i HY170. Od 2019. pitanja o poljoprivredi su iz upitnika za lice prebačeni u upitnik za domaćinstvo, a za procenu dohotka se nude i opsezi.
- **Grčka i Portugalija nemaju nijedno pitanje posebno namenjeno proceni dohotka iz poljoprivrede** – i poljoprivredu posmatraju kao bilo koji drugi oblik samozaposlenosti.
- **U Hrvatskoj se pitanje o dohotku postavlja direktno kao procena neto vrednosti, ali se dosta pažnje posvećuje plaćenim porezima i doprinosima za socijalno i zdravstveno osiguranje.** Slično kao i u Srbiji, pitanja o povlačenjima i HY170 su razdvojena.
- **U Sloveniji se takođe postavlja pitanje direktno o neto vrednosti, ali se nude i opsezi za procenu.** Pored toga, postavlja se i **pitanje o površini poljoprivrednog zemljišta.** Donekle je čudno što se poljoprivredna proizvodnja koja je namenjena prodaji procenjuje kroz četiri pitanja, dok se za procenu manje značajnog HY170 koristi čak 12 pitanja.
- **U Rumuniji se takođe postavlja pitanje o neto vrednosti, ali se od ispitanika zahteva da navede izvor** – dohodak ostvaren kroz poslovanje poljoprivrednog preduzeća (pod pretpostavkom da ga ispitanik poseduje) ili zadruga/udruženja, zatim dohodak od prodaje poljoprivrednih proizvoda (biljnih i životinjskih), zatim dohodak ostvaren radom na poljoprivrednom gazdinstvu drugog domaćinstva (nadbica). Takođe, od ispitanika se zahteva da ove vrednosti navede za svaki mesec posebno – od januara do decembra, što drastično povećava opterećenje za ispitanika i verovatno otvara prostor za greške.

- **U bugarskom upitniku se izvori prihoda razdvajaju na biljnu i životinjsku proizvodnju. Zatim se navedene vrednosti dele na deo proizvodnje koji je prodat, deo proizvodnje koji je iskorišćen u domaćinstvu i deo koji je poklonjen.** Međutim, **troškovi se ne razdvajaju po kategorijama**, već se postavlja pitanje o ukupnim, ali se takođe ispitanicima nude primeri šta troškovi obuhvataju³⁷. Postavlja se i pitanje o površini zemljišta koje se obrađuje.

- **Upitnik koji se koristi u Mađarskoj je sličan onome koji se koristi u Bugarskoj**, ali mu ipak nedostaju primeri šta se smatra troškom u poljoprivredi i pitanje o površini poljoprivrednog zemljišta.

- **Koncept upitnika koji se koristi u Poljskoj teško je razumeti** iz samog upitnika i iz izvora koji su bili dostupni autorima ove analize. Za više informacija pogledati tabelu 13.

- **U Irskoj se koristi najdetaljniji i najsveobuhvatniji upitnik za procenu dohotka od poljoprivrede.** Poljoprivredna proizvodnja je podeljena na veliki broj veoma detaljnih kategorija. Na primer, kod stočarstva se ne postavljaju samo pitanja koja vrsta životinje je u pitanju (na primer koza, krava, svinja...), već se postavlja i pitanje o kojoj konkretno pasmini je reč, a ponekad i o starosti životinja. Proizvodnji mleka je, na primer, posvećeno osam pitanja, uključujući i pitanje o prosečnoj proizvodnji po kravi. Biljna proizvodnja se najčešće procenjuje kroz pitanje o površini pod određenom vrstom sadnice. Stočarska proizvodnja, uključujući i proizvode životinjskog porekla, procenjuje se kroz broj grla, ali se proizvodnja mleka procenjuje zasebno. Budući da ne postavlja pitanja o vrednosti, Zavod za statistiku Irske se služi *koeficijentima za računanje dohotka* koje dostavlja Ministarstvo poljoprivrede (Zavod za statistiku Irske, 2019.). Takav pristup obezbeđuje da se potencijalne greške i pristrasnosti gotovo potpuno uklone, ali se svakako povećava opterećenje ispitanika.

Iako je jedna od smernica Eurostata da je ispitanicima potrebno ponuditi opsege za slučaj da nisu sigurni koju vrednost da navedu (Metodološke smernice, 2018), samo tri od posmatranih deset³⁸ zemalja u svojim upitnicima ih imaju. Pitanja o subvencijama su češća (postoje u polovini posmatranih slučajeva), a najdetaljnija su u Irskoj. Kada je pitanju glavni input u poljoprivredi, zemlja, samo upitnici četiri zemalja o njoj sadrže posebna pitanja. Dok se u Sloveniji radi samo o pitanju o ukupnoj površini, u Poljskoj se postavljaju pitanja o ukupnom, obradivom i poreskom ekvivalentu poljoprivrednog zemljišta, a u Bugarskoj o posedovanom zemljištu, zemljištu uzetom u zakup i zemljištu datom u zakup. Detaljne liste poljoprivrednih proizvoda postoje u upitnicima u Poljskoj, i pogotovo, u Irskoj.

Slično kao i kod dela upitnika o dohotku, i pitanja o HY170 se razlikuju među zemljama, dok su primetna i određena odstupanja u odnosu na metodološke smernice (Tabela 14). Bugarska i Mađarska služe se najjednostavnijim pristupom – postavljaju pitanje samo o neto vrednosti utrošenih proizvoda. Irska koja ima najdetaljniji upitnik za komercijalni deo poljoprivredne proizvodnje HY170 procenjuje kroz jedno pitanje koje kao ima modalitete u vidu "da" i "ne" – "Da li se neki od poljoprivrednih proizvoda koje domaćinstvo proizvodi troši u domaćinstvu?". Slovenija, i pogotovo Poljska, koriste dosta detaljnije upitnike. U slučaju Portugalije, Bugarske, Hrvatske i Mađarske pitanje o HY170 postavlja se kao pitanje o tržišnoj vrednosti, a ostaje nejasno da li se, i na koji način, u obzir uzimaju troškovi – što može biti u suprotnosti sa metodološkim smernicama koje navode da se HY170 procenjuje u neto iznosu.

37. Anketa može pročitati sledeće primere direktno iz upitnika: (uzeti u obzir) ukupne troškove setve, semena, sadnica, đubriva, herbicida, prevoza, kupovine životinja, hrane za životinje, veterinarskih usluga, zakupnine zemljišta, isplate radnika itd.

38. Irsku ne ubrajamo ovde, budući da je tip upitnika koji se koristi takav da opsezi nisu potrebni

Tabela 13: Pregled upitnika za procenu dohotka od poljoprivrede

Zemlja	Pitanja specifična za pp.	Upitnik za lice ili za domaćinstvo	Tip	Prihodi razdvojeni po komponen- tama	Troškovi razdvojeni po komponen- tama	Opsezi	Pitanje o subvencijama	Pitanje o pp. zemljištu	Liste pp. proizvoda	Ostalo
Srbija 2019	Da	Domaćinstvo	Jednostavna procena vred- nosti – neto dohodak	Ne	Ne	Da	Ne	Ne	Ne	U 2019. su pitanja o poljoprivredi prebačena u upitnik o domaćinstvu. Uvedeni su opsezi. Pos- toje odvojena pitanja za povlačenja I HY170.
Srbija (2014-2018)	Da	Lice	Jednostavna procena vred- nosti – neto dohodak	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Postoje odvo- jena pitanja za povlačenja I HY170.
Srbija 2013	Da	Domaćinstvo	Jednostav- na procena vrednosti – neto dohodak. Dohodak od stočarstva i dohodak od biljne proiz- vodnje razd- vojeni	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Liste poljo- privrednih proizvoda pos- toje samo za HY170

Tabela 13: Pregled upitnika za procenu dohotka od poljoprivrede

Zemlja	Pitanja specifična za pp.	Upitnik za lice ili za domaćinstvo	Tip	Prihodi razdvojeni po komponentama	Troškovi razdvojeni po komponentama	Opsezi	Pitanje o subvencijama	Pitanje o pp. zemljištu	Liste pp. proizvoda	Ostalo
Rumunija	Da	Lice	Nešto detaljnija procena neto vrednosti. Postavljaju se pitanja za svaki od 12 meseci odvojeno	Ne	Ne	Da	Da	Ne	Ne	Postavlja se pitanje o 3 vrste dohotka od poljoprivrede: 1.Ostvaren kroz poslovanje poljoprivrednog preduzeća 2.Od prodaje pp. proizvoda 3.Od rada
Bugarska	Da	Lice i domaćinstvo	Malo detaljnija procena	Procena prihoda: biljna proizvodnja i stočarstvo razdvojeni. U proceni stočarstva nešto detaljnije	Procena troška za ukupnu proizvodnju. U upitniku dati primeri šta se smatra troškom	Ne	Da	Da – koliko zemlje posedujete, zakupljujete i izdajete	Ne	Poljoprivredna proizvodnja je razdvojena na proizvodnju: 1) Namenjenu tržištu 2) Potrošenu u domaćinstvu 3) Poklonjena

Tabela 13: Pregled upitnika za procenu dohotka od poljoprivrede

Zemlja	Pitanja specifična za pp.	Upitnik za lice ili za domaćinstvo	Tip	Prihodi razdvojeni po komponen- tama	Troškovi razdvojeni po komponen- tama	Opsezi	Pitanje o subvencijama	Pitanje o pp. zemljištu	Liste pp. proizvoda	Ostalo
Grčka	Ne	Lice	Jednostavna procena vred- nosti – neto dohodak	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	-
Mađarska	Da	Domaćinstvo	Malo detaljnija procena	Procena prihoda: biljna proizvodnja i stočarstvo razdvoje- ni. Pružene usluge u poljoprivredi (najverovatnije rad) ponuđene kao izvor do- hotka	Jednostavna procena ukup- nih troškova	Ne	Da	Ne	Ne	-
Poljska	Da	Domaćinstvo	Ispitanicima se nudi da iz liste poljoprivred- nih aktivnosti samo izaberu one u kojima su ostvarivali prihod – ali se ne postav- lja pitanje o vrednosti, već se odgovara samo sa Da/ Ne. Kako se zapravo računa vred- nost, ostaje nepoznato	Postavlja se samo pitanje da li je ispitanik putem neke od nabrojanih aktivnosti ost- varivao prihod ili nije – na pitanje je mo- guće odgovo- riti samo sa Da i Ne.	Ne	Ne	Da	Da, ukup- na površina, obrađiva površina i površina za oporezivanje (poreski ekviv- alent)	Da	-

Tabela 13: Pregled upitnika za procenu dohotka od poljoprivrede

Zemlja	Pitanja specifična za pp.	Upitnik za lice ili za domaćinstvo	Tip	Prihodi razdvojeni po komponen- tama	Troškovi razdvojeni po komponen- tama	Opsezi	Pitanje o subvencijama	Pitanje o pp. zemljištu	Liste pp. proizvoda	Ostalo
Slovenija	Da	Lice i domaćinstvo	Jednostavna procena vred- nosti – neto dohodak, ali su ponuđeni opsezi	Ne	Ne	Da	Ne	Da – samo ukupna površina	Ne za do- hodak, ali za HY170 da	-
Hrvatska	Da	Lice i domaćinstvo	Jednostavna procena vred- nosti – neto dohodak	Ne	Veoma detalj- no o plaćenim porezima i doprinosima za socijalno	Ne	Ne	Ne	Ne	Odvojena pitanja za povlačenja i HY170
Portugalija	Ne	Lice i domaćinstvo	Jednostavna procena vred- nosti – neto dohodak	Ne (procena prihoda postoji za samozapos- lenost uopšte- no, ali nije prilagođena poljoprivredi)	Ne (procena troškova pos- toji za samo- zaposlenost uopšteno, ali nije prilagođe- na poljoprivre- di)	Ne	Ne	Ne	Ne	-
Irska	Da	Lice i domaćinstvo	Dohodak iz poljoprivrede se procenjuje na osnovu veoma detaljnog upitnika koji pokriva mnoštvo poljoprivrednih proizvoda. Dohodak iz biljne proizvodnje se procenjuje na osnovu informacija o tome koja je površina pod određenim tipom zasada. Dohodak iz stočarstva (uključujući i proizvode životinjskog porekla) se procenjuje na osnovu informacije o broju grla. Mleko je izuzetak, pa se procenjuje posebno.			Ne	Da – veoma detaljno	Da – veoma detaljno	Da – veoma detaljno	

Tabela 14: Pregled upitnika za HY170

Zemlja	Izvor	Tip	Opsezi	Komentar
Srbija	SILK	Jednostavna procena vrednosti – postavlja se pitanje o tržišnoj vrednosti utrošenih dobara	Ne	Od 2019. integrisan u deo upitnika kojim se procenjuje dohodak iz poljoprivrede. Troškovi se ne uzimaju u obzir
Rumunija	APD	-	-	-
Bugarska	SILK	Jednostavna procena vrednosti – postavlja se pitanje samo o vrednosti. Pretpostavlja se da se troškovi računaju i oduzimaju kao deo ukupnih troškova	Ne	Integrisan u deo upitnika kojim se procenjuje dohodak iz poljoprivrede
Grčka	SILK	Jednostavna procena neto vrednosti		-
Mađarska	SILK	Jednostavna procena vrednosti – postavlja se pitanje samo o vrednosti. Pretpostavlja se da se troškovi računaju i oduzimaju kao deo ukupnih troškova	Ne	Integrisan u deo upitnika kojim se procenjuje dohodak iz poljoprivrede
Poljska	SILK	Procena vrednosti, ali kroz listu više različitih proizvoda. Postavlja se pitanje samo o vrednosti. Pretpostavlja se da se troškovi računaju i oduzimaju kao deo ukupnih troškova	Ne	Na listi uobičajenih poljoprivrednih proizvoda (mleko, jaja, voće, povrće ...) ispitanici procenjuju koji deo njihove potrošnje dolazi iz njihove sopstvene proizvodnje na skali od 1 (u potpunosti) do 4 (ne uopšte).
Slovenija	SILK	Detaljnija lista, ali se samo postavlja Da/Ne pitanja	Ne	Ostaje nejasno kako se vrednosti računaju
Hrvatska	SILK	Jednostavna procena vrednosti – tržišna vrednost na mesečnom nivou	Ne	Pitanja o potrošnji sopstvene proizvodnje za komercijalna i nekomercijalna gazdinstva su razdvojena
Portugalija	SILK	Jednostavna procena vrednosti – tržišna vrednost na mesečnom nivou	Ne	Troškovi se ne uzimaju u obzir
Irska	SILK	Postavlja se samo pitanje da li su neki od proizvoda korišćeni u domaćinstvu (Da/Ne)	Ne	Ostaje nejasno da li se i na koji način računa vrednost

OBRADA PODATAKA

Vrednosti dohotka se po prirodi stvari mogu veoma razlikovati među različitim domaćinstvima u većini zemalja sveta. Ipak, većina ovih vrednosti (dohodaka) sledi nešto što bi se moglo nazvati "očekivana raspodela" – postoje domaćinstva sa niskim dohodcima koja su relativno siromašna i ona bogata koja imaju visoke dohotke. Većina ostalih domaćinstava nalazi se između ove dve grupe, manje ili više raspršeni oko medijane. Pa ipak, u ovom delu analize, nas najviše interesuju oni **"specijalni slučajevi" koji se nalaze na repovima raspodele. To su nulte, negativne i ekstremne (izuzetno visoke ili izuzetno niske) vrednosti dohotka.** Prisustvo ovih vrednosti u uzorku može imati nepoželjan efekat na rezultate – i konceptualne (kako tumačiti uticaj negativnog dohotka na blagostanje) i statističke (povećavaju varijansu parametara ankete). Iz ovih razloga su **zemlje EU-SILC-a uvele različite procedure** koje ćemo u ovom poglavlju razmatrati, **a koje imaju za cilj da reše ove probleme.** Međutim, i u ovom slučaju suočavamo se sa nedostatkom novijih informacija³⁹, te nismo u mogućnosti da donesemo konkretne preporuke.

Pre svega, ove procedure se razlikuju među zemljama. Kao što navodi Tormälehto (za negativne vrednosti dohotka od samozaposlenosti): "različite procedure u obradi i merenju negativnih vrednosti dohotka iz samozaposlenosti mogu negativno da utiču na uporedivost" (Törmälehto 2019). Takođe, i nešto ranije studije (Eurostat, 2010) ukazuju na činjenicu da neke zemlje dozvoljavaju nulte i negativne vrednosti, dok neke ne. Prema tome, teško da po tom pitanju možemo dati bilo koju drugu preporuku, osim da je to **pitanje potrebno rešiti kroz direktnu saradnju sa Eurostatom.** Sa druge strane, kada su u pitanju ekstremne vrednosti postoje i nešto svežije informacije⁴⁰. Većina zemalja obrađuje negativne vrednosti kako bi podigla kvalitet podataka u uzorku – neke zemlje vrše proveru ispravnosti (tačnosti), neke zemlje uvode maksimalne vrednosti (na koju svode ekstremne), neke prilagođavaju pondera ili inputiraju drugu vrednost. Takođe, postoje i zemlje koje ne vrše ni provere ni korekcije (Goedemé, Zardo, 2020). Generalno, ovi kriterijumi i procedure često su prilagođeni specifičnosti zemlje – zavise od dostupnosti podataka o dohotku iz drugih izvora, kao i kapaciteta konkretnog zavoda za statistiku.

NEGATIVNE I NULTE VREDNOSTI DOHOTKA

Jedan od glavnih ciljeva URDD-a kao pokazatelja je da služi kao mera (ekonomskog blagostanja), te se postavlja pitanje da li i kako treba tretirati njegove negativne vrednosti. Često se može čuti tvrdnja da negativne i nulte vrednosti raspoloživog dohotka nisu korisne kao mera blagostanja ili životnog standarda (Eurostat, 2010). Takođe, proces ekvivalizovanja dohotka kojim se vrednost dohotka preračunava kako bi se ekonomija obima uzela u obzir nema previše smisla kada se primenjuje na negativne vrednosti (isto). Nejasne smernice (ili njihov nedostatak) dovele su do situacije u kojoj neke zemlje dozvoljavaju negativne vrednosti, neke ih svode na nulu, dok neke ne dozvoljavaju ni nulte vrednosti (Tabela 15). Jasno je da ovo negativno utiče na uporedivost podataka među zemljama (Törmälehto 2019, Eurostat 2010). Imajući navedeno u vidu, ovi problemi bi trebalo da se rešavaju kroz

³⁹ Informacije o procedurama za obradu podataka u EU-SILC-u su generalno retke. Izveštaji o kvalitetu koje zemlje prilažu uz anketu svake godine najčešće ne sadrže informacije o procedurama o obradi nultih, negativnih i ekstremnih vrednosti. Zvanične informacije koje se mogu naći u radnim dokumentima Eurostata često mogu biti zastarele, a informacije iz nešto novijih dokumenata često su nekompletne ili ne pokrivaju sva pitanja.

⁴⁰ Pogledati: Goedemé, Zardo (2020)

konsultacije sa Eurostat-om, i to najverovatnije i na nivou pojedinačnih zemalja i u celom sistemu EU-SILC-a.

Na ovom mestu ilustrujemo koliko se procedure u obradi nultih i negativnih vrednosti mogu razlikovati među zemljama⁴¹:

- **Skoro dve trećine zemalja dozvoljava negativne vrednosti URDD-a u svojim uzorcima.** Negativne vrednosti URDD-a zastupljene su u 16 od 26 zemalja obuhvaćenih u istraživanju Eurostat-a iz 2010. godine⁴². Ipak, udeo domaćinstava sa negativnim URDD-om je uglavnom mali – najviše ih je u Nemačkoj (0,7% domaćinstava), dok je prosek oko 0,3%.

- **Kada se uzmu u obzir nulte vrednosti, ova učešća su nešto veća.** Nešto više od tri četvrtine (20/26) zemalja dozvoljava nulte vrednosti u svojim uzorcima. Ipak, i u ovom slučaju su udeli ovih domaćinstava mali (u Tabeli 15 su ove vrednosti date zajedno – domaćinstva sa nultim ili negativnim dohotkom). Najveći udeo ima Italija (1%), dok je prosek oko 0,5%. Može se zaključiti da su zemlje u kojima se ne dozvoljavaju negativne, a dopuštaju nulte ili negativne vrednosti, upravo one zemlje koje negativne vrednosti svode na nulte – kao na primer Finska, Island i Irska.

- **Polovina zemalja dozvoljava negativne vrednosti dohotka iz samozaposlenosti (PY050).** Ipak, u nekim zemljama je moguće primetiti zanimljive obrasce. Na primer, Austrija, Mađarska i Luksemburg dozvoljavaju negativne vrednosti za dohodak iz samozaposlenosti, ali ne dozvoljavaju negativan URDD. Naravno, moguće je da negativan dohodak iz samozaposlenosti bude pokriven iz drugih izvora, ali je to malo verovatno baš u svim slučajevima. Verovatnije je da ove zemlje "čuvaju informaciju" o negativnom dohotku iz samozaposlenosti kroz varijablu PY050, ali da je pri računanju URDD-a svode na nulu (ili negativan URDD svode na nulu). Kada je u pitanju dohodak od poljoprivrede, ne postoje naznake da se on u bilo kojoj zemlji obrađuje drugačije od bilo kog drugog dohotka iz samozaposlenosti.

EKSTREMNE VREDNOSTI DOHOTKA

Prisustvo ekstremnih vrednosti ima značajan uticaj na Ćini koeficijent i S80/S20.

Iako ove vrednosti nemaju uticaj na stopu rizika od siromaštva, mogu imati veliki uticaj na mere nejednakosti (Ćini koeficijent i S80/S20). Takođe, prisustvo ekstremnih vrednosti u uzorku narušava pretpostavke o normalnoj raspodeli i značajno povećava varijansu (i standardne greške) izračunatih parametara, te negativno utiče na njihovu uporedivost i tokom vremena i među različitim zemljama.

Većina zemalja EU-SILC-a ima usvojenu određenu procedure za tretiranje ekstremnih i neuobičajenih vrednosti dohotka. Prema izveštaju (Goedemé, Zardo, 2020) oko 70% zemalja sprovodi određenu vrstu testa ili procedure koja se tiče ekstremnih vrednosti. Te procedure najčešće podrazumevaju kombinacije statističkih metoda za detektovanje ovih vrednosti, a potom i određenu vrstu provere tačnosti podataka. Uočene ekstremne vrednosti u uzorku se najčešće porede sa podacima iz drugih izvora – drugih anketa, administrativnih izvora, ili kao u slučaju Italije, sa podacima iz mikroekonomskih simulacija (simulacioni modeli). **Ako se ispostavi da je ekstremna vrednost validna (tačna), ona ostaje u uzorku u slučaju većine zemalja. Ipak, neke zemlje takođe propisuju maksimalne vrednosti preko kojih vrednost dohotka neće biti zabeležena.**

Na primer, u Francuskoj vrednosti dohotka u SILC-u ne mogu biti više od onih koje se beleže u Anketi o oporezivanju i socijalnim davanjima (Tax and Social Incomes Survey). U Španiji se gornje granice propisuju na nivou komponente dohotka, a ne celine. Granica za svaku komponentu zavisi od statističke raspodele vrednosti ovih komponentata, pa se zatim svaka komponenta koja je van tog opsega isključuje i imputira. U Danskoj granica postoji kada su u pitanju gubici. Granica je postavljena na 100.000 evra, a domaćinstva koja je prevazilaze ipak ostaju u uzorku, ali im se smanjuje ponder.

41. Najveće ograničenje kod zaključaka koje ovde predstavljamo je što se većinski baziraju na studiji iz 2010. godine koja je rađena na podacima iz 2007. godine, te je moguće da su se neke od procedura u međuvremenu promenile

42. Eurostat, 2010, *An assessment of survey errors in EU-SILC*, Eurostat, Luxembourg

Tabela 15: Prisustvo nultih i negativnih vrednosti dohotka u glavnim kategorijama dohotka

% Domaćinstava	URDD		PY050	Korekcije ekstremnih vrednosti
Zemlje	<0	<=0	<0	Da/Ne
Austrija	0,0	0,0	0,4	Da
Belgija	0,3	0,4	0,1	Da
Češka	0,0	0,0	0,0	Da
Kipar	0,0	0,0	0,0	Ne
Danska	0,6	0,6	3,5	Da
Nemačka	0,7	0,8	0,0	Ne
Estonija	0,2	0,6	0,5	Da
Island	0,0	0,1	0,0	Nije primenljivo
Irska	0,0	0,1	0,0	Nije primenljivo
Grčka	0,3	0,6	0,0	Da
Španija	0,3	0,9	0,8	Da
Francuska	0,1	0,1	0,0	Da
Italija	0,4	1,0	0,2	Da
Letonija	0,4	0,9	0,2	Da
Litvanija	0,1	0,5	0,0	Nije primenljivo
Luksemburg	0,0	0,0	0,1	Ne
Mađarska	0,0	0,0	0,4	Da
Nizozemska	0,5	0,5	2,3	Ne
Norveška	0,5	0,6	2,9	Nije primenljivo
Poljska	0,1	0,2	0,0	Ne
Portugal	0,0	0,0	0,0	Nije primenljivo
Slovenija	0,0	0,0	0,0	Da
Slovačka	0,2	0,2	0,2	Da
Finska	0,0	0,1	0,0	Ne
Švedska	0,2	0,4	4,3	Ne
Velika Britanija	0,5	0,5	0,0	Da
Bugarska	Nema podataka	Nema podataka	Nema podataka	Da
Hrvatska	Nema podataka	Nema podataka	Nema podataka	Da
Malta	Nema podataka	Nema podataka	Nema podataka	Da

Izvor: Prve tri kolone: Eurostat (2010); Četvrta kolona: Goedemé, Zardo (2020)

Napomena: Boje se odnose na: Plava = ne dozvoljavaju se negativne vrednosti, Zelena = ekstremne vrednosti se obrađuju, Braon = ne postoje podaci

VI. PREPORUKE

Iako se sve razlike u izmerenom dohotku između SILC-a i APD-a ne mogu objasniti metodološkim razlikama, postoje važni metodološki aspekti u SILC-u na koje je potrebno obratiti posebnu pažnju. Imajući u vidu dva posmatrana aspekta, metodologija sprovođenja SILC-a u Srbiji bi mogla da se unapredi, ali samo u granicama koje definiše harmonizovani metodološki okvir

Predlažemo pet ključnih oblasti koje mogu biti predmet daljih analiza i unapređenja:

- **Razmotriti statističku segmentaciju, uzorkovanje i ponderisanje domaćinstava.**

Budući da su uzorkovanje i ponderisanje ključni za kvalitetno prikupljanje podataka i analizu, u SILC-u bi ih trebalo detaljno analizirati kako bi se obezbedilo da uzorak na adekvatan način obuhvata strukturne karakteristike domaćinstava u Srbiji. Kao što je ranije napomenuto, ovaj izveštaj ukazuje na postojanje značajnih odstupanja u SILC-u i APD-u kada su u pitanju veličina i struktura poljoprivrednih gazdinstava. Iako ne možemo da tvrdimo da ostale strukturne karakteristike domaćinstava takođe nisu na adekvatan način uzete u obzir, imajući u vidu razlike koje postoje kada je u pitanju poljoprivreda, ne možemo isključiti tu mogućnost. U Srbiji postoje značajne regionalne razlike i različiti ekonomski i demografski trendovi koje bi trebalo uzeti u obzir kada se definiše uzorak i računaju ponderi.

- **Otkriti faktore koji dovode do velikog udela domaćinstava sa nultim ili vrlo niskim dohotkom.**

Budući da fokus SILC-a takođe leži na siromaštvu i socijalnoj isključenosti, izuzetno je važno da u ovom segmentu bude precizan kako bi mogao da se koristi za ispravno targetiranje socijalne politike. Ovo pre svega uključuje obuhvatanja udela i karakteristika materijalno depriviranih domaćinstava i pojedinaca kojima je socijalna pomoć potrebna. Oko 23% domaćinstava u prvom decilu koja nemaju ni dohodak ni potrošnju iz sopstvene proizvodnje čini se kao dosta visoko. Čak i u slučaju da je ovaj udeo bio adekvatno procenjivan u SILC-u do sada, pitanje strukture bi ostalo otvoreno. Na primer, trebalo bi analizirati koja domaćinstva koja su prijavila negativni raspoloživi dohodak ne pripadaju zapravo prvom decilu, već zapravo odbijaju da pruže informaciju o svom dohotku. U dokumentima Eurostat-a često se skreće pažnja na činjenicu da su ponekad upravo domaćinstva iz (naj)viših decila ona koja izbegavaju da pruže odgovor na ova pitanja.

- **Analizirati i uporediti broj i karakteristike najsiromašnijeg dela stanovništva u SILC-u i primaoce socijalne pomoći prema zvaničnim izvorima.**

Ova preporuka je u skladu sa prethodno pomenutom, i odnosi se na oba smera: analiza bi trebalo da pokrije kako kapacitet SILC-a da obuhvati deo populacije koji (bi trebalo da) prima socijalnu pomoć, tako i mogućnost instrumenata socijalne pomoći da pravilno targetiraju odgovarajući deo stanovništva. Dalja analiza bi u ovu svrhu trebalo da prikaže stvarnu tipologiju i karakteristike domaćinstava kojima je socijalna pomoć potrebna i uporedi je sa podacima koji se mogu naći u SILC-u i administrativnim izvorima.

• **Koristiti registre (administrativne izvore) tamo gde je to moguće.** Metodološki okvir SILC-a ohrabruje zemlje da koriste registre tamo gde za to postoji prostor. Korišćenje registara poželjno je iz mnogo razloga kao što je manji broj grešaka, smanjena pristrasnost i smanjivanje opterećenja ispitanika. U Srbiji bi se moglo razmotriti korišćenje administrativnih izvora kada su u pitanju socijalna pomoć, dohodak od zaposlenja, penzije, poljoprivredne subvencije i slično. Zemlje Evropske unije se i dalje u najvećoj meri oslanjaju na anketu (50% zemalja), 38% kombinuje anketu sa registrima, dok se 12% zemalja služi gotovo isključivo registrima. Međutim, postoje i određene prepreke prilikom korišćenja registara kao što su zakonske barijere, razlike u definicijama, blagovremenost podataka i slično. Posebnu prepreku predstavlja činjenica da ispitanik ima pravo da zaštiti i ne otkrije lične podatke prilikom intervjuisanja.

• **Unaprediti kapacitet za prikupljanje podataka. Ovo uključuje unapređene upitnike, instrukcije i obuke za anketare.** Upitnike bi trebalo prilagoditi tako da za procenu dohotka iz poljoprivrede imaju pitanja koja su jasna i nedvosmislena (na primer jasna razlika između povlačenja iz samozaposlenosti i potrošnje iz sopstvene proizvodnje). Budući da SILC za procenu dohotka u svakoj od kategorija ima samo po jedno pitanje, još važnije je da anketari budu obučeni i informisani tako da pruže odgovarajuće objašnjenje i uključe sve potkomponente. Na primer, dohodak od poljoprivrede bi trebalo da uključuje i poljoprivredne subvencije. Budući da takva napomena ne postoji u samom upitniku, ta informacija bi trebalo da postoji u priručnicima (instrukcijama), kako bi anketari znali koja komponenta dohotka šta uključuje. Kada se unaprede upitnici i priručnici, na anketarima ostaje da obezbede kvalitetno prikupljanje podataka. Imajući u vidu prethodni primer, to bi značilo da u trenutku kada anketar postavi pitanje o dohotku iz poljoprivrede, on/ona istovremeno i podseti ispitanika da taj dohodak uključuje i subvencije. Takođe, anketare bi trebalo obučiti kako da minimalizuju rizik nepružanja odgovora (non-response) i motivišu ispitanika da pruži precizne informacije o dohotku.

Pored ovih, predlažemo i dodatna unapređenja:

• **Razmotriti drugačiju obradu negativnog dohotka iz samozaposlenosti.** Evropska unija ne postavlja striktno zahteve kada je u pitanju obrada negativnih prednosti, budući da postoji opcija da se negativne vrednosti zamene nultim. Međutim, različite zemlje zauzimaju različite pristupe. Zapravo, oko polovine zemalja dozvoljava negativne vrednosti, dok ih druga polovina svodi na nulu. Ipak, RZS bi mogao da razmotri prevođenje negativnih vrednosti dohotka iz različitih modaliteta samozaposlenosti u nulte, kako bi se obezbedila veća usklađenost sa APD-om.

• **Razmotriti alternativnu upotrebu HY170 kao jednog od indikatora razvoja.** Naša analiza metodoloških smernica u EU-SILC-u jasno pokazuje da se ne može preporučiti uključivanje HY170 u URDD. Između ostalih problema vezanih za poljoprivredu, o uključivanju HY170 u dohodak često se raspravljalo i na nivou EU. Metodološke smernice ostavljaju prostora zemlji da sama odluči da li će (ili neće) sakupljati podatke o HY170 kroz SILC, ili će ovu vrednost imputirati iz drugih anketa (izvora) kao što je APD. Budući da se radi o nemonetarnom i relativno marginalnom delu dohotka, nijedna zemlja EU osim Hrvatske HY170 ne uključuje u dohodak. Međutim, nakon što je označena kao zemlja "za koju se čini da po ovom pitanju ne sledi metodološke smernice", ni Hrvatska ga više neće uključivati u URDD. Prema tome, eventualno uključivanje bi negativno uticalo na međunarodnu uporedivost. Pa ipak, HY170 bi mogao

da se koristi kao indikator razvoja, pogotovo u zemljama Jugoistočne Evrope u razvoju koje imaju značajan udeo poljoprivredne populacije.

- **Temeljno analizirati i ostale komponente dohotka koje mogu biti izvor razlika između SILC-a i APD-a u nižim decilima.** Kao što je prikazano u poglavlju IV, veličine nekih komponentenata dohotka koje nisu vezane za poljoprivredu značajno se razlikuju u SILC-u i APD-u. Između ostalih razloga, ovo može biti i posledica različite segmentacije domaćinstava iz koje proizilaze različiti udeli zaposlenih, samozaposlenih, penzionera i slično. Dodatno, trebalo bi ispitati da li se i druge komponente dohotka adekvatno mere i da li postoji sistematsko propuštanje nekih komponentenata.

- **Razmotriti uvođenje unakrsne provere koja bi uključila instrumente kao što su FSS, Anketa o radnoj snazi (ARS) i slično.** Iako je jasno da su SILC, APD, FSS i ARS generalno različiti instrumenti, svakako postoje tačke preklapanja koje bi se mogle koristiti za proveru validnosti rezultata. Prema tome, ARS bi se mogao koristiti za poređenje sa indikatorima o zaposlenosti koji se dobijaju iz APD-a i SILC-a. FSS bi se mogao koristiti kako bi se upoređivale veličina i struktura poljoprivrednih gazdinstava. Sigurno je da bi prilikom ovakvih ukrštanja postojale određene prepreke koje bi se morale uzeti u obzir.

- Na kraju, ukoliko bi koristi bile veće od troškova, **RZS bi trebalo da razmotri uključivanje nekoliko dodatnih pitanja u Anketu o strukturi poljoprivrednih domaćinstava koja bi bila korisna za procenu dohotka iz poljoprivrede i ostalih komponentenata dohotka.** Kao što je već napomenuto, FSS je veoma detaljna anketa kojom je pokrivena gotovo četvrtina svih poljoprivrednih gazdinstava i koja postavlja brojna kvantitativna pitanja koja se odnose na proizvodnju. Verujemo da bi uključivanje nekoliko dodatnih pitanja koja bi se ticala dohotka bila izrazito značajna i informativna, a mogla bi se vršiti i poređenja sa SILC-om i APD-om. Na primer, poljoprivrednom domaćinstvu bi se moglo postaviti pitanje da li ima još neke izvore dohotka koji nisu vezani za poljoprivredu, ili koji procenat proizvodnje procenjuje da je prodalo ili potrošilo za sopstvene potrebe. Na osnovu prodaje i proizvođačkih cena mogle bi se napraviti određene procene dohotka iz poljoprivrede. Iako se Eurostat koristi drugim izvorima (u prošlosti je čak postojao zaseban i prilično detaljan instrument (Eurostat 1996.)) za procenu dohotka sektora poljoprivrede u EU, blago proširivanje FSS ankete bi moglo da bude troškovno efikasno rešenje.

- **U procenama dohotka razmotriti prelazak sa neto na bruto vrednosti (prihodi i troškovi) u nekim segmentima SILC upitnika kao što je dobitak ili gubitak iz poljoprivrede.** Ako bi takve promene bile troškovno efikasne, mogle bi da doprinesu većoj uporedivosti – prihodi od poljoprivrede mogli bi da se porede sa APD-om i donekle sa FSS-om (pogotovo ako bi se prethodna preporuka uzela u obzir). Ipak, prelazak na procene bruto vrednosti bi zahtevao detaljne priručnike (instrukcije) za anketare u kojima bi mogli da se informišu na koji način da objasne domaćinstvima koje potkomponente su uključene u prihode i troškove od poljoprivrede (kao što je stočna hrana, đubrivo i slično).

VII. BIBLIOGRAFIJA

- Agilis, 2014, *Working paper with the description of the 'Income and living conditions dataset'*, Agilis for Eurostat.
- CEVES, 2018, *Serbia Sustainable Development Issues: A Baseline Review*, CEVES, Serbia for SDC.
- Čomić, 2018, *Production for own consumption: Net-SILC3 main findings and recommendations on the validity and comparability of EU-SILC variables & Impact on the income distribution and on key EU income-based indicators*
- Evropska komisija, 2013, *Description of Target Variables EU-SILC 2013*, Evropska komisija, Eurostat, Luksemburg
- Evropska komisija, 2015, *Strategy for agricultural statistics for 2020 and beyond*, Eurostat, Luksemburg
- Evropska komisija, 2018, *EU Farm Economics Overview based on 2015 (and 2016) FADN data*, Evropska komisija, Sektor za poljoprivredu i ruralni razvoj
- Evropska komisija, 2019, *Methodological Guidelines and Description Of EU-SILC Target Variables*, European Commission, Eurostat
- Evropski parlament, 2015, *Comparison of farmers' incomes in the EU Member States*, European Parliament, Directorate-General for Internal Policies, Policy Department B: Structural and Cohesion Policies, Evropska komisija, Poljoprivreda i ruralni razvoj
- Eurostat, 1996, *Income statistics for the agricultural household sector*, Eurostat, Luksemburg
- Eurostat, 2007, *Comparative EU statistics on Income and Living Conditions: Issues and Challenges - Proceedings of the EU-SILC conference (Helsinki, 6-8 November 2006)*, Eurostat, Luksemburg
- Eurostat, 2010, *An assessment of survey errors in EU-SILC*, Eurostat, Luksemburg
- Eurostat, 2010a, *Income and living conditions in Europe*, Eurostat, Luksemburg
- Eurostat, 2013, *Statistical matching of EU-SILC and the Household Budget Survey to compare poverty estimates using income, expenditures and material deprivation*, Eurostat, Luksemburg
- Eurostat, 2016, *Description of the data transmission for the Household Budget Survey (HBS) for the Reference Year 2015 Version: 3*, Eurostat, Luksemburg

- Eurostat, 2017, Monitoring social inclusion in Europe, Eurostat, Luksemburg
- Eurostat, 2018, Methodological note Comparison of household income: European Union Statistics on Income and Living Conditions and National Accounts, Eurostat, Luksemburg
- Eurostat, 2019, Reconciliation of EU statistics on income and living conditions (EU-SILC) data and national accounts, Eurostat, Luksemburg
- Eurostat, 2019a, EU statistics on income and living conditions (EU-SILC) methodology - concepts and contents, Eurostat, Luksemburg
- Goedemé, Zardo, (eds.) (2020). MetaSILC 2015: A report on the contents and comparability of the EU-SILC income variables, INET Oxford Working Paper No. 2020-1 & CSB Working Paper WJP 20-01. Oxford: Institut za novo ekonomsko razmišljanje, Univerzitet u Oxfordu i Antverpenu: Centar za socijalnu politiku Herman Delek Univerzitet u Antverpenu.
- Inglič, R.T., 2013, „EU-SILC and registers in Slovenia“ iz izveštaja The use of registers in the context of EU-SILC: challenges and opportunities, Evropska komisija
- Institute For Fiscal Studies, 2012, Measuring living standards with income and consumption: evidence from the UK, Institut za fiskalne studije, London, Velika Britanija
- Jäntti M., Törmälehto, V.M., 2013, “Survey- and register-based estimates of income distribution and poverty”, from Jäntti M., Törmälehto, V.M., Marlier, E., The use of registers in the context of EU-SILC: challenges and opportunities, Evropska komisija
- Liégeois, P., Berger, F., Islam, N. and Wagener, R., 2013, „Cross-validating administrative and survey datasets through microsimulation in Luxembourg“ iz The use of registers in the context of EU-SILC: challenges and opportunities, Evropska komisija
- Nacionalni izveštaji o kvalitetu preuzeti sa CIRCABC - <https://circabc.europa.eu/>
- Nacionalni upitnici preuzeti sa CIRCABC - <https://circabc.europa.eu/>
- RZS, 2018, Izveštaj o anketi o strukutri poljoprivrednih gazdinstava, Republički zavod za statistiku Srbije, Beograd
- RZS, 2018a, Anketa o strukutri poljoprivrednih gazdinstava – metodološke smernice, Republički zavod za statistiku Srbije, Beograd
- RZS, 2018b, Anketa o strukutri poljoprivrednih gazdinstava - upitnik, Republički zavod za statistiku Srbije, Beograd
- RZS, 2019, Statistical release on Survey on Income and living conditions: Poverty and Social Inequality, 2018, Republički zavod za statistiku Srbije, Beograd
- SIPRU, 2018, The third national report on social inclusion and poverty reduction in the Republic of Serbia, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije
- SIPRU, 2018a, Assessment of absolute poverty in 2017, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije

- SIPRU, 2019, Assessment of absolute poverty in 2018, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije
- SIPRU, 2019a, Income and Consumption Decile Analysis in the Republic of Serbia 2006-2017, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije
- Törmälehto, V.M., 2019, Reconciliation of EU statistics on income and living conditions (EU-SILC) data and national accounts, Eurostat
- UNDP, 2018, "Human development paper on income inequality in the Republic of Serbia", UNDP Srbija
- Zardo Trindade, Goedemé, 2018, Net-SILC3 main findings and recommendations on the comparability of EU-SILC income variables
- Zavod za statistiku Irske, 2014, Survey on Income and Living Conditions (SILC) Questionnaire Manual Quarters 3&4 2014, Zavod za statistiku Irske, Skehard Road, Kork, Irska
- Zavod za statistiku Irske, 2019, Standard Report on Methods and Quality for the 2017 Survey on Income and Living conditions (EU-SILC), Zavod za statistiku Irske, Skehard Road, Kork, Irska

VIII. DODACI

DODATAK 1. OSTALI VAŽNI METODOLOŠKI KONCEPTI

Decilna analiza. Decilna analiza podrazumeva podelu ukupnog broja domaćinstava na deset jednakih celina na osnovu veličine njihovog ukupnog raspoloživog dohotka. Prvi decil predstavlja jednu desetinu svih domaćinstava sa najnižim dohotkom, a deseti decil se odnosi na ona sa najvišim dohotkom. To znači da se uzorak od 10.000 domaćinstava sastoji od deset grupa sa po 1.000 domaćinstava. Međutim, za potrebe ovog istraživanja, decili se nisu mogli podeliti u grupe sa jednakim brojem domaćinstava. Često se događa da postoji više domaćinstava sa istim nivoom raspoloživog dohotka koji je jednak nivou na kome bi se vršio presek decila. Razdvajanje domaćinstava u deset jednakih grupa bi značilo da bu trebalo proizvoljno odlučivati koja će domaćinstva pripadati u gornjem, a koja donjem decilu. To ne bi pravilo veliku razliku u smislu analize decila raspoloživog dohotka, ali međutim s obzirom na to da posmatramo karakteristike unutar svake grupe decila, to bi pravilo značajnu razliku. Stoga, izračunavamo tačku preseka i zatim posmatramo sva domaćinstva koja imaju dohodak jednak ili ispod te granice. U svakom slučaju, ovaj pristup ne stvara bitnu razliku u veličini grupa. Maksimalna razlika između grupa iznosi 1,2%.

Osnovni elemenat posmatranja u analizi je **ekvivalentni raspoloživi dohodak** koji je definisan kao 'ukupni dohodak domaćinstva nakon oporezivanja i drugih odbitaka, raspoloživ za potrošnju ili štednju, podeljenog brojem članova domaćinstva pretvorenih u ekvivalentne odrasle; članovi domaćinstva se ekvivalizuju ili čine jednakim putem ponderisanja člana svakog na osnovu njihovih godina, koristeći modifikovanu OECD skalu ekvivalencije'⁴³(Eurostat). **Da bi analiza bila uporediva, OECD- modifikovana skala ekvivalencije se primenjuje i na podatke SILC-a i na podatke APD-a.** Ova skala dodeljuje glavi domaćinstva vrednost u iznosu od 1, svakom dodatnom punoletnom članu vrednost od 0,5 i vrednost od 0,3 svakom detetu od 14 godina ili mlađem (Eurostat). Svaka posmatrana komponenta raspoloživog dohotka (npr. poljoprivredni dohodak ili drva za ogrev kao deo sopstvene potrošnje) ekvivalizuje se kako bi bila uporediva među domaćinstvima i različitim grupama decila.

Svi rezultati koji su predstavljeni u ovoj studiji su u formi ponderisanih proseka, a za pondere u SILC-u uzeti su cross-sectional ponderi, dok su u APD-u uzeti za domaćinstva.

Budući da se fokusiramo na poljoprivredu, od presudnog je značaja da definišemo poljoprivredno domaćinstvo. Ni SILC ni APD nemaju definiciju poljoprivrednog domaćinstva. Da bismo mogli da uporedimo rezultate SILC-a i APD-a, razdvajamo tri vrste domaćinstava koja se bave poljoprivredom: (1) poljoprivredna domaćinstva (koja su podvrsta tipa 1); i (2) komercijalno orijentisana poljoprivredna domaćinstva (koja su podvrsta poljoprivrednog domaćinstva). Više informacija o ovome:

43. Za modifikovanu OECD skalu ekvivalencije, videti stranu odeljka o Metodologiji.

1) Poljoprivredno domaćinstvo

- **Poljoprivredno domaćinstvo (APG).** APG definiše poljoprivredno domaćinstvo kao tehnički i ekonomski nezavisnu proizvodnu jedinicu koja ima jedinstveni menadžment i u kojoj kompanija, poljoprivredna zadruga, institucija ili drugo pravno lice, nekorporativno preduzeće ili porodično poljoprivredno gazdinstvo vodi poljoprivrednu proizvodnju kao svoju primarnu ili sekundarnu delatnost. Tačnije, APG definiše poljoprivredno gazdinstvo kao ono koje obrađuje zemljište veće od 0,5 ha, ili obrađuje zemljište manje od 0,5 ha ali ima intenzivnu proizvodnju useva, voća itd, ili ima određeni broj životinja u domaćinstvu (npr. dva goveda). Pod ovu definiciju ne potpadaju domaćinstva sa marginalnom poljoprivrednom proizvodnjom. Kao što je pomenuto, 27% domaćinstava su domaćinstva sa poljoprivrednom proizvodnjom (uključujući marginalnu) dok 23% domaćinstava mogu biti označena kao poljoprivredna domaćinstva (podaci RZS-a).

- **Poljoprivredno domaćinstvo (SILC i APD).** Da bismo imali rezultate koji su u dovoljnoj meri uporedivi sa APG-om, definišemo poljoprivredno domaćinstvo kao domaćinstvo sa poljoprivrednom proizvodnjom koje se nalazi van urbane sredine (APD), i domaćinstvo sa poljoprivrednom proizvodnjom koje se nalazi u srednje i slabo naseljenom području (SILC), a koja imaju ukupan dohodak od poljoprivrede veći od 1.000 RSD. U slučaju SILC-a, gubitak u poljoprivredi se dodaje u apsolutnom iznosu. Na taj način ne isključujemo poljoprivredna domaćinstva koja su se suočila sa gubitkom. Konačno, isključujemo urbana područja, jer pretpostavljamo da najveći deo domaćinstava sa poljoprivrednom proizvodnjom na ovom području ne bi ispunila kriterijume poljoprivredne proizvodnje u APG-u. Iz tog razloga su domaćinstva koja se nalaze u gradskom području (APD) i u gusto naseljenom području (SILC) isključena iz domaćinstava sa poljoprivrednom proizvodnjom. Na primer, želimo da izbegnemo uključivanje domaćinstva urbane sredine koje ima PSP koji se odnosi na jedno drvo jabuke u njihovom dvorištu.

2) Komercijalno orijentisano poljoprivredno domaćinstvo (APG, SILC i APD) – odnosi se na poljoprivredno domaćinstvo (kako je ranije definisano za svako istraživanje) koje prodaje bilo koji nivo svoje poljoprivredne proizvodnje. To ne ukazuje na nivo komercijalizacije, već pre ukazuje na razliku između domaćinstava koja prodaju neki deo svoje proizvodnje od onih koja imaju proizvodnju isključivo za sopstvenu potrošnju.

DODATAK 2. TIPOVI POLJOPRIVREDNIH DOMAĆINSTAVA (APG)

Poljoprivredna domaćinstva se značajno razlikuju na osnovu nivoa poljoprivredne proizvodnje i nivoa komercijalizacije. To u osnovi utiče na nivo dohotka domaćinstva koji potiče od poljoprivrede. U širem smislu, ovaj dohodak se može odnositi i na dohodak od prodaje (NDP), kao i na nenovčani dohodak od potrošnje sopstvene poljoprivredne proizvodnje (PSP). Kao što će biti razjašnjeno kasnije, značajna većina domaćinstava prodaje određenu količinu svojih poljoprivrednih proizvoda (Tabela 16). Međutim, ovo varira od sporadične i zanemarljive prodaje do velike, visokoorganizovane i komercijalno orijentisane proizvodnje. Neka poljoprivredna domaćinstva imaju poljoprivrednu proizvodnju samo za svoje egzistencijalne potrebe i samo povremeno prodaju ili poklanjaju svoje proizvode. Sa druge strane, postoje i poljoprivredna domaćinstva koja imaju veću, ponekad i vrlo modernizovanu, produktivnu poljoprivrednu proizvodnju koja je izvor mnogo većeg dohotka.

Kako bismo bolje razumeli strukturu poljoprivrednih domaćinstava, predstavljamo verovatnu tipologiju poljoprivrednih domaćinstava (PD). Ova tipologija se zasniva na postojećoj klasifikaciji poljoprivrednih domaćinstava na osnovu njihove veličine (nivo standardnog autputa - SO). APG procenjuje standardni autput (SO) kao godišnju meru ukupne poljoprivredne proizvodnje PD-a u cenama proizvođača, a može se koristiti i kao mera grube procene poljoprivredne proizvodnje. Metodologija APG-a razdvaja poljoprivrednih domaćinstava na 14 grupa. Za potrebe ove studije, CEVES je objedinio ove grupe u četiri najčešća tipa poljoprivrednih domaćinstava:

- **Tip 1.** Mala, porodična i starija poljoprivredna domaćinstva, dominantno orijentisana na poljoprivrednu proizvodnju za sopstvenu potrošnju ($SO < 4.000$ evra)
- **Tip 2.** Mala, porodična poljoprivredna domaćinstva umerene komercijalne orijentacije ($4.000 \leq SO < 8.000$ evra)
- **Tip 3.** Srednja, porodična, komercijalno orijentisana poljoprivredna domaćinstva ($8.000 \leq SO < 100.000$ evra)
- **Tip 4.** Velika komercijalno orijentisana poljoprivredna domaćinstva ($SO \geq 100.000$ evra)

• **Tip 1. Malo, porodično, poljoprivredno domaćinstvo starijih nosilaca (289 hiljada PD-51% od ukupnog broja)**

Najveći udeo poljoprivrednih domaćinstava se odnosi na mala, porodična domaćinstva koja najčešće imaju poljoprivrednu proizvodnju pretežno za sopstvenu potrošnju. Ova domaćinstva imaju malu obradivu površinu zemljišta, u proseku od samo 1,7 ha. Godišnji nivo proizvodnje iznosi do 4.000 evra, a u proseku 1.945 evra po poljoprivrednom domaćinstvu. Ovo podrazumeva celokupnu proizvodnju bez obzira da li je prodana ili ne. Objašnjeno kroz primer, ovaj nivo znači da prosečno domaćinstvo sa mešovitom proizvodnjom može imati dve krave, mleko, proizvodnju povrća i voća pretežno za sopstvenu potrošnju. Ova domaćinstva uglavnom spadaju pod domaćinstva starijeg doba čiji je vlasnik stariji od 55 godina⁴⁴ (čak 75% domaćinstava ove grupe), a pored njega/nje je u proseku na gazdinstvu prisutna još jedna osoba (Tabela 16). Ova domaćinstva najčešće prodaju mali deo svoje proizvodnje, pa zbog niskog nivoa proizvodnje mogu zaraditi relativno malu količinu novca.

Na osnovu APG-a, čak polovina od ukupnog broja poljoprivrednih domaćinstava u Srbiji pripada Tipu 1. To znači da se 51% poljoprivrednih domaćinstava pretežno oslanja na poljoprivredu radi sopstvene potrošnje (ponekad i iz nužde), ali mogu imati zanemarljiv, obično sporadični dohodak od prodaje (Tabela 16). **Međutim ne možemo utvrditi da li se ova domaćinstva isključivo/pretežno oslanjaju na poljoprivredu ili imaju i druge izvore dohotka.** Sa druge strane, pretpostavljamo da većina PD-a unutar najnižih decila u pogledu raspoloživog dohotka pripadaju Tipu 1 (u nekim slučajevima Tipu 2).

44. Čak 46% vlasnika PD-a su stariji od 65 godina, što je mnogo više u odnosu na druge tipove poljoprivrednih domaćinstava.

Tabela 16. APG: Strukturne karakteristike tipova poljoprivrednih domaćinstava

Odabrana lista karakteristika	Ukupno	Tip 1	Tip 2	Tip 3	Tip 4
Broj poljoprivrednih domaćinstava (hiljade)	564,5	3	Tip	60,0	2,3
% ukupnog broja domaćinstava	100,0	4	37,8	10,6	0,4
Prosečna površina obradivog poljoprivrednog zemljišta (ha)	6,2	1,7	5,3	19,3	310,5
Prosečan broj osoba po domaćinstvu	2,3	2,0	2,6	2,9	3,1
Prosečan broj članova porodice po domaćinstvu	1,3	1,0	1,6	1,9	1,9
Prosečna poljoprivredna proizvodnja					
Prosečan standardni autput po domaćinstvu (EUR)	8.611	1.945	7.683	28.550	416.373
Prosečan standardni autput po godišnjoj radnoj jedinici (EUR)	6,7	2,9	5,4	13,3	59,5
Struktura domaćinstva na osnovu starosti**					
Domaćinstva nosilaca mlađeg uzrasta (do 35 godina)	3,3	2,1	3,5	7,9	10,3
Domaćinstva nosilaca srednjih godina (od 35 do 54 godina)	28,6	23,4	30,1	47,0	55,3
Domaćinstva nosilaca starijeg doba (55 godina i više)	68,1	74,5	66,4	45,0	34,4
Tržišna orijentacija poljoprivrednih domaćinstava					
Sopstvena potrošnja veća od 50% njihove poljoprivredne proizvodnje (% ukupnog broja vrsta)	16,9	20,8	16,2	1,2	0,0
Regionalna distribucija	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Beograd	5,3	5,5	5,1	5,3	2,9
Vojvodina	22,5	18,5	21,1	44,8	71,8
Šumadija i zapadna Srbija	43,0	42,5	46,1	35,3	17,4
Jugoistočna Srbija	29,2	33,5	27,7	14,6	7,9
Beograd	100,0	53,2	36,0	10,6	0,2
Vojvodina	100,0	42,2	35,4	21,1	1,3
Šumadija i zapadna Srbija	100,0	50,6	40,5	8,7	0,2
Jugoistočna Srbija	100,0	58,7	35,9	5,3	0,1

Izvor: Proračun CEVES-a na osnovu podataka APG-a 2018 (podaci za 2018). Svi podaci su ponderisani proseci.

Beleške: *Broj osoba uključuje sve pojedince koji se bave poljoprivrednom proizvodnjom na posmatranom poljoprivrednom domaćinstvu, uključujući nosioca PD-a, članove porodice PD-a i zaposlene na PD-u. ** Starosne grupe su zasnovane na osnovu starosti rukovodioca poljoprivrednog domaćinstva *** Potencijalni prosečni dohodak od poljoprivrede predstavlja novčani dohodak po osobi koji se može izvesti na mesečnom nivou kada bi se celokupni standardni autput domaćinstva prodao ili koristio za sopstvenu potrošnju. Računa se kao 8,7% standardnog autputa (pretpostavka da je zarada od poljoprivrede nakon što su izdvojeni troškovi, 8,7% od ukupne vrednosti standardnog autputa), podeljen sa 12 meseci i brojem osoba u domaćinstvu. Ovo je samo preliminarno rešenje, kako bi se obezbedio veoma grub redosled veličine dohotka.

• **Tip 2. Mala, porodična poljoprivredna domaćinstva umerene komercijalne orijentacije** (213 hiljada PD—38% od ukupnog broja)

Drugi tip se odnosi na mala, porodična PD koja imaju dovoljno veliku poljoprivrednu proizvodnju da mogu deo relativno često i da prodaju, a ne samo da koriste za sopstvenu potrošnju. Ova PD imaju tri puta veće obradivo poljoprivredno zemljište (5,3 ha) i četiri puta veću poljoprivrednu proizvodnju u poređenju sa PD Tip 1. Ipak, iako ova proizvodnja može potencijalno generisati relativno solidan dohodak, ona i dalje nisu komercijalno orijentisana u nivou Tipa 3 ili Tipa 4. Poput Tipa 1 ova PD su dominantna u Šumadiji i zapadnoj Srbiji i Južnoj i istočnoj Srbiji. Takođe, slično Tipu 1, retko su specijalizovana i češće imaju mešovitu poljoprivrednu proizvodnju (62% PD-a su Tipa 2).

• **Tip 3. Srednja, porodična, komercijalno orijentisana poljoprivredna domaćinstva** (60 hiljada PD—11% od ukupnog broja)

Za razliku od prethodna dva tipa, treći tip su porodična poljoprivredna domaćinstva koja imaju poljoprivrednu proizvodnju u potpunosti komercijalno orijentisanu. Ona su mnogo produktivnija i skoro sva PD prodaju više od 50% ukupne proizvodnje. Obrađuju veliko poljoprivredno zemljište (u proseku 19 ha) i imaju godišnju poljoprivrednu proizvodnju u iznosu od oko 29 hiljada evra. Stoga je dohodak od poljoprivrede ovih domaćinstava značajno veći u odnosu na prethodna dva tipa. Ova PD se nalaze u Vojvodini i Šumadiji i zapadnoj Srbiji.

• **Tip 4. Velika komercijalno orijentisana poljoprivredna domaćinstva** (2,3 hiljade PD—0,4% od ukupnog broja)

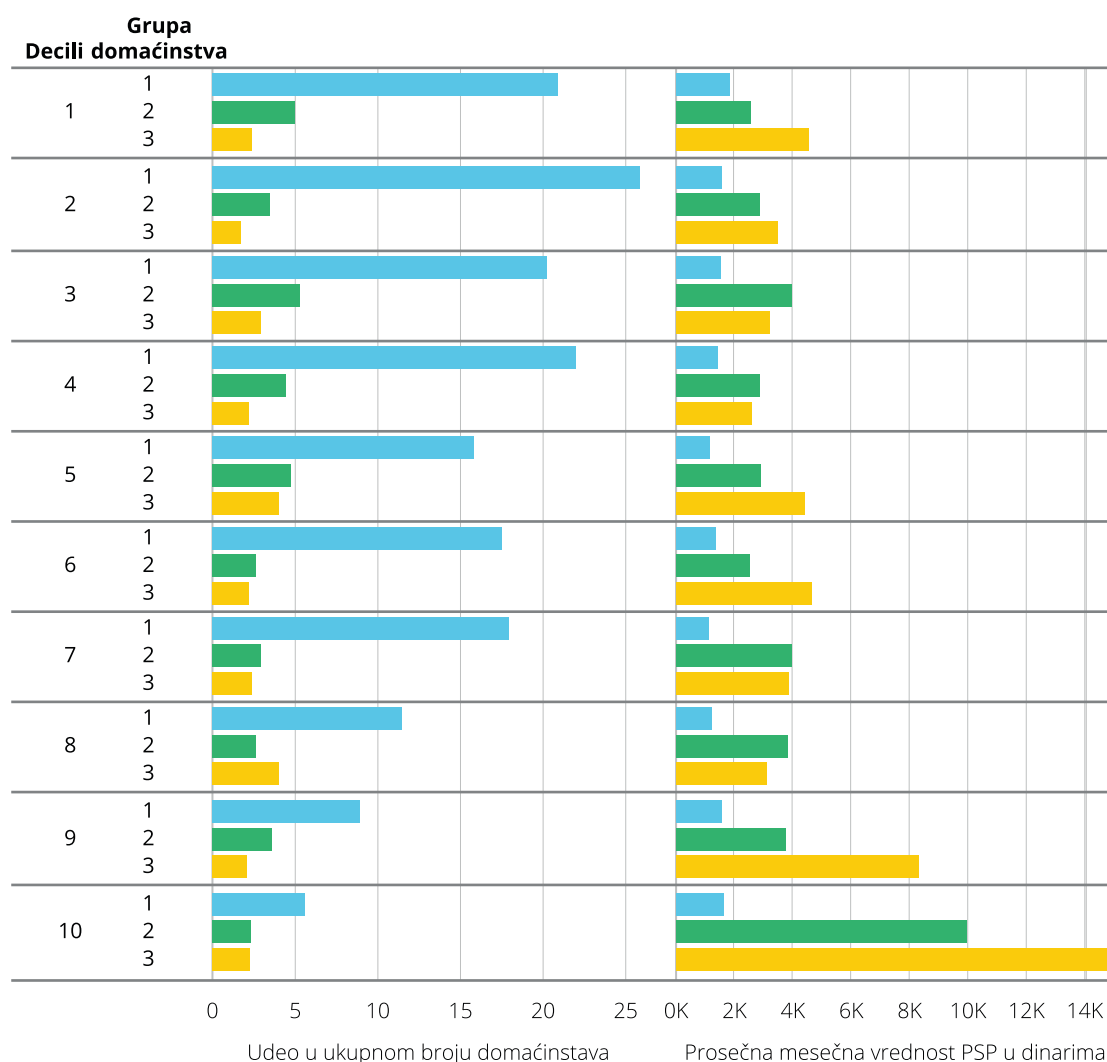
Najmanji udeo domaćinstva se odnosi na velika komercijalno orijentisana domaćinstva koja godišnje imaju poljoprivrednu proizvodnju veću od 100.000 EUR. Najveći udeo njih se odnosi na PD sa nivoom proizvodnje do 250 hiljada evra (72%), dok samo 2% ima proizvodnju veću od milion EUR. Ovo su takođe pretežno porodična domaćinstva, ali u Tipu 4, porodična domaćinstva obično imaju poljoprivrednu proizvodnju i do 250 hiljada EUR. Oko 64% PD-a sa poljoprivrednom proizvodnjom većom od 250 hiljada EUR su pravna lica, a preostala su porodična domaćinstva. Poljoprivredna domaćinstva u proseku imaju poljoprivrednu proizvodnju u iznosu od 416 hiljada EUR. Za razliku od Tipa 1 i Tipa 2, 77% ovih PD su specijalizovana za biljnu ili životinjsku poljoprivrednu proizvodnju (otprilike 53% i 24%, respektivno). Ova gazdinstva su dominantno prisutna u Vojvodini (72%), dok je 17% njih u Šumadiji i zapadnoj Srbiji. Ova domaćinstva obično vode ljudi mlađeg i srednjeg doba, do 54 godine (66% PD-a). Oni obrađuju velika poljoprivredna zemljišta prosečne površine 311 ha.

DODATAK 3. POTENCIJALNI PROBLEM DUPLOG RAČUNANJA – PSP

Podela PSP-a na dva dela u SILC-u (HY170 i povlačenje) može dovesti do mogućnosti precenjivanja PSP-a zbog potencijalnog problema dvostrukog računanja.

Ovaj problem potiče iz samih upitnika koji možda nisu dovoljno jasni u razlikovanju ova dva dela. Naime, pitanja u vezi sa PPD-om se nalaze u dva različita upitnika. Pitanje vezano za povlačenja se nalazi u upitniku za članove domaćinstva, a pitanja u vezi sa HY170 se nalaze u upitniku koje se odnosi na domaćinstvo u celini. Na ovaj način, ako anketar ne naglasi dovoljno jasno podelu ova dva tipa PSP, domaćinstvo može prijaviti isti ili sličan nivo PSP-a dva puta. Od 2019. godine ovaj problem je ispravljen u Srbiji, te se oba pitanja nalaze u upitniku za domaćinstvo.

Grafikon 13. SILC: Tipovi domaćinstava koja imaju PSP i njihov udeo u ukupnom broju domaćinstava (%) i prosečna mesečna ekvivalentna vrednost PSP-a (RSD)

Izvor: Proračun CEVES-a na osnovu primarnih podataka SILK-a 2017 (podaci za 2016)

Napomene: * Grupe domaćinstava se odnose na PSP: Grupa 1: Domaćinstvo ima samo HY170; Grupa 2: Domaćinstvo ima samo povlačenja iz prodaje poljoprivrednih proizvoda; Grupa 3: Domaćinstvo ima i HY170 i povlačenja iz prodaje poljoprivrednih proizvoda (obe komponente PSP)

Potencijalni problem dvostrukog brojanja u SILC-u ogleda se u višim vrednostima PSP-a u domaćinstvima koja su prijavila i HY170 i povlačenja u nekim decilima.

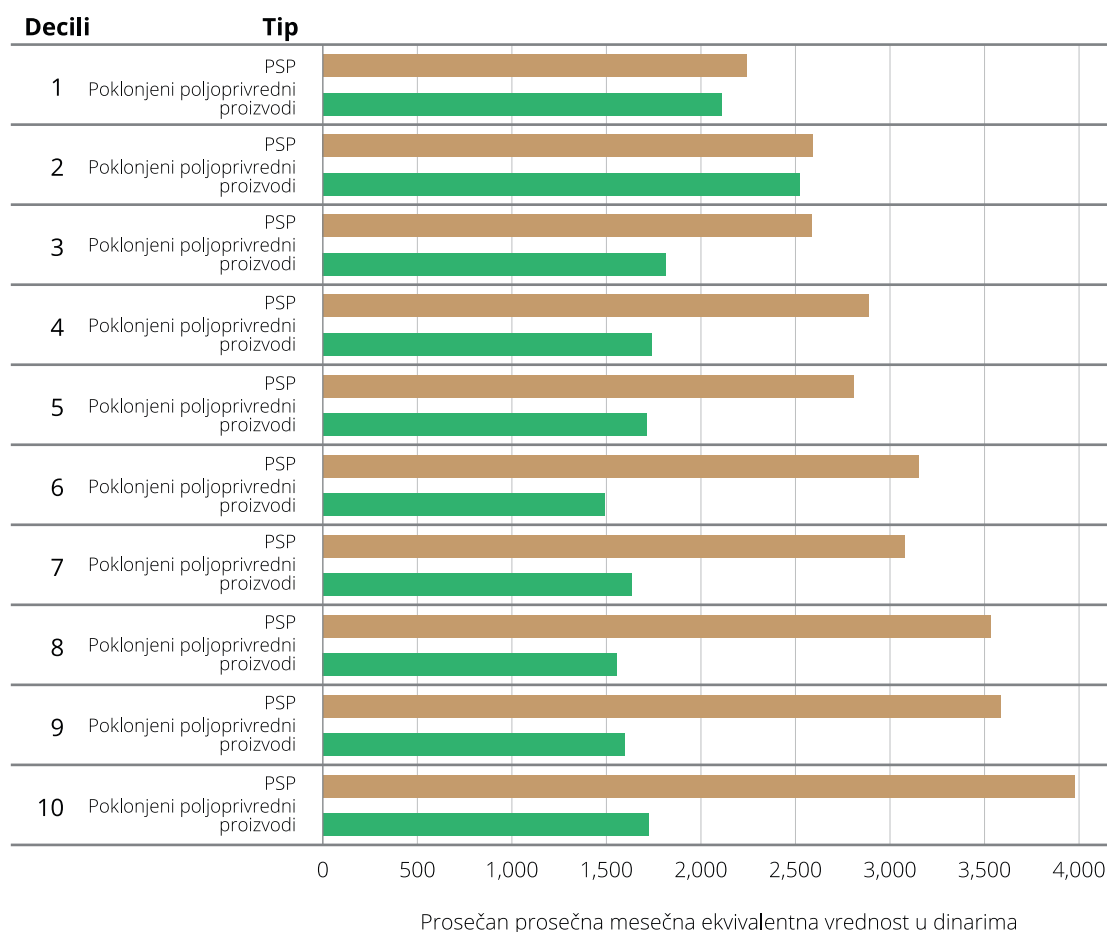
Posmatrajući ovaj problem, podelili smo domaćinstva na tri grupe na osnovu njihovog odgovora u vezi sa potrošnjom sopstvene proizvodnje u SILC-u (Grafikon 13). Prva i najveća grupa se odnosi na ona domaćinstva koja su prijavila proizvodnju isključivo za sopstvenu potrošnju (HY170). Druga grupa se odnosi na ona domaćinstva koja su prijavila samo povlačenja iz poljoprivredne proizvodnje namenjene prodaji. I na kraju, tu je i treća grupa domaćinstava, koja su prijavila povlačenja iz poljoprivredne proizvodnje namenjene prodaji, ali su takođe prijavila da imaju poljoprivrednu proizvodnju isključivo za sopstvenu upotrebu (HY170). Kao što je ranije napomenuto, ovo je moguće kada domaćinstvo ima komercijalno orijentisanu poljoprivrednu proizvodnju, ali ujedno ima i, na primer, baštu samo za sopstvene potrebe. Međutim, kada posmatramo prosečan iznos PSP-a prijavljen u trećoj grupi, u nekim decilima je najmanje 50% veći u poređenju sa druge dve grupe. Verujemo da je to malo verovatno. APD, koji ima mnogo detaljniji pristup merenju potrošnje, ukazuje da postoji sličan nivo PSP-a kroz decile. U APD-u prosečna ekvivalentna PSP iznosi 2.963 dinara, pa se čini da je ekvivalentni PSP od čak 8 hiljada dinara u devetom decilu visoko precenjen.

DODATAK 4. POLJOPRIVREDNI PROIZVODI U VIDU POKLONA

S obzirom na činjenicu da poljoprivreda predstavlja značajan sektor u Srbiji, nije začuđujuće to što čak 24% domaćinstava u Srbiji dobija poljoprivredne proizvode na poklon. Među njima 67% se odnosi na nepoljoprivredna domaćinstva. Među domaćinstvima koja primaju ove poklone, 41% njih se odnosi na gradska, nepoljoprivredna domaćinstva (posebno u višim decilima). Ukupan udeo domaćinstava koja primaju poljoprivredne proizvode na poklon je nešto niži ali veoma blizu udelu onih koja imaju poljoprivrednu proizvodnju kao deo sopstvene potrošnje (Grafikon 14). Čak trećina domaćinstava u dva najniža decila dobija poljoprivredne proizvode na poklon. Za ona domaćinstva koja primaju poklone, to u proseku predstavlja 15% (prvi decil) i 8% (drugi decil) njihovog ukupnog raspoloživog dohotka⁴⁵. Slično tome, četvrtina gradskih, nepoljoprivrednih domaćinstava u najnižim decilima prima poljoprivredne proizvode na poklon.

Kao što je i očekivano, ni SILC ni APD ne uključuju poljoprivredne proizvode u vidu poklona u ukupan raspoloživi dohodak, ali ih treba posmatrati kao poseban pokazatelj kako bi se dobio dodatni uvid u životni standard najsiromašnijih domaćinstava.

Grafikon 14. APD: Vrednost prosečnog mesečnog dohotka od poljoprivrednih proizvoda* koji dolaze od PPD-a i u vidu poklona (RSD, 2016)

Izvor: Proračun CEVES-a na osnovu primarnih podataka APD-a 2016 (podaci za 2016). Svi podaci su ekvivalentni na osnovu OECD-ove modifikovane skale ekvivalencije. Svi podaci su ponderisani proseci.

Beleške: * Poljoprivredni proizvodi ne uključuju drvo za ogrev.

45. Ovaj udeo se odnosi na ukupan raspoloživi dohodak domaćinstva sa uračunatim poljoprivrednim proizvodima na poklon.

ANALIZA DOHOTKA
NAJSIROMAŠNIJIH DECILA
STANOVNIŠTVA SRBIJE
FOKUS NA POLJOPRIVREDU

WWW.SOCIJALNOUKLJUCIVANJE.GOV.RS